ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ Ο ΚΟΣΜΟΣ

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ '40, ΤΑ ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ

ΛΟΓΧΗ εκδόσεις

Ὁ Δημήτρης Μιχαλόπουλος
γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα τὸ 1952.

Σπούδασε στὴν Ἰταλικὴ Σχολὴ Ἀθηνῶν (1964-197), στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (1970-1974) καὶ στὴν École des Hautes études en Sciences sociales, στὸ Παρίσι, ὅπου τὸ 1978 ἀναγορεύθηκε διδάκτωρ στὴν Ἱστορία.

Μέλος τοῦ Ἰδιαίτερου γραφείου τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, Κωνσταντίνου Καραμανλῆ, κατὰ τὰ ἔτη 1980-1982, ὑπῆρξε λέκτωρ καὶ ἐπίκουρος καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (1982-1994), τακτικὸς διαλέκτης τῆς Ναυτικῆς Σχολῆς Πολέμου (1990-1997) καὶ ὡρομίσθιος καθηγητὴς τῆς Σχολῆς Ναυτικῶν Δοκίμων (1994-1997).

Δημήτρης Μιχαλόπουλος

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ Ο ΚΟΣΜΟΣ

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ '40, ΤΑ ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ

ΑΘΗΝΑ ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2014

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ Ο ΚΟΣΜΟΣ

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ '40,
ΤΑ ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ

ΑΘΗΝΑ ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2014
ISBN: 978-960-6804-24-3

ΛΟΓΧΗ εκδόσεις

Πινδάρου 12, 2ος όροφος Αθήνα
τηλέφωνο: 2103611590 fax: 2117801821
www.logxi.com info@logxi.com

Δημήτρης Μιχαλόπουλος

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ Ο ΚΟΣΜΟΣ
ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ '40,
ΤΑ ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ,

Θεέ μου, πῶς διαθέτουν τοὺς λαούς! Σὰν [τὰ] κτήνη…
Ἰωάννης Μεταξᾶς

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΥΕ: Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο τοῦ ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν (Ἀθήνα)

ΙΑΕΒ: Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Ἐλευθερίου Βενιζέλου (Ἵδρυμα Ἱστορίας τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου καὶ τῆς ἀντίστοιχης Ἐθνικῆς Περιόδου [Ἀθήνα]).

ΙΑΠΚ: Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Παναγιώτη Κανελλόπουλου (Ἀθήνα)

PA: Parliamentary Archives (Λονδῖνο)

ΥΣΑ: Ὑπηρεσία Στρατιωτικῶν Ἀρχείων (Γουδὶ [Ἀθήνα])

Ἄ.ἔ.= ἄνευ ἔτους· **ἄ.ἡ.**= ἄνευ ἡμερομηνίας· **ἐφ.**= ἐφημερίδα· **πρβλ.**= παράβαλε· **σ.**= σελίδα· **σσ.**= σελίδες· **στ.**= στίχοι· **τχ.**= τεῦχος· **φ.**= φύλλο· **φφ.**=φύλλα· **φάκ.**=φάκελλος

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ἀξιωματικοὶ τῆς XIII Μεραρχίας, κοντὰ στὸ Πόγραδετς, τὸν Νοέμβριο τοῦ 1940. Στὸ κέντρο, καθιστός, ὁ ταγματάρχης Γεώργιος Μιχαλόπουλος. Δίπλα του ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος, ἁπλὸς στρατιώτης ἐκείνη τὴν ἐποχή. (Ἰδιωτικὴ συλλογὴ [Ἀθήνα])

ΠΡΟΛΟΓΟΣ
Η ΕΣΩΤΕΡΗ ΥΦΗ ΤΟΥ ΤΕΚΤΟΝΙΣΜΟΥ

«Ἡ Ἐκκλησία κατὰ κανόνα συντάσσεται μὲ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Χριστοῦ.»
Ἀδόλφος Χίτλερ

Βραχεῖα, ἔστω, ἀναδίφηση τῆς Νεότερης καὶ Σύγχρονης Ἱστορίας τοῦ τόπου μας καθιστᾶ αὐταπόδεικτη τὴν *ἀνωτέρω* ρήση τοῦ Ἀδόλφου. Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐλάχιστους πραγματικοὺς Χριστιανοὺς μεταξὺ τῶν προσωπικοτήτων πού διαμόρφωσαν τὴν τωρινὴ Ἑλλάδα... ἀφορίστηκε ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως· καί, ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὁ Θεόφιλος Κορυδαλλεύς, ποὺ εἰσήγαγε τὸν ὑλισμὸ στὰ Βαλκάνια καὶ καθοριστικῶς συνέβαλε, δεκαετίες πρὶν ἀπὸ τὴ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση, στὴν ἐπιβολὴ αὐτοῦ τοὺ τελευταίου ὡς *οἱονεὶ* κρατικῆς ἰδεολογίας στὶς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες τῆς Βλαχίας καὶ τῆς Μολδαβίας, τὴ διακυβέρνηση τῶν ὁποίων εἶχαν ἀναλάβει Φαναριῶτες, ἔφτασε νὰ γίνη ἀκόμα καί... Μητροπολίτης. Ὁπότε σὰν *ἐν ἀναγλύφῳ* ἐμφανίζεται ἡ ἀλήθεια καὶ ἄλλης ρήσης τοῦ Ἀδόλφου: «Ὅλα τὰ

ἀνώτατα ἀξιώματα συχνὰ καταλήγουνε σὲ συνωμοσίες σὲ βάρος τοῦ Λαοῦ».

Ἔχοντας λοιπὸν *πάντα τὰ ἀνωτέρω* ὑπόψη μας, μποροῦμε νὰ ἀρχίσουμε τὴ -σταθερῶς φιλαλήθη- περιήγησή μας στοὺς δαιδάλους τοῦ Τεκτονισμοῦ…

* * *

Στὴν Ἑλλάδα σήμερα οἱ ἐπιθέσεις κατὰ τοῦ Τεκτονισμοῦ ἔχουν σχεδὸν ἐκλείψει –σὲ ἐπίπεδο σοβαρὸ τοὐλάχιστον. Παλιότερα, ὅμως, οἱ φάσεις τοῦ ὅλου 'παιγνιδιοῦ' ἦταν, συνήθως, οἱ ἑξῆς: Κάποιος *παράγων* τῆς Ἐκκλησίας (χαρακτῆρα ἀτομικοῦ ἢ καὶ συλλογικοῦ) ξαφνικὰ ἐκτρεπόταν σὲ -λεκτικοὺς- μύδρους κατὰ τῶν τεκτόνων. Αὐτοὶ -πάντοτε μέσω συλλογικοῦ ὀργάνου τους- διαμαρτύρονταν καί, μπαίνοντας κατ'εὐθεῖαν στὴν οὐσία τοῦ θέματος, ἐξηγοῦσαν καὶ τεκμηρίωναν ὅτι: α) Ἦταν καὶ παραμένουν καλοὶ Χριστιανοὶ - Ὀρθόδοξοι *μάλιστα*· καὶ β) Συγκεντρώνουν στοὺς κόλπους τοῦ Τάγματός τους «ὅ,τι πιὸ ἐκλεκτὸ διέθετε καὶ διαθέτει ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία». Μετὰ ἐπενέβαινε ἡ *ἐν προκειμένῳ* ἀνώτατη ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ καὶ ἔβαζε τὰ πράγματα στὴ θέση τους - μὲ ὅρους σταθερῶς διφορούμενους, οἱ ὁποῖοι ἦταν δυνατὸν νὰ ἑρμηνευθοῦν *κατὰ τὸ δοκοῦν* καὶ ἀναλόγως τῶν περιστάσεων.[1]

---

[1] Ἐνδεικτικῶς: Π.Β. Χατζηπάνου, *Ἑλληνικὸς Ἐλευθεροτεκτονισμός, 1740-1950* (Ἀθήνα: Πυρσός, 1950), σσ. 122, 191, 225, 238.

Ἡ τεκμηρίωση τῶν ἀνωτέρω τεκτονικῶν ἰσχυρισμῶν περιττεύει, διότι ἡ ἀληθοφάνειά τους εἶναι πρόδηλη: Πράγματι, οἱ τέκτονες πάντοτε ἐκκλησιάζονται καὶ -γενικῶς- περιβάλλουνε τὴν Ἐκκλησία καὶ τοὺς κληρικοὺς μὲ ἐπιδεικτικὸ σεβασμό· τὸ ὅτι, ἐπίσης, ἦταν σχεδὸν ὅλοι τους (τοὐλάχιστον μέχρι τὶς τελευταῖες δεκαετίες τοῦ περασμένου αἰώνα, ὁπότε τὴν ἐξουσία στὴ χώρα μας πῆρε καὶ ἄσκησε τὸ ΠΑ.ΣΟ.Κ.) μέλη τῆς κοινωνίας ὑποδειγματικὰ καὶ αὐτὸ πασιφανὲς εἶναι καὶ δὲν χρειάζεται διερεύνηση. Πασίγνωστο ἀκόμη *τυγχάνει πώς*, πράγματι, κορυφαῖες μορφὲς τοῦ ἑλληνικοῦ δημόσιου βίου ὑπήρξανε τέκτονες.

Καὶ *ἐν ὀλίγοις*:

Α'. Εἰδικῶς στὴν Ἑλλάδα ὁ Τεκτονισμὸς δὲν ἔχει ἀναμειχθῆ σὲ ἀντιχριστιανικὴ - ἀντιεκκλησιαστικὴ ἐκστρατεία. Ἡ κατηγορία, ἐπιπλέον, ποὺ συχνὰ ἐκτοξεύεται ἐναντίον του ἀπὸ ἑλληνοορθόδοξους ἱεράρχες, ὅτι ἀποτελεῖ θρησκεία ἰδιαίτερη, δὲν μπορεῖ νὰ ληφθῆ ὑπόψη, ἐὰν δοθῆ στοιχειώδης προσοχὴ στὸ ἰδεολογικὸ ποιὸν αὐτῶν ποὺ τὴ διατυπώνουν. Πόσοι, πράγματι, ἀπὸ τοὺς κορυφαίους ἑλληνοορθόδοξους κληρικοὺς μποροῦσαν ἢ καὶ μποροῦν νὰ λογιστοῦν ἀκραιφνεῖς Χριστιανοί; Γιὰ ἕνα τοὐλάχιστον ἀπὸ αὐτούς, *τὸν ἀείμνηστο Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κυρὸ Δαμασκηνό,προσωπικότητα γιγαντιαία, τεραστίων διαστάσεων γιὰ ἕνα μικρὸ λαὸ σὰν τὸν δικό μας* [: τὸν

ἑλληνικό],[2] εἶναι γνωστὸ ὅτι ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο δεχότανε μόνο τὶς Ἐπιστολὲς τοῦ Παύλου,[3] τὸν ὁποῖο μάλιστα θεωροῦσε «θεό».[4] Ἡ ἀποκλειστικότητα, ὅμως, τῆς ἀποδοχῆς τῶν «Ἐπιστολῶν» τοῦ Παύλου σημαίνει Παυλικιανισμό, δηλαδὴ Γνωστικισμό,[5] ποὺ *ὡς γνωστὸν* ἀποτελεῖ τὸν χειρότερο ἐχθρὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ.[6] Ὅσο γιὰ τὸ σύνολο τῶν ὑπόλοιπων ἱεραρχῶν, τὸν τόνο σὲ αὐτοὺς ἔδιναν (καὶ δίνουν) πρόσωπα «σὰν αἴλουροι, εὐλύγιστα, γρήγορα», [7] «παμπόνηροι καλόγεροι» μὲ λίγα λόγια.[8] Συνεπῶς, ἐφ'ὅσον οἱ τέκτονες ἀνελλιπῶς τηροῦν τὰ θρησκευτικά τους καθήκοντα καὶ δεδομένου ὅτι στὴν Ἑλλάδα δὲν ὑπάρχει Ἱερὰ Ἐξέταση οὔτε κανονικῶς τεκμηριώνεται ἡ ἀναγκαιότητα τῆς ὕπαρξής της, ἡ Ἐκκλησία δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ ἀνιχνεύση τί 'κρύβεται' κάτω τὸ 'προσωπεῖο' τῆς θρησκευτικῆς

---

[2] Ἐπιγραμματικὲς φράσεις τοῦ Ἰ. Μ. Χατζηφώτη· παρατίθενται στὸ ἔργο τοῦ Δημοσθένη Κούκουνα, *Ἀρχιεπίσκοπος Δαμασκηνὸς* (Ἀθήνα: Μέτρον, 2004[2]), σ. 61.

[3] Κωνσταντίνου Τσάτσου, *Λογοδοσία μιᾶς ζωῆς*, τόμ. Α' (Ἀθήνα: Οἱ ἐκδόσεις τῶν Φίλων, 2001[4]), σ. 319.

[4] *Αὐτόθι.*

[5] Ἠ. Φ. Βαφειάδη, λῆμμα «Παυλικιανοί», *Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία*, τόμ. ΙΘ' (Ἀθήνα: Πυρσός, 1932), σ. 811.

[6] Διον. Ἀ. Ζακυθηνοῦ, *Ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία, 324-1071* (Ἀθήνα, 1969), σ. 204· πρβλ. Δημήτρη Μιχαλόπουλου, *Ὁ Ἐθνικὸς Διχασμός. Ἡ ἄλλη διάσταση* (Ἀθήνα: Πελασγός, 2012[2]), σ. 164 ἑπ.

[7] Κ. Τσάτσου, *Λογοδοσία μιᾶς ζωῆς*, Α', σ. 315.

[8] *Αὐτόθι*, σ. 310.

εὐλάβειας τῶν τεκτόνων. Ἐδῶ εἶναι, πράγματι, ποὺ ἀκόμη μία φορὰ ἐπαληθεύονται οἱ λόγοι Ἐκείνου: … *ἔκβαλε πρῶτον τὴν κάρφον ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου, καὶ τότε διαβλέψεις ἐκβαλεῖν τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου.* (*Κατὰ Λουκᾶν*, 6: 43.)

Β'. Ἡ κατηγορία, ἄλλωστε, ἡ ὁποία ὑφέρπει, πὼς ὁ Τεκτονισμὸς ἀποτελεῖ «μυστικὴ ἑταιρεία» κ.λπ., καὶ αὐτὴ *ἐκ τῶν πραγμάτων* ἀποδεικνύεται ἕωλη. Τί εἴδους «μυστικὴ ἑταιρεία», πράγματι, μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ αὐτὴ τῆς ὁποίας ὅλα τὰ σχετικὰ εὐχερῶς ἀνευρίσκονται σὲ ἐκδόσεις λίγο-πολὺ προσιτὲς στὸν καθένα καὶ -σήμερα πιὰ- καὶ στὸ διαδίκτυο; Τὸ ἐὰν οἱ τέκτονες ἔχουνε κάποια μυστικὰ ποὺ δὲν θέλουν νὰ ἀποκαλύψουνε στὸ εὐρὺ κοινό, αὐτὸ συνιστᾶ δικαίωμά τους ἀναφαίρετο. Καὶ τοῦτο, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει φορέας δημόσιος ἀλλὰ καὶ ἰδιωτικὸς ποὺ νὰ μὴ ἔχη τὰ μυστικά του. Μπορεῖ π.χ. κανεὶς νὰ πάη σὲ κάποιο Νομικὸ Πρόσωπο Ἰδιωτικοῦ Δικαίου καὶ νὰ ζητήση νὰ μελετήση ὅλα τὰ πρακτικὰ τῶν συνεδριάσεων τοῦ Διοικητικοῦ του Συμβουλίου; Καὶ ἐὰν δὲν μπορῆ κανεὶς νὰ τὸ πιστέψη αὐτό, ἂς δοκιμάση – καὶ μετὰ συζητᾶμε τὰ ἀποτελέσματα καὶ τὶς συνέπειες τοῦ αἰτήματός του.

Ἄρα ἀλλοῦ ἔγκειται τὸ πρόβλημα ποὺ θέτει ὁ Τεκτονισμὸς στὴν εὐστάθεια καὶ εὐημερία οἱασδήποτε χριστιανικῆς κοινωνίας· καὶ τὸ πρόβλημα αὐτὸ ἐντοπίζεται στὴ σύμπλευση/συμπόρευση τοῦ Τεκτονισμοῦ μὲ τὸν Ἰουδαϊσμό. Κάθε Στοά, πράγματι, ἀποτελεῖ «ναὸ» συμβολικοῦ χαρακτῆρα· καὶ πρότυπο

αὐτοῦ τοῦ «συμβολικοῦ ναοῦ», ποὺ ἡ κάθε Στοὰ ἀποτελεῖ, εἶναι ὁ ἑβραϊκὸς/ἰουδαϊκὸς Ναὸς τῶν Ἱεροσολύμων, κοινῶς γνωστὸς ὡς «Ναὸς τοῦ Σολομῶντος».[9] Ἐπειδὴ ὅμως αὐτὸς ὁ Ναὸς καταστράφηκε λόγω τῆς «κτηνώδους θέλησης (*brutal will*)… τῶν ἀνθρώπων» (sic),[10] καλὸ εἶναι ἡ ἀνοικοδόμησή του νὰ ἐπιχειρηθῆ σὲ ἐπίπεδο ὄχι πιὰ ὑλικὸ ἀλλὰ συμβολικὸ - μέσα στὶς ἀνθρώπινες ψυχές.[11] Ἔτσι, σχεδὸν τὸ σύνολο τῆς ὁρολογίας τοῦ Τεκτονισμοῦ εἶναι σὲ ἑβραϊκὴ γλῶσσα – καὶ πλήρως ἐπαληθεύεται ἡ λαϊκὴ ῥήση: «ὅπου ἐμφανίζεται ὁ τέκτονας, ἀκολουθεῖ ὁ Ἰουδαῖος».

Ἐδῶ λοιπὸν βρίσκεται ἡ *κλεὶς* τοῦ ὅλου ζητήματος. Ἡ πρόκληση, πράγματι, τῆς καταδίκης τοῦ Χριστοῦ σὲ σταυρικὸ θάνατο ἀπὸ τὸ ἰουδαϊκὸ ἱερατεῖο ἔγινε ἐπειδὴ ὁ Χριστὸς καὶ θέλησε καὶ προέβλεψε τὴν καταστροφὴ τοῦ Ναοῦ στὰ Ἱεροσόλυμα: *ταῦτα ἃ θεωρεῖτε, ἐλεύσονται ἡμέραι ἐν αἷς οὐκ ἀφεθήσεται λίθος ἐπὶ λίθῳ ὃς οὐ καταλυθήσεται*. (*Κατὰ Λουκᾶν*, 21: 6.) Καὶ θεολογικὴ τεκμηρίωση τῆς ἐπιθυμίας/πρόβλεψης αὐτῆς ὑπῆρξε τὸ περίφημο: *πνεῦμα ὁ Θεός, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν*. (*Κατὰ Ἰωάννην*, 4: 24.)

[9] Albert Pike, *Morals and Dogma of the Ancient and Accepted Scottish Rite of the Free Masonry* (Washington, D.C.: House of the Temple, 1966), σ. 7.
[10] *Αὐτόθι*, σ. 320.
[11] *Αὐτόθι*, σ. 241.

Μὲ λίγα λόγια, ὁ Χριστὸς ἐπιδίωξε τὴν ἐγκαθίδρυση, σὲ θρησκευτικὸ ἐπίπεδο, μιᾶς «Νέας Τάξης Πραγμάτων»·[12] καὶ αὐτὸ ἐπέσυρε τὸ πρὸς τὸ πρόσωπό Του *odium theologicum* (: θεολογικὸ μῖσος) τῶν Ἰουδαίων,[13] ἐφ'ὅσον ἀπὸ αὐτοὺς θεωρεῖται «χριστὸς τοῦ Θεοῦ» ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἀνοικοδομεῖ τὸν Ναό τους, ὅπως π.χ. ὁ βασιλιὰς τῶν Περσῶν Κῦρος Β',[14] καὶ ὄχι ὅποιος ἐπιθυμεῖ τὴν καταστροφή του, Ἔτσι, οἱ Ἰουδαῖο ἐκβιαστικῶς προκάλεσαν τὴ σὲ ἀργὸ καὶ βασανιστικὸ θάνατο καταδίκη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὸν Πόντιο Πιλᾶτο, Ρωμαῖο ἐπίτροπο στὴν Ἰουδαία.[15] Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Χριστοῦ, πράγματι, οἱ Ἰουδαῖοι παρέμεναν αὐτόνομοι ὑπὸ τοὺς Ρωμαίους, ἀλλὰ δὲν ἦταν ἐλεύθεροι. Κατὰ συνέπεια, δὲν εἶχανε τὸ ius gladii (= δικαίωμα θανάτωσης), ποὺ μόνο ὁ ἑκάστοτε ἐκπρόσωπος τοῦ αὐτοκράτορα στὰ Ἱεροσόλυμα μποροῦσε νὰ ἀσκῆ.[16] Ἔτσι, ὁ Πιλᾶτος, ὁ ὁποῖος καθόλου δὲν πείστηκε γιὰ τὴν -ὁποιαδήποτε- ἐνοχὴ τοῦ Χριστοῦ,[17] κυριολεκτικῶς ἐκβιάστηκε ἀπὸ

[12] Κωνσταντίνου Ν. Ἠλιόπουλου, *Ἡ δίκη τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τὸ φῶς τῶν Εὐαγγελίων καὶ τῆς ἐπιστήμης* (Ἀθήνα, 1984), σ.109· πρβλ. Σάιμον Σίμπαγκ Μοντεφιόρε, *Ἱερουσαλήμ. Ἡ βιογραφία*. Μετάφραση: Ρένα Χατχοὺτ (Ἀθήνα: Ὠκεανίδα, 2014), σ. 160.
[13] *Αὐτόθι*, σ. 67.
[14] *Ἠσαΐας*, 44:28 καὶ 45:1.
[15] *Αὐτόθι*, σ. 67 ἑπ.
[16] *Αὐτόθι*, σσ. 37, 123.
[17] *Αὐτόθι*, σ. 187.

τοὺς Ἰουδαίους: *ἐὰν τοῦτον ἀπολύσῃς, οὐκ εἶ φίλος τοῦ Καίσαρος*. (*Κατὰ Ἰωάννην*, 19: 12)·[18] καὶ εἶπε τὸ τραγικὸ καὶ γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα καὶ γιὰ τὸν ἴδιο: *ibis ad crucem* (= θὰ πᾶς στὸν σταυρό).

Πέρα ἀπὸ ὅλα αὐτά, πάντως, ἡ σχετικὴ μὲ τὸν Ναὸ τῶν Ἱεροσολύμων, κέντρο μοναδικὸ τῆς ἰουδαϊκῆς λατρείας, προφητεία αὐτὴ τοῦ Χριστοῦ ἐκπληρώθηκε κατὰ τὸ ἔτος 70, ὁπότε αὐτὸς καταστράφηκε ἀπὸ τὶς ὑπὸ τὸν Τίτο ρωμαϊκὲς λεγεῶνες. Ἀπὸ τότε, δεδομένου ὅτι -ἀντίθετα πρὸς ὅ,τι γενικῶς πιστεύεται- ὁ Ναὸς τῶν Ἱεροσολύμων ἦταν ὁ μοναδικός, ἀποκλειστικὸς χῶρος λατρείας τῶν Ἰουδαίων (οἱ συναγωγὲς ἀποτελοῦν ἁπλῶς τόπους συγκέντρωσης καὶ θρησκευτικῆς συζήτησης), οἱ Ἰουδαῖοι παραμένουνε θρησκευτικῶς 'ἀκέφαλοι'· *ἐξ οὗ* καὶ διακαῶς ἐπὶ αἰῶνες ἀποπειρῶνται νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἀνοικοδόμηση τοῦ Ναοῦ τους. Σημαντικὴ ἀπόπειρά τους ἔγινε ἐπὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτη, ἀλλὰ ἀπέτυχε· καὶ στὴ συνέχεια ἡ ὅποια προσπάθειά τους διαχρονικῶς καταδικάστηκε σὲ ἀποτυχία, χάρη σὲ μιὰ εὐφυέστατη κίνηση τοῦ Πατριάρχη Ἱεροσολύμων Σωφρονίου Α΄ (634-638). Ὅταν, τὸ 637, οἱ Μουσουλμάνοι κατέλαβαν τὰ Ἱεροσολυμα, συνέχισαν βέβαια νὰ προσεύχονται μέσα στὶς χριστιανικὲς ἐκκλησίες (ὅπως, κατὰ κανόνα ἔκαναν μέχρι τότε),[19] ἀλλὰ εὐλαβῶς ζήτησαν ἀπὸ τὸν Σωφρόνιο Α΄ νὰ τοὺς ὑποδείξη μέρος ὅπου αὐτοὶ θὰ

[18] Πρβλ. *αὐτόθι*, σ. 187.

[19] Σ. Σ. Μοντεφιόρε, *Ἱερουσαλήμ…*, σ. 260.

μποροῦσαν νὰ κτίσουνε ἕνα τέμενος ἀφιερωμένο ἀποκλειστικῶς στὴ δική τους λατρεία. Καὶ αὐτὸς τοὺς ὑπέδειξε τὸν χῶρο ὅπου παλιὰ βρισκότανε ὁ ἰουδαϊκὸς Ναὸς – καὶ στὸν ὁποῖο χῶρο οἱ Χριστιανοὶ μέχρι τότε ἔρριχναν τὰ σκουπίδια τους.[20] Ἔτσι, γιὰ νὰ ἀνοικοδομηθῆ ὁ ἰουδαϊκὸς Ναὸς στὰ Ἱεροσόλυμα, πρέπει πρῶτα νὰ κατεδαφιστῆ τὸ ἐκεῖ τέμενος, κοινῶς γνωστὸ ὡς «Τζαμὶ τοῦ Ὀμάρ»· καὶ ὁποιοσδήποτε μπορεῖ εὐχερῶς νὰ καταλάβη τί σημαίνει αὐτὸ -εἰδικὰ στὶς ἡμέρες μας. Ἔτσι –κατὰ πᾶσα πιθανότητα- μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῆ καὶ τὸ διαχρονικὸ μένος τῶν Ἰουδαίων κατὰ τῆς ἑλληνικῆς ἐκδοχῆς τῆς Ὀρθοδοξίας, πού, διαφορετικά, παραμένει ἀνεξήγητο, δεδομένου ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία, σὲ ἀντίθεση π.χ. μὲ τὴν Καθολική, σταθερῶς ὑπῆρξε ἰδιαίτερα φιλικὴ πρὸς τὸν Ἰουδαϊσμὸ καὶ τὶς ὅποιες παραφυάδες του.

Ἡ Ρωμαϊκὴ Παπωσύνη, πράγματι, τοὐλάχιστον μέχρι τὴ σύγκληση, τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1962, τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου, ἤτανε ἀντίθετη πρὸς τὸν Τεκτονισμό·[21] θεωροῦσε μάλιστα ὡς σημεῖο πέρα ἀπὸ τὸ ὁποῖο -ἐκκλησιαστικῶς ἐξυπακούεται- δὲν ὑπῆρχε ἐπιστροφὴ τὸν 18° βαθμὸ τῶν τεκτόνων: Ὅποιος, μετὰ τὴ μύησή του στὸν βαθμὸ αὐτόν, δὲν ἔσπευδε νὰ ἐγκατελείψη τὸν Τεκτονισμό, ἔπαυε νὰ

[20] Νίκου Γαλανόπουλου, *Τὸ παλαιστινιακὸ πρόβλημα* (Ἀθήνα, 1991), σ. 7 (σημ. 3).

[21] Πρβλ. Roger Peyrefitte, *Les fils de la lumière* (Παρίσι: J'ai lu, 1972), σσ. 31-32.

ἀποτελῆ μέλος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ.[22] Αὐτὸ εἶναι λογικό, ἐπειδὴ στὸν βαθμὸ αὐτὸν γίνεται ἀναφορὰ στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Σήμερα βέβαια καὶ ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία δείχνει ἀνοχὴ στοὺς Τέκτονες…

… Καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ εἶναι πιὰ συνοδοιπόρος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας πού, παραδοσιακῶς, ἀνέκαθεν ἤτανε πολὺ φιλικὴ πρὸς τὸ τεκτονικὸ Τάγμα. Ἡ περίπτωση τοῦ Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Ἀθηναγόρα Α', ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε τέκτονας κανονικὸς καὶ ἐπιφανής, εἶναι διεθνῶς γνωστὴ[23] καὶ δὲν ἔχει πιὰ *χρείαν μαρτύρων*. Τὸ ὅτι οἱ ἐπίσης Πατριάρχες Κωνσταντινουπόλεως Ἰωακεὶμ Γ'(1878-1884 καὶ 1901-1912) καὶ Μελέτιος Β' (1921-1923) ὑπῆρξαν καὶ τέκτονες[24] αὐτὸ εἶναι κάτι λιγότερο γνωστό, ποὺ καλὸ εἶναι, ὅμως, νὰ μαθευτῆ. Τὸ πῶς ὁ *κυρὸς* Δαμασκηνός, Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν (1941-1949), ἐὰν δὲν ἤτανε τέκτονας, ὁπωσδήποτε καὶ ἀνέτως περιστοιχιζόταν ἀπὸ τέκτονες,[25] εἶναι κάτι ποὺ οἱ καὶ σήμερα πολυπληθεῖς θαυμαστὲς τῆς προσωπικότητας καὶ τοῦ ἔργου του ἐπιμένουν νὰ ἀγνοοῦν. Τὸ ὅτι ὅμως καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρύσανθος (1938-1940), *ὁ ἀπὸ Τραπεζοῦντος*, ἡ

[22] Συζητήσεις τοῦ συγγραφέα μὲ Καθολικοὺς κληρικούς.

[23] R. Peyrefitte, *Les fils de la lumière*, σ. 273.

[24] Νέστορος Χ. Λάσκαρι, *Ἐγκυκλοπαίδεια τῆς Ἐλευθέρας Τεκτονικῆς* (Ἀθήνα: «Ὅμηρος», 1951²), σ.505 (λῆμμα: «Ἰωακεὶμ ὁ Γ'»)· grandlodge.gr/μελέτιος-β'-μεταξάκης (3 Ὀκτωβρίου 2014).

[25] Δ. Κούκουνα, *Ἀρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός*, σ. 59.

«μεγαλύτερη μορφὴ τῆς Ὀρθοδοξίας κατὰ τὸν Κ' αἰῶνα»,[26] ἤτανε τέκτονας[27]… ἔ, αὐτὸ πολὺ δύσκολα μπορεῖ νὰ τὸ φανταστῆ κανείς. Καὶ ὅμως… ἔτσι ἔχουνε τὰ πράγματα καὶ ἔτσι ἐξηγεῖται τὸ ὅτι ὁ *ἐν λόγῳ* Ἀρχιεπίσκοπος Χρύσανθος ἔστερξε νὰ κηδέψη τὴν Πηνελόπη Δέλτα, ὅταν αὐτὴ αὐτοκτόνησε τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1941,[28] παρὰ τὸ ὅτι ἡ Δέλτα καὶ διέστρεψε τὴν Ἱστορία τοῦ Χριστοῦ, προκειμένου νὰ κάνη συμπαθεῖς τοὺς Ἰουδαίους στὸ ἑλληνικὸ κοινό,[29] ἀλλὰ καὶ ἐγγράφως εἶχε δηλώσει ὅτι «δὲν ἤθελε οὔτε [χριστιανικὴ] κηδεία οὔτε παπὰ [στὴν ταφή της]».[30]

Ἔχοντας κανεὶς τὰ ἀνωτέρω ὑπόψη του, εὐχερῶς καταλήγει στὸ συμπέρασμα ὅτι –παρὰ τὰ φαινόμενα- τὸ βασικὸ καὶ ἰσχυρότερο ἔρεισμα τοῦ Τεκτονισμοῦ στὴν Ἑλλάδα εἶναι ἡ ἴδια ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία. «Τὸ ἀπίθανο εἶναι περισσότερο πιθανὸ ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ ἐμφανίζεται ὡς πιθανό», ὅπως καὶ πάλι ὁ Ἀδόλφος Χίτλερ συχνὰ-πυκνὰ διαβεβαίωνε. Καὶ ἐὰν αὐτὴ ἡ -φαινομενικῶς παράλογη- πραγματικότητα δὲν ληφθῆ σοβαρὰ ὑπόψη ἀπὸ ὁποιονδήποτε στὸ μέλλον ἐπιδιώξει νὰ ἀσκήση, στὴ χώρα μας, πολιτικὴ ποὺ θὰ τείνη οὐσιωδῶς νὰ

[26] Δήλωση πρὸς τὸν συγγραφέα τοῦ Σπ. Β. Μαρκεζίνη.

[27] grandlodge.gr/χρύσανθος/ (4 Ὀκτωβρίου 2014).

[28] *Ἡ Πηνελόπη Δέλτα καὶ ὁ κόσμος της* (Ἀθήνα: Μουσεῖο Μπενάκη, 2006), σ. 25.

[29] Π.Σ. Δέλτα, *Τρελαντώνης* (Ἀθήνα: Ι. Δ. Κολλάρος, 1987), σσ. 92-93.

[30] *Ἡ Πηνελόπη Δέλτα καὶ ὁ κόσμος της*, σ. 26.

μεταβάλη τὴ γεωπολιτικὴ κατάσταση ποὺ ἔχει *ἔξωθεν* ἐπιβληθῆ στοὺς Νεοέλληνες, ἔ... αὐτὸς θὰ ἔχη τὴν τύχη τοῦ Ἄρη Βελουχιώτη ἀφ'ἑνὸς καὶ τῶν Γεώργιου Παπαδόπουλου καὶ Δημήτριου Ἰωαννίδη ἀφ'ἑτέρου. Καὶ τοῦτο, ἐπειδὴ οἱ πολιτικὲς συνέπειες τῆς προσπάθειας τῶν τεκτόνων νὰ ἀνοικοδομήσουν, ψυχικῶς ἔστω, τὸν ἑβραϊκὸ/ἰουδαϊκὸ Ναὸ τῶν Ἱεροσολύμων εἶναι τεράστιες: ἐπιφέρουν τὴ σταθερὴ πρόσδεση τῆς χώρας στὸν βίο τῆς ὁποίας τὸν τόνο δίνει ὁ Τεκτονισμὸς στὸ ἅρμα τῶν φιλικῶν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους Δυνάμεων – κυρίως τῶν Η.Π.Α. καὶ τῆς Μεγάλης Βρεταννίας. Ὅπως ἐπίσης συχνὰ-πυκνὰ διαβεβαίωνε καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Καραμανλῆς, *τὰ πάντα εἶναι πολιτική* - ἤ, ἔστω, καταλήγουν νὰ εἶναι.

* * *

Οἱ Γερμανοὶ ἐθνικοσοσιαλιστὲς γενικῶς καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἀδόλφος Χίτλερ ἰδιαιτέρως τὰ ἤξεραν ὅλα αὐτά· καὶ γιὰ αὐτὸ ὀρθῶς θεωρούσανε τὸν Τεκτονισμὸ ὡς «τὸν μεγαλύτερο ἐχθρὸ τοῦ Ἄξονα».[31] Τὰ μέτρα ὅμως ποὺ ἔστερξαν νὰ πάρουν ἐναντίον τῶν τεκτόνων ὑπήρξανε, στὴν πράξη, μηδαμινὰ[32] - κυριολεκτικῶς φαιδρά·[33] καὶ αἰτία τῆς πολὺ χαλαρῆς αὐτῆς ἀντίδρασης δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ἄλλη ἀπὸ τὴν

[31] Πρβλ. Π.Β. Χατζηπάνου, *Ἑλληνικὸς Ἐλευθεροτεκτονισμός...*, σσ. 347, 349.

[32] *Αὐτόθι*, σσ. 334-336.

[33] Πρβλ. R. Peyrefitte, *Les fils de la lumière*, σσ. 172-173· Δημ. Γρ.Τσάκωνα, *Ἡ Σχολὴ τῆς Θεσσαλονίκης* (Ἀθήνα: Liquid Letter, 1990), σ. 242.

ὕπαρξη τεκτόνων μέσα στοὺς κόλπους ἀκόμα καὶ τοῦ γερμανικοῦ Ἐθνικοσοσιαλισμοῦ. Τὸ τί, *παράλληλα*, γινόταν μέσα στὸν ἰταλικὸ Φασισμὸ ὁ ἀναγνώστης θὰ τὸ διαπιστώση μόνος του στὶς ἑπόμενες σελίδες τοῦ *ἀνὰ χεῖρας* βιβλίου· καὶ ἐπίσης θὰ δῆ ὅτι τὸν Φράνκο, ὁ ὁποῖος τόση ἐχθρότητα ἔδειξε πρὸς τὸν Τεκτονισμό, τέκτονες τὸν ἀνέβασαν στὴν ἐξουσία καὶ οἱ φιλικὲς πρὸς αὐτοὺς Δυνάμεις ἐπέτρεψαν/ἐπέβαλαν τὴν ἐπιβίωση τοῦ καθεστῶτος ποὺ ὁ Caudillo εἶχε παγιώσει στὴν Ἱσπανία μετὰ τὴ λήξη τοῦ Β' Παγκόσμιου πόλεμου...

Στὸ σημεῖο αὐτό, πάντως, χρειάζεται διευκρίνιση: Θὰ ἤτανε ἄδικο νὰ θεωρήση κανεὶς συλλογικῶς, ὅλους δηλαδὴ τοὺς τέκτονες, ὑπεύθυνους γιὰ τὴν κατάσταση αὐτήν. Ἡ μεγάλη τους πλειοψηφία –εἰδικὰ στὴν Ἑλλάδα μάλιστα- δὲν μποροῦν νὰ κατανοήσουν αὐτὸ ποὺ παγκοσμίως διαδραματίζεται κάτω ἀπὸ τὴν κάλυψη τῶν Στοῶν. Ὅσοι, πράγματι, μυοῦνται σὲ αὐτὲς ἐφησυχάζουνε ἐξαιτίας τῆς λογικῶς ἀνεξήγητης προσκόλλησης τῆς «Παλαιᾶς Διαθήκης στὰ Εὐαγγέλια καὶ τὴ συνακόλουθη τῶν Ἰουδαίων στὸν Χριστιανισμό. Αὐτό, ὡς γνωστόν, ἡ Ἐκκλησία τὸ δικαιολογεῖ, ἐπειδὴ στὴν Παλαιὰ Διαθήκη περιέχονται «προφητεῖες τῆς ἔλευσης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»· οἱ ἴδιοι οἱ Ἰουδαῖοι ὅμως ἀπορρίπτουνε τὸν ἰσχυρισμὸ αὐτόν.[34]

[34] Πρβλ. Σ. Σ. Μοντεφιόρε, *Ἱερουσαλήμ...*, σ. 163 (σημ. 3).

Ὅπως καὶ νὰ εἶναι πάντως οἱ τέκτονες κατὰ κανόνα ἀγνοοῦν τὸ παιγνίδι ποὺ οἱ ἴδιοι παίζουνε στὴν «παγκόσμια σκακιέρα»· καὶ ταυτόχρονα ἀγνοοῦν ὅτι πέρα ἀπὸ τὸν *οἱονεὶ* ὁρατὸ Τεκτονισμὸ ὑφίσταται καὶ ἄλλος, ἀθέατος, στὸν ὁποῖο καὶ ἐμπεριέχεται τὸ κύριο βάρος τῆς «ἀόρατης ἐξουσίας». Ὅπως, πράγματι, εὐθαρσῶς καὶ προσφυῶς εἶχε πεῖ καὶ ὁ Benjamin Disraeli, ὁ ἰουδαϊκῆς καταγωγῆς πρωθυπουργὸς τῆς Μεγάλης Βρεταννίας, «ὅσοι δὲν ἔχουνε τὴ δυνατότητα νὰ ρίξουνε μιὰ ματιὰ στὰ παρασκήνια δὲν μποροῦν οὔτε κἂν νὰ διανοηθοῦν ποιοὶ κυβερνοῦν τὸν κόσμο».[35]

Αὐτὸ ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ μὲ τὴ μεγάλη πλειοψηφία τῶν τεκτόνων: ἀκουσίως δροῦν ὡς ὄργανα συλλογῆς πληροφοριῶν, διάχυσης καὶ ἐπιβολῆς συγκεκριμένων ἰδεολογικοπολιτικῶν τάσεων καὶ ὄχι σπάνια ὡς -ἀθέλητα συνήθως- ὄργανα «ἐκκαθάρισης» ἐκείνων ποὺ θεωροῦνται «ἐπικίνδυνοι» ἀπὸ τὰ κέντρα ἀποφάσεων στὴ δικαιοδοσία τῶν ὁποίων ὑπάγεται ὁ Τεκτονισμός.

Καὶ τώρα, μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτά, μποροῦμε ἐπιτέλους νὰ ἀρχίσουμε τὴν ἱστορικὴ ἀνάλυσή μας…

… Ὄχι ὅμως προτοῦ νὰ γίνουν καὶ λίγες ἀκόμη ἐπισημάνσεις. Ἡ σκέψη, πρῶτα-πρῶτα, γιὰ τὴ συγγραφὴ τοῦ βιβλίου αὐτοῦ δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸν ἀφορισμὸ ποὺ συχνὰ διατύπωσαν κατὰ τὸ παρελθὸν καὶ συνεχίζουν νὰ διατυπώνουν σήμερα διεθνοῦς

[35] Παρατίθεται στὸ ἔργο τοῦ R. Peyrefitte, *Les fils de la lumière*, σ. 175 (σὲ ἐλεύθερη ἀπόδοση).

ἐμβέλειας πολιτικοὶ καὶ διανοούμενοι, ὅτι δηλαδὴ οἱ πόλεμοι 'στήνονται' καὶ οἱ λαοὶ ἐντέχνως ὁδηγοῦνται σὲ ἀλληλοσφαγή. Κανένας τους ὅμως δὲν τόλμησε νὰ ἀποκαλύψη τί ἀκριβῶς ἔγινε – σὲ συγκεκριμένες περιπτώσεις ἤ, ἔστω, μὲ ἁπτὰ παραδείγματα. Τὸ βιβλιαράκι αὐτὸ λοιπὸν ἂς θεωρηθῆ προσπάθεια πρὸς αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν κατεύθυνση, νὰ φανῆ δηλαδὴ πῶς ὑποκινήθηκε καὶ στήθηκε ἡ ἑλληνοϊταλικὴ σύγκρουση τῶν ἐτῶν 1940-1941.

Ἐπιπλέον, ὑπάρχουν, καὶ σήμερα, πρόσωπα – καὶ μάλιστα βαθειᾶς καλλιέργειας καὶ ὀξείας πολιτικῆς σκέψης- ποὺ ἀκόμα διερωτῶνται «γιατί ἔμειναν ἀτιμώρητοι αὐτοὶ ποὺ βύθισαν τὴν "Ἕλλη"» καὶ γιατί δὲν ἔγινε μιὰ «ἰταλικὴ Νυρεμβέργη». Σὲ αὐτοὺς ἀκριβῶς, ποὺ τόσο πολὺ ἀκουσίως μὲ παρότρυναν στὴ συνέχιση τῆς ἔρευνάς μου, ἀφιερώνεται τὸ *ἀνὰ χεῖρας* πόνημα…

…Ἀλλὰ καὶ στὴ μνήμη ὅλων ἐκείνων, Ἑλλήνων καὶ Ἰταλῶν, ποὺ πολέμησαν στὰ βουνὰ τῆς Βορείου Ἠπείρου καὶ τῆς Ἀλβανίας καὶ εἴτε σκοτώθηκαν ἢ ἔχασαν ὁριστικῶς τὴν ὑγεία τους, χωρὶς νὰ ἔχουν, στὴν πραγματικότητα, ἐπίγνωση τῆς αἰτίας τοῦ πολέμου στὸν ὁποῖο εἶχαν ἀποδυθῆ.

Ἀξιωματικοὶ τῆς XIII Μεραρχίας.
Δεξιά, τελευταῖος, ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος, ποὺ εἶχε καταταγῆ ἐθελοντικῶς ὡς στρατιώτης.
Ἀριστερά, προτελευταῖος, ὁ ταγματάρχης Γεώργιος Μιχαλόπουλος
(Ἰδιωτικὴ συλλογὴ [Ἀθήνα])

ΕΙΣΑΓΩΓΗ
Ο ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΣ ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

Τὰ ψεύτικα τὰ λόγια, τὰ μεγάλα,
Μοῦ τά'πες μὲ τὸ πρῶτο σου τὸ γάλα...
Ἑλληνικὸ τραγούδι (τοῦ 1983)

Ἡ συνολικὴ δύναμη τῶν ἰταλικῶν στρατευμάτων σὲ ὁλόκληρη τὴν Ἀλβανία στὶς 27 Ὀκτωβρίου 1940 εἶναι γνωστή: 100.000 ἄνδρες.[36] Ὅ,τι πολὺ δύσκολα ὅμως ἐξακριβώνεται εἶναι ἡ ἀριθμητικὴ ἰσχὺς τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ ποὺ ἀρχικῶς ἀπέκρουσε τὴν ἰταλικὴ ἐπίθεση καί, στὴ συνέχεια, προέλασε στὴ Βόρειο Ἤπειρο. Στὰ σχετικὰ ἑλληνικὰ ἔργα, πράγματι, δίνεται πλῆθος πληροφοριῶν ὅσον ἀφορᾶ

[36] Γενικὸν Ἐπιτελεῖον Στρατοῦ. Διεύθυνσις Ἱστορίας Στρατοῦ, *Ὁ ἑλληνοϊταλικὸς πόλεμος, 1940-1941. Ἡ ἰταλικὴ εἰσβολὴ (28 Ὀκτωβρίου μέχρι 13 Νοεμβρίου 1940,* Ἀθήνα, 1960 (ἀνατύπωση τοῦ 1986), σ. 5. Πρβλ. Mario Cervi, *Storia della guerra di Grecia* (Μιλᾶνο: Sugar, 1965²), σ. 134· Alberto Rosselli, *Breve storia della Guerra Civile Greca, 1944-1949* (Ρώμη: Settimo Sigillo, 2009), σ. 25.

τὸν ἀριθμὸ τῶν μεγάλων μονάδων, τῶν μικρότερων μονάδων ποὺ συναποτελοῦσαν τὶς μεγαλύτερες, τοῦ ἐξοπλισμοῦ τους, τὴν ἐκπαίδευση τῶν στελεχῶν, τὴν προθυμία ἢ μὴ τῶν κληρωτῶν νὰ γίνουν ἔφεδροι ἀξιωματικοὶ κ.λπ., κ.λπ.[37] Τὸ μόνο ποὺ δὲν ὁμολογεῖται -εὐθαρσῶς καὶ μὲ παρρησία- εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν πολεμιστῶν ποὺ συγκροτούσανε τὶς μονάδες, ὥστε νὰ εἶναι κανεὶς σὲ θέση -ἐπιτέλους!- νὰ καταλάβη τί ἀκριβῶς ἔγινε στὰ βουνὰ τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Ἀλβανίας ἐκεῖνο τὸν φοβερὸ χειμώνα τοῦ 1940-1941. Πρέπει, λοιπόν, νὰ προσφύγη κανεὶς σὲ μαρτυρίες ἀνεπίσημες· καὶ μὲ βάση αὐτὲς ὁ ἀριθμὸς ὁ ὁποῖος προκύπτει εἶναι 500.000.[38] Τοῦτο σημαίνει πώς, λίγες ἑβδομάδες μετὰ τὴν ἔναρξη τῶν ἐχθροπραξιῶν, μισὸ ἑκατομμύριο Ἕλληνες πολεμιστὲς μάχονταν ἐναντίον δυνάμεων ἰταλικῶν ἀριθμητικῶς πολὺ μικρότερων.

Ὁ Ἑλληνικὸς Στρατός, πράγματι, δὲν ξεπερνοῦσε τὶς 65.000 ἄνδρες σὲ καιρὸ εἰρήνης· σὲ πολεμικὴ περίοδο ὅμως μποροῦσε νὰ παρατάξη

---

[37]Γενικὸν Ἐπιτελεῖον Στρατοῦ. Διεύθυνσις Ἱστορίας Στρατοῦ, *Ἡ πρὸς πόλεμον προπαρασκευὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ, 1940-1941*, Ἀθήνα, 1969 [ἀνατύπωση 1983]), σ. 36 ἑπ. (Ἐξαίρεση στὸ ἔργο αὐτὸ μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν τὰ ὅσα περιλαμβάνονται στὴ σ. 24, ποὺ ὅμως καθόλου δὲν λύνουνε τὸ πρόβλημα.)

[38] Ἀμβροσίου Τζίφου, *Ἀπὸ τὸ ἡμερολόγιό μου* (Ἀθήνα: Γκοβόστης, 1977), σ. 411. (Σχετικῶς μὲ τὸν Α. Τζίφο βλ. *κατωτέρω*.)

μέχρι 650.000 μαχητές,[39] οἱ συνθῆκες διαβίωσης τῶν ὁποίων ὅμως, γενικῶς καὶ σταθερῶς ἤτανε ἄθλιες.[40] Ἔχει σημασία, ὅμως, ὅτι πρὶν ἀκόμη ἀπὸ τὸν τορπιλλισμὸ τῆς «Ἕλλης» οἱ Ἔνοπλες Δυνάμεις τῆς χώρας μας εἶχαν, στὴν πραγματικότητα, τεθῆ *ἐπὶ ποδὸς πολέμου*: Μία κλάση ἀπολυόταν ἀπὸ τὸ Στράτευμα, δύο καλοῦνταν στὴ θέση της. Τοὐλάχιστον περὶ τὰ τέλη τοῦ θέρους τοῦ 1940 ὑπολογιζόταν ὅτι 320.000 ἄνδρες, δηλαδὴ ἡ μισή, περίπου, δύναμη τοῦ Ἑλληνικοῦ *ἐν πολέμῳ* Στρατοῦ, εἶχαν ἤδη κληθῆ *ὑπὸ τὰ ὅπλα* – καὶ αὐτὸ πιὰ εἶχε γίνει γνωστὸ σὲ ὁλόκληρη σχεδὸν τὴν Εὐρώπη.[41] Ὁ Ἑλληνικὸς Στρατὸς ἄλλωστε ὄχι μόνο ἤτανε οὐσιαστικὰ κινητοποιημένος, μὰ ἐπιπλέον εἶχε πιὰ ἔτσι ὀργανωθῆ, ὥστε, ἐφ' ὅσον ἡ Βουλγαρία παρέμενε οὐδέτερη, νὰ μπορῆ γρήγορα νὰ ρίξη ὁλόκληρο

---

[39] Σύμφωνα τοὐλάχιστον μὲ πληροφορίες Ἑλλήνων κομμουνιστῶν ποὺ δημοσιεύθηκαν στὸν σοβιετικὸ τύπο. (ΑΥΕ, 1934, Α.Α.Κ. 3, Ν. Μοσχόπουλος, διευθυντὴς Τύπου τοῦ ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν, πρὸς τὴ Β' πολιτικὴ διεύθυνση αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, ἀρ. 36080, Ἀθήνα, 31 Αὐγούστου 1934.)

[40] *Αὐτόθι.*

[41] ΑΥΕ, 1939-1940, Α/4, «Δελτίον πληροφοριῶν Ὑφυπουργείου Δημ. Ἀσφαλείας», ἀρ. 104/24/7/8, Ἀθήνα, 28 Σεπτεμβρίου 1940· ΑΥΕ, 1940, Α/11/3,4, Ἀλέξανδρος Ρίζος-Ραγκαβῆς, πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος στὴ Γερμανία, πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, ἀρ. 5282/XIV, Βερολῖνο, 21 Ὀκτωβρίου 1940.

σχεδὸν τὸν ὄγκο του κατὰ τῶν Ἰταλῶν τῆς Ἀλβανίας·[42] καὶ τοῦτο, ἐπειδὴ ὁ Μεταξᾶς συστηματικῶς ἀπέφευγε νὰ συγκεντρώνη στράτευμα στὴν ἑλληνοαλβανικὴ μεθόριο, προκειμένου νὰ μὴ δώση στὴν ἰταλικὴ πλευρὰ τὴν εὐκαιρία νὰ ἐννοήση τὸ μέγεθος τῆς ἑλληνικῆς προετοιμασίας γιὰ τὴ σύρραξη.[43] Ἀκόμη, ἡ ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία καὶ ἡ περιοχὴ ὅπου ἄρχισε ἡ ἰταλικὴ ἐπίθεση ἦταν οἱ χειρότερες ποὺ μποροῦσαν νὰ ἐπιλεγοῦν: ἀρχὴ τοῦ χειμώνα στὴν ὀρεινὴ Ἤπειρο, ὅπου τότε οἱ δρόμοι ἦταν σχεδὸν ἀνύπαρκτοι.[44] Ὁ ἰταλικὸς στόλος, ἐπιπλέον, ἀπέφυγε νὰ πλήξη τὸν Πειραιά·[45] καὶ μέσα σὲ βραχὺ χρονικὸ διάστημα ἡ κατανάλωση πολεμικοῦ ὑλικοῦ ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς στὴ Βόρειο Ἤπειρο ὑπῆρξε τόσο μεγάλη, ὥστε νὰ ὑπάρξουν δραματικὲς ἐπιπτώσεις στὸ ἰταλικὸ στράτευμα τῆς Βόρειας Ἀφρικῆς καὶ νὰ ἐξανεμισθῆ, ἔτσι, κάθε προοπτικὴ ἐκεῖ νίκης, σὲ βάρος τῶν Βρεταννῶν.[46] Τέλος, ἡ ἔλλειψη ὀργάνωσης τῶν ἰταλικῶν συγκοινωνιῶν καὶ ἐπικοινωνιῶν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῶν ἐπιχειρήσεων

[42] Γενικὸν Ἐπιτελεῖον Στρατοῦ. Διεύθυνσις Ἱστορίας Στρατοῦ, *Ἡ πρὸς πόλεμον προπαρασκευὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ, 1940*-1941, σ. 8 ἑπ.

[43] Γραπτὴ μαρτυρία τοῦ Κωνσταντίνου Μανιαδάκη. (Ἀθήνα, ἰδιωτικὴ συλλογὴ [ἀντίγραφο].)

[44] Piero Sella, « La madre di tutte le menzogne. Il conflitto 1939-1945 al vaglio del revisionismo », *L'Uomo libero* (Μιλᾶνο), τχ. 67 (Μάιος 2009), σ. 14.

[45] *Αὐτόθι*, σ. 33.

[46] *Αὐτόθι.*

ἕως σχεδὸν τὰ τέλη Ἰανουαρίου τοῦ 1941 ὑπῆρξε κυριολεκτικῶς ἐκπληκτική.[47] Μόνο ἀπὸ τὶς 20 Ἰανουαρίου καὶ μετά, οἱ Ἰταλοί, ὑπὸ τὴν πίεση τοῦ ἰδίου τοῦ Χίτλερ καὶ τὴν προσωπικὴ ἐπίβλεψη τοῦ Μουσολίνι, ἄρχισαν νὰ συγκεντρώνουνε στὴν Ἀλβανία δυνάμεις πραγματικὰ ἐπαρκεῖς γιὰ ἐπιθετικὴ δράση.[48] Ὁ Duce πάντως εἶχε πάψει νὰ ἔχη ἐμπιστοσύνη στὸν Ἰταλικὸ Στρατό.[49]

Τί συνέβαινε λοιπόν; Ὑπῆρξαν οἱ Ἰταλοὶ τόσο ἀνόητοι ἤ, μήπως, ὑπῆρξαν ἄλλοι παράγοντες ἀπὸ τοὺς ὁποίους καθοριστικῶς ἐπηρεάστηκε ὁ ἴδιος ὁ Μουσολίνι; Τὸ πρῶτο δὲν εὐσταθεῖ· κατὰ συνέπεια, ἀλλοῦ -καὶ ὄχι σὲ 'ἰταλικὴ ἀνοησία'- πρέπει νὰ ἀναζητήση κανεὶς τὴν ὑποκίνηση τῆς' ἰταλικῆς ἐπίθεσης ἐναντίον τῆς χώρας μας· καὶ αὐτὸ τὸ *ἀλλοῦ* δὲν εἶναι παρὰ ὁ Τεκτονισμός.

[47] *Ἑλληνοϊταλικὸς πόλεμος 1940-41. Χειμεριναὶ ἐπιχειρήσεις καὶ ἰταλικὴ ἐπίθεσις Μαρτίου* (Ἀθήνα: Διεύθυνσις Ἱστορίας Στρατοῦ ΓΕΣ, 1966), σ. 92.

[48] *Αὐτόθι*, σ. 95.

[49] *Αὐτόθι.*

Ἔφεδροι ὑπαξιωματικοὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ ἀπὸ τὴ Μεσσηνία, στὸ Κέντρο Κατατάξεώς τους. (Ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τῆς Βασιλικῆς Σταθοπούλου [Ἀθήνα])

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄
Η ΙΤΑΛΙΑ ΚΑΙ Η *ΠΡΟΣ ΠΟΛΕΜΟΝ* ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΤΗΣ

Ἡ χθὲς τοῦ… Τεκτονισμοῦ ἀνήκει εἰς τὴν ἱστορίαν.
Π. Β. Χατζηπᾶνος
(Ἕλληνας ὑψηλόβαθμος τέκτονας
καὶ διαπρεπὴς
πολιτικὸς)

Σύμφωνα μὲ ὅ,τι σήμερα εἶναι γνωστό, ἡ ὁριστικὴ ἀπόφαση τῆς ἰταλικῆς ἡγεσίας ὅσον ἀφορᾶ τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδας ἐπίθεση πάρθηκε δύο μόλις βδομάδες πρὶν ἀπὸ τὴν ἔναρξή της·[50] καὶ ὑπεύθυνοι γιὰ αὐτὴν ὑπῆρξαν κυρίως ὁ

[50] ΑΥΕ, 1945, 27.3, «Deposizione resa da Franco Jacomoni in istruttoria il 23 Agosto 1944»· πρβλ. *Ciano's Diplomatic Papers.* Μετάφραση: Stuart Hood· ἐπιμέλεια: Malcolm Muggeridge (Λονδῖνο: Odhams Press, 1948), σ. 385.

Galeazzo Ciano[51] καὶ ὁ στρατάρχης Pietro Badoglio.[52] Καὶ οἱ δυό τους εἴχανε πείσει τὸν Μουσολίνι πώς, εὐθὺς μετὰ τὴν ἰταλικὴ εἰσβολή, θὰ ἐκδηλωνόταν «ἐπανάσταση» στὴν ἑλληνικὴ ἐπικράτεια (ὄχι μόνο ἀπὸ τοὺς Τσάμηδες ἀλλὰ καὶ Ἕλληνες)· συνεπῶς, τὸ μόνο ποὺ χρειαζόταν ἦταν «ἕνας ὁρισμένος [=κάποιος] ἀριθμὸς μεραρχιῶν» στὴν Ἀλβανία, χάρη στὶς ὁποῖες ἡ ἑλληνικὴ ἀντίσταση ἔμελλε νὰ καμφθῆ εὐχερῶς.[53] Ἐπιπλέον, ἡ Στρατιωτικὴ Ὑπηρεσία Πληροφοριῶν τῆς Ἰταλίας (Servizio Informazioni Militare/S.I.M.) εἶχε παραπλανήσει τὸν ἡγετικὸ πυρήνα τοῦ ἰταλικοῦ Φασισμοῦ διευκρινίζοντας πώς ὁ Ἑλληνικὸς Στρατὸς δὲν ἦταν σὲ θέση νὰ παρατάξη δυνάμεις περισσότερες ἀπὸ 250.000 ἄνδρες.[54] Εἶναι ἐνδεικτικὸ τῆς ὅλης κατάστασης, τέλος, ὅτι ὁ πιὸ σημαντικὸς Ἰταλὸς στρατιωτικὸς ἡγήτορας τῆς

[51] M. Cervi, *Storia della guerra di Grecia* (Μιλᾶνο: Sugar, 1965²), σ. 83.

[52] *Αὐτόθι*, σ. 121· πρβλ. Alberto Rosselli, *Breve storia della Guerra Civile Greca, 1944-1949* (Ρώμη: Settimo Sigillo, 2009), σ. 24.

[53] ΑΥΕ, 1945, 27.2, «Verbale della riunione tenuta nella sala di lavoro del Duce a Palazzo Venezia il 10 novembre 1940/XIX – ore 11 (resoconto stenografico)».

[54] ΑΥΕ, 1945, 27.3, « Relazione presentata all'Alta Corte di Giustizia da Francesco Jacomoni, nel periodo istruttorio, sull'attività da lui svolta in Albania ».

ἐποχῆς, ὁ στρατάρχης Rodolfo Graziani, δὲν εἶχε ἰδέα γιὰ τὴν ἐκστρατεία ποὺ πήγαινε νὰ ἐξαπολυθῆ.[55]

Βέβαια, στασιαστικὲς κινήσεις πραγματικὰ ἐκδηλώθηκαν τὸ 1940 ἀλλὰ στὶς ἰταλικὲς γραμμὲς – κυρίως ἀπὸ Ἀλβανοὺς ἀλλὰ καὶ Ἰταλούς.[56] Ἔτσι, ἀκόμη καὶ ὁ Μεταξᾶς τὰ ἔχασε μὲ τὸ μέγεθος τῶν σφαλμάτων ποὺ περιεῖχαν οἱ πληροφορίες οἱ ὁποῖες μεταδίδονταν στὸν ἴδιο τὸν Μουσολίνι.[57] Τὰ ὑπόλοιπα εἶναι πολὺ γνωστὰ στὸ ἑλληνικὸ κοινὸ καὶ δὲν χρειάζεται ἐδῶ ἰδιαίτερη παρουσίαση καὶ ἀνάλυσή τους. Καὶ ὁ Ciano, ὅμως, μὰ καὶ ὁ Badoglio, τέκτονας βέβαια,[58] ἦταν ἀγγλόφιλοι· καὶ αὐτὸ καθαρὰ φάνηκε στὰ γεγονότα τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1943, ὁπότε μὲ πρωτοβουλία καὶ τοῦ Ciano ἡ ἀρχηγία τῶν ἰταλικῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων ἀφαιρέθηκε ἀπὸ τὸν Μουσολίνι, αὐτὸς φυλακίστηκε, σχηματίστηκε κυβέρνηση ὑπὸ τὸν Badoglio – καὶ τελικῶς ἡ «ἐπίσημη»Ἰταλία ἐγκατέλειψε τὴν ἕως τότε σύμμαχό της, τὴ Γερμανία,

[55] Βλ. δηλώσεις του στὴν ἐφ. *Ἐλευθερία* (Ἀθήνα), φ. 14ης Ὀκτωβρίου 1948.

[56] ΑΥΕ, 1945, 27.2, «Verbale della riunione tenuta nella sala di lavoro del Duce a Palazzo Venezia il 10 novembre 1940/XIX…».

[57] *Ἰ. Μεταξᾶς. Τὸ προσωπικό του ἡμερολόγιο*, τόμ. Δ΄ (Ἀθήνα: Γκοβόστης, ἄ.ἔ.), σσ. 530 (ἐγγραφὴ 8ης Νοεμβρίου 1940), 531 (ἐγγραφὴ 10ης Νοεμβρίου 1940).

[58] http://en.wikipedia.org/wiki/Pietro_Badoglio (17 Ἰουλίου 2014).

καὶ τάχθηκε στὸ πλευρὸ τῶν Ἀγγλοαμερικανῶν.[59] Εἰδικῶς γιὰ τὸν Ciano, μάλιστα, στὶς ἀρχὲς κιόλας τοῦ 1940, καὶ παρὰ τὸ ὅτι ἦταν ὁ σύζυγος τῆς κόρης τοῦ Μουσολίνι Edda καὶ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, εἶχε κυκλοφορήσει στὴ Ρώμη ἡ φήμη ὅτι εἶχε ἐγκαταστήσει κοντὰ στὸ γραφεῖο του ἀσύρματο, προκειμένου νὰ ἐπικοινωνῆ μὲ τοὺς «φίλους του» στὸ Λονδῖνο.[60]

Στὴ συνέχεια, ἔγινε γνωστὸ ὅτι εἶχε –μυστικὲς ὑποτίθεται- συναντήσεις, σὲ ἰταλικὸ ἔδαφος, μὲ Ἀμερικανὸ πράκτορα ἐπιχειρώντας νὰ «βγάλη τὴν Ἰταλία ἀπὸ τὸν πόλεμο κατὰ τῆς Ἀγγλίας» καὶ εἶχε φτάσει στὸ σημεῖο νὰ σχεδιάζη ἀκόμα τὴ δολοφονία τοῦ πεθεροῦ του.[61] Ὁ Μουσολίνι, πάλι, χαρακτηριστικὸς Ἰταλὸς «γιὰ τὸν ὁποῖο τὸ πρῶτο ποὺ μετροῦσε ἦταν ἡ οἰκογένεια», ἀπέφυγε νὰ πάρη μέτρα ἐναντίον του· καὶ μόνο τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1943, ὅταν πιὰ ὁ Ciano ἄρχισε ἀνοιχτὰ νὰ μιλάη μὲ περιφρόνηση γιὰ τὴν πολιτικὴ τῆς κυβέρνησης μέλος τῆς ὁποίας, ὅμως, παρέμενε,[62] τοῦ ἀφαίρεσε τὸ χαρτοφυλάκιο τοῦ ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν καὶ τὸν ἔκανε πρέσβυ τῆς Ἰταλίας στό… Βατικανό.[63]

---

[59] Λεπτομέρειες: Gian Franco Vené, *Il processo di Verona* (Μιλᾶνο: Arnoldo Mondadori, 1967), σ. 9 *ἐπ. passim*.

[60] *Αὐτόθι*, σ. 28.

[61] *Αὐτόθι*.

[62] *Αὐτόθι*, σσ. 29-30.

[63] *Αὐτόθι*, σ. 30.

Αὐτὸ δὲν εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα παρὰ μόνο νὰ καθυστερήση γιὰ λίγους μῆνες ἡ ἐκπαραθύρωση τοῦ Μουσολίνι. Δὲν ματαιώθηκε ὅμως· καὶ τοῦτο, διότι στὸ -ἔστω ἐλάχιστο- ἔδαφος τοῦ Βατικανοῦ, τὸ ὁποῖο, σὰν Κράτος ἀνεξάρτητο, παρέμενε οὐδέτερο, ὁ Ciano εἶχε ἀκόμα μεγαλύτερη εὐχέρεια νὰ συναντιέται καὶ νὰ συνεννοεῖται μὲ διπλωματικοὺς ἀντιπρόσωπους χωρῶν ἐχθρικῶν πρὸς τὴ φασιστικὴ Ἰταλία, ὅπως π.χ. τὸν πρέσβυ τῆς Μεγάλης Βρεταννίας.[64] Καὶ ἔτσι ἔγινε ὅ,τι ἔγινε στὶς 25 Ἰουλίου 1943, ὁπότε ὁ Μουσολίνι καθαιρέθηκε καὶ οὐσιαστικῶς φυλακίστηκε.

Ὅμως, θὰ ἦταν λάθος νὰ πιστέψη κανεὶς πὼς ἐπικεφαλῆς τῆς «ἀντιφασιστικῆς κλίκας» ἦταν ὁ Ciano, ὁ Badoglio ἢ ὁ Dino Grandi, ποὺ ὑπέβαλε τὴν πρόταση καθαίρεσης τοῦ Μουσολίνι· μάλιστα, δὲν ἦταν οὔτε κἂν ὁ Giuseppe Bottai, ὁ ὁποῖος καὶ ὑποστήριξε τὴν πρόταση τοῦ Grandi καὶ πολέμησε μάλιστα ἀπὸ τὸ 1944 καὶ μετὰ ἐναντίον τῶν Γερμανῶν καὶ ὁ ὁποῖος, ὡς ὑπουργὸς Ἐθνικῆς Παιδείας κατὰ τὰ ἔτη 1936-1943, εἶχε ἀκολουθήσει πολιτικὴ ποὺ ὀρθῶς συσχετίστηκε μὲ ἐκείνη τοῦ Μεταξᾶ.[65] Ὄχι! Ἐπικεφαλῆς τῆς *ἐν λόγῳ* σπείρας ἦταν ὁ ἴδιος ὁ τότε βασιλιὰς τῆς Ἰταλίας Βίκτωρ-Ἐμμανουὴλ Γ΄(γιὰ τὸν ὁποῖο, βέβαια, ἔχει διατυπωθῆ

---

[64] *Αὐτόθι*, σ. 51.

[65] Γιώργου Ἀνδρειωμένου, *Ἡ νέα γενιὰ ὑπὸ καθοδήγηση: τὸ παράδειγμα τοῦ περιοδικοῦ* Ἡ Νεολαία *(1938-1941)*, Ἀθήνα: Ἵδρυμα Κώστα καὶ Ἑλένης Οὐράνη, 2012, σ. 26.

ἡ ἄποψη ὅτι ἦταν ἀπώτατης ἑβραϊκῆς καταγωγῆς[66]). Γιὰ νὰ γίνουνε ὅμως ὅλα αὐτὰ σαφέστερα, ἐπιβάλλεται ἡ βραχεῖα ἀνασκόπηση τῆς ἱστορίας τοῦ ἰταλικοῦ Τεκτονισμοῦ καί, γενικῶς, τῶν φιλικῶν πρὸς αὐτὸν ρευμάτων.

* * *

Ὁ Giuseppe Garibaldi, πρωτεργάτης τοῦ Risorgimento, δηλαδὴ τῆς πολιτικῆς ἑνοποίησης τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου, ἦτανε τέκτονας·[67] καὶ σὰν τέκτονας εἶχε μεγάλη συμπάθεια πρὸς τοὺς Ἀγγλοαμερικανούς.[68] Τὸ ἴδιο συνέβαινε καὶ μὲ σχεδὸν ὅλους τοὺς ἄλλους πρωταγωνιστὲς τῆς δημιουργίας τοῦ ἑνιαίου ἰταλικοῦ Κράτους,[69] τὸν Giuseppe Mazzini π.χ.,[70] τὸν Nino

[66] Christopher Knight & Alan Butler, *The Hiram Key Revisited. Freemasonry: A Plan for a New World Order* (Λονδῖνο: Watkins, 2010), σ. 277.

[67] Pierre Chevallier, *Histoire de la Franc-Maçonnerie française.* Τόμ. Γ': *La Maçonnerie : Église de la République (1877-1944)*, Παρίσι:Fayard, 1975, σ.449· C. Knight & A. Butler, *The Hiram Key Revisited…*, σ. 271.

[68] Νέστορος Χ. Λάσκαρι, *Ἐγκυκλοπαίδεια τῆς Ἐλευθέρας Τεκτονικῆς* (Ἀθήνα: «Ὅμηρος», 1951²), σ. 237 (λῆμμα «Γαριβάλδι, Γκιουζέππε»)· C. Knight & A. Butler, *The Hiram Key Revisited…*, σ.

[69] César Vidal, *Los Masones. La sociedad segreta más influente de la Historia* (Βαρκελώνη: Planeta, 2006), σ. 301.

[70] Ν. Χ. Λάσκαρι, *Ἐγκυκλοπαίδεια τῆς Ἐλευθέρας Τεκτονικῆς*, σ. 237 (λῆμμα «Γαριβάλδι, Γκιουζέππε»).

Bixio,[71] συνεργάτη τοῦ Garibaldi, καθὼς καὶ τὸν ἴδιο τὸν Camillo Benso di Cavour,[72] πρῶτο πρωθυπουργὸ τῆς ἑνωμένης Ἰταλίας. Αὐτὸ ἔφερε τὸν Τεκτονισμὸ μέσα στὰ ἴδια τὰ θεμέλια τοῦ ἰταλικοῦ Κράτους – περίπου ὡς συστατικό τους στοιχεῖο· καὶ φυσικὰ ἡ κατάσταση αὐτὴ ἐπέφερε τὴ δημιουργία ἀγγλόφιλου ρεύματος συνήθως ἀφανοῦς μὰ πάντοτε ἰσχυρότατου, ποὺ σταθερῶς διεῖπε τὸν πολιτικὸ βίο τῆς Ἰταλίας.

Ὅπως, ἄλλωστε, χαρακτηριστικῶς ἀποκάλυψε ὁ ἴδιος ὁ Winston Churchill σὲ βρεταννικὴ ἐφημερίδα τὸν Νοέμβριο τοῦ 1936,[73] βάσει μυστικοῦ ἄρθρου τῆς συνθήκης τῆς Τριπλῆς Συμμαχίας, ποὺ εἶχε συναφθῆ τὸ 1882 μεταξὺ τῆς Γερμανίας, Αὐστροουγγαρίας καὶ Ἰταλίας,[74] ἡ Ἰταλία ἀποκλειόταν νὰ ἔλθῃ ποτὲ σὲ πολεμικὴ σύγκρουση μὲ τὴ Μεγάλη Βρεταννία.

Ἡ συνθήκη τῆς Τριπλῆς Συμμαχίας παραβιάστηκε τὸ 1915 ἀπὸ τὴν Ἰταλία, ἡ ὁποία τότε βγῆκε στὸν Α' Παγκόσμιο πόλεμο ἀλλὰ στὸ πλευρὸ τῶν Ἀγγλογάλλων καὶ ὄχι τῶν ἕως τότε –τυπικῶς ἔστω- συμμάχων της Γερμανοαυστριακῶν. Σὲ αὐτὴν τὴν πολεμικὴ ἐμπλοκὴ καίριος ὑπῆρξε ὁ ρόλος τοῦ Μουσολίνι, τὸν ὁποῖο ἀνοιχτὰ καὶ ἀποτελεσματικὰ

[71] *Αὐτόθι.*

[72] *Αὐτόθι.*

[73] ΑΥΕ, 1936, 35.3, Χαράλαμπος Ἰ. Σιμόπουλος, πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδας στὸ Ἡνωμένο Βασίλειο, πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, ἀρ. 2948/Στ/36, Λονδῖνο, 13 Νοεμβρίου 1936.

[74] Ch. Seignobos, *Histoire politique de l'Europe contemporaine* (Παρίσι:Armand Colin, 1903), σ. 347.

ὑποστήριξαν οἱ τεκτονικὲς στοές.[75] Στὴ συνέχεια, κύριοι ὀργανωτὲς τῆς «Πορείας στὴ Ρώμη», τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1922, χάρη στὴν ὁποία ὁ Φασισμὸς πῆρε τὴν ἐξουσία, ὑπῆρξαν ὁ Italo Balbo καὶ ὁ στρατηγὸς Luigi Capello: καὶ οἱ δυό τους, βεβαίως, ἤτανε τέκτονες.[76] Τέκτονας ἐπίσης ἤτανε καὶ ὁ Michele Bianchi,[77] μέλος, ὅπως ὁ Balbo, τῆς «Τετραρχίας», πού, στὶς 28 Ὀκτωβρίου 1922, μπῆκε στὴ Ρώμη ἐπικεφαλῆς τῶν φασιστῶν μελανοχιτώνων. Τεκτονισμό, ἄλλωστε, ἀνέδιδε καὶ ἡ ἐπίκληση στὸν «ὑπέρτατο Θεό», ποὺ ὅλα τὰ μέλη τῆς *ἐν λόγῳ* Τετραρχίας ἔκαναν στὶς 26 Ὀκτωβρίου, καθὼς ἄρχιζε ἡ «Πορεία στὴ Ρώμη».[78]

Μάλιστα, ὅταν ἀργότερα ὁ Μουσολίνι, μὲ χλιαρὴ ὑποστήριξη τῶν ἄλλων φασιστῶν ἡγετῶν, κήρυξε τὸ ἀσυμβίβαστο τῆς ἰδιότητας τοῦ τέκτονα μὲ ἐκείνη τοῦ φασιστῆ, οἱ κατὰ τοῦ Τεκτονισμοῦ διώξεις ὑπῆρξαν, στὴν οὐσία, πολὺ περιορισμένες. Ὁ στρατηγὸς L. Capello βέβαια κατηγορήθηκε γιὰ συνωμοσία κατὰ τοῦ καθεστῶτος καὶ τοῦ ἐπιβλήθηκε (γιὰ τὴ συνωμοσία, ὄχι γιὰ τὴν τεκτονική του

[75] P. Chevallier, *Histoire de la Franc-Maçonnerie française*, Γ', σ. 219· πρβλ. Emil Ludwig, *Colloqui con Mussolini* (Μιλᾶνο: Mondadori, 1965[5]), σ. 98.

[76] *Αὐτόθι*· http://it.wikipedia.org/wiki/Italo_Balbo#Massoneria (17 Ἰουλίου 2014).

[77] http://it.wikipedia.org/wiki/Michele_Bianchi (18 Ἰουλίου 2014).

[78] Paolo Giudici, *Storia d'Italia,* V : *Il Regno d'Italia* (Φλωρεντία: G. Nerbini, 1940), σ. 852.

ἰδιότητα) ποινὴ τριακονταετοῦς περιορισμοῦ·[79] ὁ P. Badoglio ὅμως, προστατευόμενος ἕως τότε τοῦ Capello,[80] ὄχι μόνο δὲν πειράχτηκε, ἀλλὰ ἔγινε καὶ στρατάρχης. Ἔτσι, ἡ μεγάλη πλειοψηφία τῶν πρώην τεκτόνων διατήρησαν τὴ θέση τους ἰδίως στὸ στράτευμα· καὶ αὐτό, χάρη σὲ μία δήλωσή τους καὶ μόνο «πὼς ἀποκήρυσσαν τὸν Τεκτονισμό».[81] Γεγονὸς λοιπὸν εἶναι ὅτι ὁ ἰταλικὸς Φασισμὸς ἦταν βαθειὰ διαβρωμένος *ἔσωθεν* ἀπὸ τὸν Τεκτονισμὸ καὶ τὴ διάβρωση αὐτὴν τὴν εὐνοοῦσε κυρίως ὁ βασιλιάς. Πράγματι, εἴτε οἱ γόνοι τῆς ἰταλικῆς Δυναστείας εἶχανε μυηθῆ στὸν Τεκτονισμὸ[82] εἴτε ὄχι, γεγονὸς ἀναμφισβήτητο παραμένει πὼς ὁ Οἶκος τῆς Σαβοΐας παρέμενε πολὺ εὐνοϊκὰ διατεθειμένος πρὸς αὐτόν.

Ἐπιπλέον, ὅτι ὁ Βίκτωρ-Ἐμμανουὴλ Γ', «βασιλιὰς τῆς τσέπης»[83] ὅπως συχνὰ τὸν

[79] P. Chevallier, *Histoire de la Franc-Maçonnerie française*, Γ', σ. 219.

[80] http://en.wikipedia.org/wiki/Pietro_Badoglio (17 Ἰουλίου 2014).

[81] Κάτι τὸ ὁποῖο ἀμέσως ἔσπευσε νὰ ἐπισημάνη τὸ Βατικανό. (ΑΥΕ, 1931, Α/10/1, Π. Μεταξᾶς, πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος στὴν Ἰταλία, πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, ἀρ. 1487, Ρώμη, 16 Ἰουλίου 1931.)

[82] Κάτι ποὺ ὑποστηρίζεται εὐρέως. (C. Vidal, *Los Masones…*, σ. 301.)

[83] Charles Braibant, *La guerre à Paris (8 novembre 1942-27 août 1944),* Παρίσι : Corrêa, 1945, σ. 15 (ἐγγραφὴ 9ης Νοεμβρίου 1942).

ἀποκαλοῦσαν λόγω τοῦ μικροῦ σωματικοῦ καὶ ἠθικοῦ του ὕψους, μὲ δυσκολία ἀνεχότανε τὸν Μουσολίνι στὴν ἐξουσία. Στὰ τέλη Ὀκτωβρίου 1922 εἶχε συγκατατεθῆ στὴ μὴ κινητοποίηση τοῦ στρατεύματος ἐναντίον τῶν φασιστῶν ποὺ εἶχαν τότε ἀποδυθῆ στὴν πραγματοποίηση τῆς «Πορείας στὴ Ρώμη», ὄχι ἐπειδὴ ἐπιδοκίμαζε τὴν ἰδεολογία τοῦ Μουσολίνι, ἀλλὰ ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ τελευταῖος εἶχε βρεῖ λύση στὸ χρόνιο πρόβλημα τῆς ἰταλικῆς πολιτικῆς ζωῆς – συγκεκριμένα τὴ σχέση τῆς Παπωσύνης μὲ τὸ ἰταλικὸ Κράτος.

Ἡ κατάληψη, ὡς γνωστόν, τῆς Ρώμης τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1870 εἶχε ἀποστερήσει τὸν Πάπα ἀπὸ τὴν ἐδαφικὴ βάση τῆς κοσμικῆς του ἐξουσίας· ἔτσι αὐτὸς κλείστηκε στὸ Βατικανὸ καὶ πεισματικῶς ἀρνήθηκε νὰ ἀναγνωρίση τὴν ἐνσωμάτωση τῆς «Πόλης του» (:τῆς Ρώμης) στὸ Βασίλειο τῆς Ἰταλίας. Ἡ κατάσταση ποὺ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν δημιουργήθηκε ἐξελίχθηκε σὲ καταστροφικῶς παράδοξη γιὰ τὸν Οἶκο τῆς Σαβοΐας, δηλαδὴ τὴν ἰταλικὴ βασιλικὴ Δυναστεία: Ὁ Ἰταλικὸς Λαὸς παρέμενε βαθειὰ προσηλωμένος στὴν Καθολικὴ Ἐκκλησία, ἀλλὰ ὁ βασιλιὰς τῆς Ἰταλίας φαινόταν νὰ ἔχη υἱοθετήσει θέση ἀπροκάλυπτα ἐχθρικὴ ἐναντίον τοῦ Βατικανοῦ. Ἔτσι, ὅταν ἡ Ἰταλία, τὸν Μάιο τοῦ 1915, κήρυξε τὸν πόλεμο κατὰ τῆς Αὐστροουγγαρίας, δημιουργήθηκαν *ἐν πολλοῖς* βάσιμες ὑποψίες πὼς ὁ Πάπας εὐνοοῦσε τὸν Οἶκο τῶν Ἀψβούργων τῆς Αὐστροουγγαρίας, ὁπωσδήποτε φιλικὸ πρὸς τὸ Βατικανό· καὶ αὐτὸ ἀκόμα περισσότερο, ἐπειδὴ μέλη τοῦ Οἴκου τῶν

Ἀψβούργων, ὅπως ὁ δολοφονημένος στὸ Σεράγεβο ἀρχιδούκας Φραγκῖσκος-Φερδινάνδος, ἤτανε «ἐχθροὶ ἄσπονδοι τοῦ Τεκτονισμοῦ»[84] - σὲ κραυγαλέα ἀντίθεση μὲ τὸν σὲ αὐτὸν τὸν τελευταῖο στηριγμένο ἰταλικὸ βασιλικὸ Οἶκο. Ὅταν, λοιπόν, τελείωσε ὁ πόλεμος καὶ ἄρχισε πολιτικῶς νὰ ἀναδύεται ἡ προσωπικότητα τοῦ Μπενίτο Μουσολίνι, κέρδισε ἔδαφος ἡ εὐφυέστατη ἰδέα ποὺ εἴτε εἶχε εἴτε ἐγκολπώθηκε αὐτὸς ὁ τελευταῖος: Νὰ ἀναχθῆ τὸ Βατικανὸ σὲ Κράτος κυρίαρχο καὶ ἀνεξάρτητο – μὲ ἡγεμόνα τὸν Πάπα.[85] Ἔτσι καὶ μόνο μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῆ ἡ ἄνοδός του στὴν ἐξουσία, δεδομένου ὅτι - ἀντίθετα πρὸς ἐκεῖνα ποὺ καὶ σήμερα παραμένουνε πιστευτὰ- δὲν εἶχε πάρει μέρος στὴν «Πορεία στὴ Ρώμη».[86]

Ὁ Βίκτωρ-Ἐμμανουὴλ Γ', ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, ἀνέχθηκε τὴν ἄνοδο τοῦ Μουσολίνι στὴν ἐξουσία – χωρὶς ποτέ του ὅμως νὰ δεχθῆ ἀποφασιστικῶς νὰ ὑποβληθῆ στὴν ὅποια ἐπίδραση τοῦ Φασισμοῦ.[87] Ὁ Μουσολίνι, πάντως, τήρησε τὴ

---

[84] Ν. Χ. Λάσκαρι, *Ἐγκυκλοπαίδεια τῆς Ἐλευθέρας Τεκτονικῆς*, λῆμμα «Αὐστριακὸς Καισαροβασιλικὸς οἶκος», σ. 167.

[85] Βλ. Sergio Gozzoli, « La rivolta della volontà », *L'Uomo libero* (Μιλᾶνο), τχ. 66 (Σεπτέμβριος 2008), σσ. 45-46.

[86] P. Giudici, *Storia d'Italia*, V, σ. 851· E. Ludwig, *Colloqui con Mussolini*, σ. 107.

[87] Πρβλ. Ch. Braibant, *La guerre à Paris…*, σ. 433 (ἐγγραφὴ 21ης Μαρτίου 1944).

σιωπηρή του ὑπόσχεση: στὶς 11 Φεβρουαρίου 1929, ὡς γνωστόν, ὑπογράφηκαν οἱ Συμφωνίες τοῦ Λατερανοῦ (*Patti lateranensi*), μὲ τὶς ὁποῖες δημιουργοῦνταν τὸ Κράτος τῆς Πόλεως τοῦ Βατικανοῦ καὶ ρυθμίζονταν ὁριστικῶς οἱ σχέσεις αὐτοῦ τοῦ τελευταίου μὲ τὴν Ἰταλία. Ὅπως ὀρθῶς τότε ἐπισημάνθηκε στὴν ἐφημερίδα *Il Popolo d'Italia*, ἡμιεπίσημο ὄργανο τοῦ Ἐθνικοῦ Φασιστικοῦ Κόμματος (Partito Nazionale Fascista/P.N.F.), ὁ [βασισμένος στὸν Τεκτονισμὸ] Φιλελευθερισμός, πάνω στὸν ὁποῖο στηριζόταν ἡ πολιτικὴ ἑνοποίηση τῆς Ἰταλίας, εἶχε καταστήσει ἀδύνατο ὁποιονδήποτε συμβιβασμὸ μεταξὺ ἰταλικοῦ Κράτους καὶ Βατικανοῦ· συνεπῶς, ἡ μεταξὺ αὐτῶν τῶν δύο συνεννόηση ἐπιτεύχθηκε μόνο καὶ μόνο χάρη στὸν Φασισμό.[88]

Βέβαια, ὁ Μουσολίνι ἔρρεπε πρὸς τὴν ἀθεΐα·[89] ὑπῆρξε ὅμως σὲ θέση νὰ χαλιναγωγήση –κάπως- τὶς προσωπικές του προτιμήσεις καὶ ἔτσι, τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1930, προκάλεσε τὴν ψήφιση ἀπὸ τὴν ἰταλικὴ Βουλὴ νόμου, μὲ τὸν ὁποῖο καταργοῦνταν ὁ ἑορτασμὸς τῆς ἐπετείου τῆς κατὰ τὸ 1870 κατάληψης τῆς Ρώμης ἀπὸ ἰταλικὰ στρατεύματα καί, ἀντὶ γιὰ αὐτόν, θεσπίστηκε νὰ γιορτάζεται ἡ ἐπέτειος τῆς

88 Ἐφ. *Il Popolo d'Italia* (Μιλᾶνο), φ. 15ης Μαρτίου 1929.

89 ΑΥΕ, 1929, Α/10, Δ. Καψάλης, α' γραμματέας τῆς ἑλληνικῆς πρεσβείας στὴν Ἰταλία, πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, ἀρ. 971, Ρώμη, 15 Μαΐου 1929.

ὑπογραφῆς τῶν Συμφωνιῶν τοῦ Λατερανοῦ.[90] Δὲν παρέλειπε ὅμως, ἀκόμη καὶ δημόσια, νὰ ἐκφράζη τὶς προσωπικές του ἀπόψεις γιὰ τὸν Χριστιανισμὸ γενικῶς καὶ τὴν Καθολικὴ Ἐκκλησία ἰδιαιτέρως. Ὅσον ἀφορᾶ τὸν πρῶτο, θεωροῦσε πὼς δὲν εἶχε τίποτα τὸ θεϊκό· καὶ ὡς πρὸς τὴ δεύτερη, εὐκαιρία δὲν ἔχανε νὰ ἐπισημάνη ὅτι εἶχε «σωθῆ», ἐπειδὴ ἡ κεφαλή της βρισκόταν στὴ Ρώμη καὶ ὄχι στὴν Παλαιστίνη· ἐὰν εἶχε μείνει σὲ αὐτὴν τὴν τελευταία –πειστικῶς ἐξηγοῦσε ὁ Duce- καὶ μάλιστα στὴν Ἱερουσαλήμ, θὰ εἶχε ἀπὸ πολὺ καιρὸ σβήσει μέσα στὴν ἀφάνεια.[91]

Ὅπως καὶ νὰ εἶναι, ὁ λόγος τοῦ Στέμματος ποὺ ἐκφωνήθηκε στὴν ἰταλικὴ Βουλὴ λίγο μετὰ τὴν ὑπογραφὴ τῶν Συμφωνιῶν τοῦ Λατερανοῦ[92] θεωρήθηκε πὼς ἐπισφράγιζε τὴν ὁριστικὴ προσέγγιση καὶ συνεννόηση τοῦ Φασισμοῦ μὲ τὸν βασιλικὸ Οἶκο τῆς Ἰταλίας.[93] Σὲ ἔνδειξη καλῆς θέλησης, μάλιστα, ὁ Μουσολίνι, τὸ φθινόπωρο τοῦ

90 ΑΥΕ, 1930, Α/10/1, Ὁ ἐπιτετραμμένος τῆς ἑλληνικῆς πρεσβείας στὴν Ἰταλία πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, ἀρ. 2225. Ρώμη, 20 Δεκεμβρίου 1930.

91 ΑΥΕ, 1929, Α/10, Δ. Καψάλης, α' γραμματέας τῆς ἑλληνικῆς πρεσβείας στὴν Ἰταλία, πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, ἀρ. 971, Ρώμη, 15 Μαΐου 1929.

92 Τὸ κείμενο: *Gazzetta Ufficiale del Regno d'Italia*, φ. 20ῆς Ἀπριλίου 1929.

93 ΑΥΕ, 1929, Α/10, Ν. Μαυρουδῆς, πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος στὴν Ἰταλία, πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, ἀρ. 808, Ρώμη, 22 Ἀπριλίου 1929.

1929, κήρυξε τὴ λήξη τῆς Φασιστικῆς Ἐπανάστασης καὶ προχώρησε στὴν ὑπαγωγὴ τῆς κομματικῆς ἱεραρχίας σὲ ἐκείνη τοῦ Κράτους. [94] Οἱ ἀρχικὲς ἐντυπώσεις ὅμως ἀποδείχτηκαν σφαλερές: Ὁ Μουσολίνι, ἰδίως ἀφ'ὅτου ὁ Ἀδόλφος Χίτλερ ἔγινε, στὶς ἀρχὲς τοῦ 1933, ἀρχικαγκελλάριος τῆς Γερμανίας, ἄρχισε, ὁλοένα καὶ περισσότερο, νὰ προσπαθῆ νὰ εὐθυγραμμίση γενικῶς τὴν πολιτική του μὲ ἐκείνη τοῦ Führer τοῦ Γερμανικοῦ Λαοῦ. (Τότε ἄλλωστε ἐγκαταλείφθηκε καὶ τὸ δόγμα «ὁ Φασισμὸς δὲν εἶναι ἐξαγώγιμος [ἀπὸ τὴν Ἰταλία]» καὶ ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὸ «ὁ Φασισμὸς θὰ ἐπικρατήση στὴν ὑφήλιο».[95]) Καὶ ἀπὸ τὴν πλευρά του ὁ Ἀδόλφος Χίτλερ εἶχε, ἤδη ἀπὸ τὴ δεκαετία τοῦ 1930, εὐρὺ ἀνοίξει τὸν δρόμο σὲ τέτοια συνεννόηση.

Ἤδη ἀπὸ τὸ 1928, πράγματι, εἶχε ἐντάξει στὸ πρόγραμμα τοῦ Ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ Γερμανικοῦ Ἐργατικοῦ Κόμματος (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei/NSDAP) τὴν ἀπάρνηση τῆς ἀπὸ τὴ Γερμανία διεκδίκησης τοῦ Νότιου Τυρόλου, ποὺ εἶχε προσαρτηθῆ στὴν Ἰταλία μετὰ τὸν Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο καὶ εἶχε πληθυσμὸ γερμανικό.[96]

---

[94] ΑΥΕ, 1930, Α/10/1, Ν. Μαυρουδῆς πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, ἀρ. 1908, Ρώμη, 1η Νοεμβρίου 1929.

[95] ΑΥΕ, 1933, Α/10, Π. Μεταξᾶς πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, ἀρ. 764, Ρώμη, 19 Ἀπριλίου 1933.

[96] Βλ. τὸ «Δεύτερο βιβλίο τοῦ Χίτλερ»: Gerhard Weinberg, *Hitler's Second Book. The Unpublished Sequel to Mein Kampf*, Νέα Ὑόρκη: Enigma Books, 2003.

Στὴν πολιτικὴ ὅμως αὐτὴ τοῦ Μουσολίνι παρέμεναν ἐχθρικοὶ οἱ οἰκονομικῶς καὶ κοινωνικῶς ἀνώτεροι κύκλοι τῆς φασιστικῆς ἡγεσίας. Οἱ ἐλπίδες τους γιὰ παραμερισμὸ καί, *εἰ δυνατόν*, ἀνατροπὴ τοῦ Μουσολίνι γιὰ ἕνα διάστημα ἐπικεντρώθηκαν στὸ πρόσωπο τοῦ Ι. Balbo, ὁ ὁποῖος, ἐκτὸς ἀπὸ τέκτονας, συντηρητικὸς καὶ ἀγγλόφιλος ποὺ εἶχε πάρει ἤδη θέση ἐναντίον τῆς ἰταλογερμανικῆς προσέγγισης καὶ τῆς ὁλοένα καὶ περισσότερο ἐχθρικῆς στάσης τοῦ Μουσολίνι πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, ἦταν καὶ μέγας *ἄσσος* τῆς ἰταλικῆς ἀεροπορίας. Ὁ Μουσολίνι κατάλαβε τὸν κίνδυνο, τοῦ ἀφαίρεσε, τὸν Νοέμβριο τοῦ 1933, τὸ ὑπουργικὸ χαρτοφυλάκιο τῆς Ἀεροπορίας, ἀνέλαβε ὁ ἴδιος, ὡς Duce, τὴν πολιτικὴ ἡγεσία τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων καὶ ἔστειλε τὸν Balbo στὴ Λιβύη ὡς «γενικὸ κυβερνήτη».[97]

Ὅμως, ὅπως φάνηκε εὐθὺς στὴ συνέχεια, ὁ Duce ἐξακολούθησε νὰ εἶναι ἀπομονωμένος: ἡ ἰταλικὴ κρατικὴ μηχανὴ (μαζὶ καὶ τὸ στράτευμα) ἦταν διαβρωμένα ἀπὸ στοιχεῖα *δυνάμει* ἐχθρικὰ πρὸς τὸν Φασισμό.[98] Ἡ μεταξὺ Γερμανίας καὶ Ἰταλίας σύναψη τοῦ «Χαλύβδινου Συμφώνου» τὸν Μάιο τοῦ 1939 δὲν

---

[97] ΑΥΕ, 1933, Α/10, Π. Μεταξᾶς, πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος στὴν Ἰταλία, πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, ἀρ. 2318, 9 Νοεμβρίου 1933. Ὁ Ι. Balbo σκοτώθηκε στη Λιβύη τὸ 1940, ἐπειδὴ τὸ ἀεροπλάνο του χτυπήθηκε κατὰ λάθος ἀπὸ ἰταλικὸ πολεμικὸ σκάφος.

[98] E. Ludwig, *Colloqui con Mussolini*, σ. 89.

μετέβαλε αὐτὴν τὴν κατάσταση.[99] Ὁ γερμανικὸς ἐθνικοσοσιαλισμός, πράγματι, εἶχε πολὺ περισσότερες ὁμοιότητες μὲ τὴ σταλινικὴ ἐκδοχὴ τοῦ Κομμουνισμοῦ παρὰ μὲ τὸν Φασισμὸ τῆς Ἰταλίας·[100] *ἐξ οὗ* καὶ ὀρθῶς ὁ Στάλιν θεωρεῖται, εἰδικὰ στὶς μέρες μας, ὡς ὁ μεγαλύτερος ἐχθρὸς τοῦ μαρξιστικοῦ, κοσμοπολιτικοῦ, χωρὶς ρίζες Κομμουνισμοῦ.[101] Καὶ ὅταν ἀπὸ τὴν ἐθνικοσοσιαλιστικὴ ἡγεσία τῆς Γερμανίας διατυπώνονταν πρὸς τὸν Duce παράπονα γιὰ τὴ στάση τῶν Ἰταλῶν στρατηγῶν σὲ συγκεκριμένα ζητήματα, αὐτὸς τοὺς δικαιολογοῦσε μὲ τὸ ἐπιχείρημα πὼς εἶχαν «διαφορετικὴ διανοητικὴ συγκρότηση [ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς ὁμολόγους τους]».[102]

Οἱ Ἰταλοὶ δὲν εἶναι, ὡς γνωστόν, λαὸς φιλοπόλεμος· καὶ γνωστὸ παραμένει τὸ *ἐν προκειμένῳ* γαλλικὸ ἀνέκδοτο: «Ἐὰν οἱ Ἰταλοὶ εἶναι ἐχθροί μας, θὰ χρειαστοῦμε πέντε μεραρχίες, ἀλλά, ἂν βρεθοῦν σύμμαχοί μας, θὰ θέλουμε δέκα». Αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι ὁ Ἰταλικὸς Στρατὸς ἦτανε τότε ἀνάξιος λόγου. Ὅπως ἐπισημάνθηκε ἀπὸ παρατηρητὴ ἰδιαιτέρως ἀξιόπιστο κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1930, ὁ Ἰταλὸς στρατιώτης θύμιζε τὸν Ἕλληνα τῶν

[99] Piero Sella, « La madre di tutte le menzogne », σ. 14.

[100] Hannah Arendt, *Eichmann en Jerusalén.* Μετάφραση (στὰ ἱσπανικά): Carlos Ribalta (Βαρκελώνη: Debolsillo, 2005²), σ. 257.

[101] Βλ. κυρίως Kerry Bolton, *Stalin. The Enduring Legacy* (Λονδῖνο: Black House, 2012), σ. 3 ἑπ.

[102] Hannah Arendt, *Eichmann en Jerusalén*, σ. 258.

Κυκλάδων. Ἦταν πειθαρχικός, ἀνθεκτικός, δὲν γόγγυζε καί, ἐὰν εἶχε καλοὺς διοικητές, μποροῦσε νὰ ἀνταποκριθῆ σὲ ὁποιαδήποτε δοκιμασία· τὸ ἠθικό του, ἐπιπλέον, ἦτανε ἄριστο.[103] Λίγα χρόνια ἀργότερα ὅμως, ἡ κατάσταση εἶχε μεταβληθῆ *ἄρδην*: Οἱ Ἰταλοὶ στρατιῶτες ποὺ στέλνονταν στὰ Δωδεκάνησα π.χ. διαμαρτύρονταν καί... ἔκλαιγαν μπροστὰ στοὺς Ἕλληνες κατοίκους, λιποτακτοῦσαν στὴν Τουρκία ἢ καί... αὐτοκτονοῦσαν.[104] Ἡ κατάσταση αὐτή, βέβαια, ὀφειλόταν στὴν εὐπιστία τοῦ Μουσολίνι, ὁ ὁποῖος ἐπέμενε νὰ βασίζεται στὸ Στέμμα καὶ στοὺς ἀνώτερους κύκλους τῆς στρατιωτικῆς (ἀλλὰ καὶ φασιστικῆς) ἱεραρχίας, οἱ ὁποῖοι ὅμως, σιωπηρὰ ἀλλὰ γρήγορα, υἱοθετοῦσαν στάση ὁλοένα καὶ πιὸ ἐχθρικὴ πρὸς αὐτὸν τὸν ἴδιο – καὶ σχεδὸν ἀνοιχτὰ τὸν ἐξαπατοῦσαν.[105] Δὲν εἶναι χωρὶς σημασία, ἄλλωστε, ὅτι κυβερνήτης τῶν «Ἰταλικῶν Νησιῶν τοῦ Αἰγαίου», δηλαδὴ τῆς Δωδεκανήσου, ἦτανε τότε ὁ Cesare Maria de Vecchi, πρόσωπο ὄχι ἰδιαιτέρως σοβαρό,

[103] ΑΥΕ, 1930, Α/10/1, ἀναφορὰ τοῦ ὑποστράτηγου Σ. Μανούσσου, στρατιωτικοῦ ἀκόλουθου τῆς ἑλληνικῆς πρεσβείας στὴν Ἰταλία, συνημμένη στὸ ἀπὸ 3 Δεκεμβρίου 1930 (ἀρ. 2098) ἔγγραφο τοῦ Ν. Μαυρουδῆ πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν.

[104] ΑΥΕ, 1939, Α/10/8α, ὁ ἀνθυπομοίραρχος Ἀναστάσιος Δήμας, ὑποδιοικητὴς Χωροφυλακῆς Νάξου, πρὸς τὸν νομάρχη Κυκλάδων, ἀρ. 16/5/17β, Νάξος, 15 Σεπτεμβρίου 1939.

[105] Πρβλ. Gian Franco Vené, *Il processo di Verona*, σ. 102.

συναισθηματικῶς προσκολλημένο στὴν τεκτονική, φιλελεύθερη κ.τ.λ. ἀτμόσφαιρα τοῦ Risorgimento,[106] ὁ ὁποῖος -φυσικὰ- συγκαταλέγεται σὲ ἐκείνους ποὺ προδώσανε τὸν Μουσολίνι στὶς 25 Ἰουλίου 1943.

Αὐτὴ ἦταν ἡ κατάσταση τῆς «φασιστικῆς» Ἰταλίας στὶς παραμονὲς τῆς ἔναρξης τῶν ἐχθροπραξιῶν στὴν Ἤπειρο. Προκειμένου, πάντως, νὰ συμπληρωθῆ ὁ πίνακας λίγες ἀκόμη πινελιὲς σαφῶς ἐπιβάλλονται…

Σύμφωνα μὲ πληροφορία πολὺ ἐνδιαφέρουσα, ὁ ἴδιος ὁ Sir Winston Churchill, πρωθυπουργὸς τῆς Μεγάλης Βρετανníας τὸ 1940, μὲ ἐπιστολή του, εἶχε ἐνθαρρύνει τὸν Μουσολίνι νὰ μπῆ στὸν πόλεμο στὸ πλευρὸ τῆς Γερμανίας.[107] Ὡς αἰτία τῆς παρότρυνσής του αὐτῆς εἶχε προβληθῆ ἡ *οἱονεὶ* ἀποκλειστικὴ ἱκανότητα τοῦ Μουσολίνι νὰ μετριάση τὶς ἀπαιτήσεις τοῦ Ἀδόλφου Χίτλερ στὸ τραπέζι τῶν διαπραγματεύσεων – δεδομένου ὅτι τὸ Ράιχ ὁπωσδήποτε θὰ ἦταν ὁ νικητὴς τῆς παγκόσμιας σύρραξης.[108] Ἡ ὕπαρξη τῆς ἐπιστολῆς (ποὺ βέβαια

---

[106] Τὸ πανεπιστήμιο τοῦ Τουρίνου τοῦ εἶχε δώσει διὰ *βοῆς* τὴν ἄδεια νὰ διδάσκη (μὲ προαιρετικὴ παρακολούθηση τῶν φοιτητῶν) τὴν ἱστορία τοῦ Risorgimento στὴ Σχολὴ Φιλολογίας καὶ Φιλοσοφίας. (Ἐφ. *La Stampa* [Τουρίνο], φ. 25ης Ἰανουαρίου 1935.)

[107] Silvio Bertoldi, *La guerra parallela (8 settembre 1943-25 aprile 1945)*, Μιλᾶνο: Mondadori, 1966, σ. 35.

[108] *Αὐτόθι.*

χάθηκε[109]) οὐδέποτε ἀμφισβητήθηκε σοβαρά· ὅ,τι ὅμως προκαλεῖ θλίψη εἶναι ἡ εὐπιστία τοῦ Μουσολίνι.

Πράγματι, ἀποκλείεται ὁ Churchill, τὴν ἄνοιξη τοῦ 1940, νὰ μὴ γνώριζε ἐκεῖνο ποὺ ὄχι μόνο εἶχε ἐννοήσει, ἀλλὰ καὶ διακήρυξε ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς τὸ φθινόπωρο τοῦ ἴδιου ἔτους· πὼς δηλαδὴ ἡ Γερμανία δὲν μποροῦσε νὰ κερδίση τὸν πόλεμο. Κατὰ συνέπεια, ἄλλος ὑπῆρξε ὁ λόγος ποὺ ἔκανε τὸν Βρετανὸ πρωθυπουργὸ ἐγγράφως νὰ ἀπευθυνθῆ στὸν Duce· καὶ ὁ λόγος αὐτὸς ἦτανε ἡ πεποίθηση τοῦ Churchill ὅτι οἱ ἡγετικοὶ κύκλοι τῆς Ἰταλίας, σταθερῶς ἀγγλόφιλοι, θὰ μποροῦσαν νὰ μεταβάλουν τὴν Ἰταλία, σύμμαχο τοῦ Ράιχ, σὲ ὄργανο καταστροφῆς αὐτοῦ τοῦ τελευταίου. *Ὅπερ καὶ ἐγένετο* ἄλλωστε: ἡ λόγω τῆς ἀδυναμίας τῶν Ἰταλῶν νὰ νικήσουνε τὸν Ἑλληνικὸ Στρατὸ γερμανικὴ ἐπέμβαση στὰ Βαλκάνια τελικῶς καθυστέρησε τὴν ἐπίθεση κατὰ τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης – καὶ ὑπῆρξε ἕνας ἀπὸ τοὺς βασικοὺς λόγους τῆς ἧττας τῆς Γερμανίας στὸν Β' Παγκόσμιο πόλεμο.[110]

---

[109] *Αὐτόθι*, σ. 58.

[110] Ἐνδεικτικῶς: Jeay Zay, *Souvenirs et solitude* (Παρίσι: Julliard, 1946), σ. 167 (ἐγγραφὴ 6ης Δεκεμβρίου 1941)· José Díaz de Villegas, *La división Azul en línea* (Βαρκελώνη: Acervo, 2003²), σσ. 73-74, 123· Raymond Cartier, *Les secrets de la guerre dévoilés par Nuremberg* (Παρίσι: Arthème Fayard, 1946), σσ. 189-190· Milton Shuman, *Defeat in the West* (Νέα Ὑόρκη: E.P. Dutton, 1948), σ. 65.

Μέχρι σχεδὸν τὴν ἔκρηξη τοῦ Β' Παγκόσμιου πολέμου, πάντως, ἡ πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ ἡγεσία τῆς Γερμανίας δὲν ἔτρεφε βεβαιότητα πὼς ἡ Ἰταλία δὲν θὰ πολεμοῦσε τελικῶς ἐναντίον τοῦ Ράιχ· *ἐξ οὗ* καὶ τὴν ἄνοιξη τοῦ 1939 ὁ Γερμανικὸς Στρατὸς ἑτοιμαζόταν, στὶς Ἄλπεις, γιὰ ἄμυνα,[111] ἐνῶ τὸ 1940 ἀκόμα γίνονταν στὴν ἰταλικὴ πλευρὰ τῶν ἰταλογερμανικῶν συνόρων (σήμερα: αὐστροϊταλικῶν) ὀχυρωματικὰ ἔργα μεγάλης ἔκτασης.[112] Παραδόξως, τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1939 ἔγινε γνωστὸ στὴ στρατιωτικὴ ἡγεσία τῶν Γάλλων καὶ τῶν Βρετανννῶν τὸ ὅτι ἡ Ἰταλία τελικῶς δὲν θὰ ἔμενε οὐδέτερη.[113]

Ἐναντίον ποιῶν ὅμως θὰ πολεμοῦσε; Ὁ ἴδιος ὁ βασιλιὰς Βίκτωρ-Ἐμμανουὴλ Γ', πάντως, πίεζε τὸν Μουσολίνι νὰ κηρύξη τὸν πόλεμο στὴ Γαλλία καὶ τὴ Βρετανννία,[114] ἀλλὰ ὁ Μουσολίνι δίσταζε μέχρι τὸν Ἰούνιο τοῦ 1940. Πράγματι, παρὰ τὰ ὅσα περιστασιακῶς διακήρυσσε, δὲν εἶχε μεγάλη ἐμπιστοσύνη πρὸς τὴ Γερμανία οὔτε περιέβαλλε μὲ

---

111 ΑΥΕ, 1939, Α/13/2, Περικλῆς Ἰακ. Ἀργυρόπουλος, πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος στὴν Ἱσπανία, πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, ἀρ. 8779, Ἅγιος Σεβαστιανός, Ἰούλιος 1939 (sic).

112 Piero Sella, « Il *Mein Kampf* e la sua traduzione italiana », *L'Uomo libero,* τχ. 75 (Ἰούνιος 2013), σσ. 78-79.

113 ΑΥΕ, 1939-1940, Α/14, Ραφαὴλ Ραφαήλ, πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος στὴν Τουρκία, πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, τηλεγράφημα ἀρ. 2320, Ἄγκυρα, 11 Σεπτεμβρίου 1939.

114 Fabio Calabrese, « Il grande equivoco », *L'Uomo libero,* τχ. 70 (Νοέμβριος 2010), σ. 71.

μεγάλο θαυμασμὸ τὴν προσωπικότητα τοῦ Ἀδόλφου Χίτλερ·[115] ὁπότε χρειάστηκε νὰ τοῦ γράψη ὁ ἴδιος ὁ Churhill, γιὰ νὰ τὸν πείση νὰ μπῆ στὸν πόλεμο κατὰ τῆς Μεγάλης Βρετανννίας καὶ στὸ πλευρὸ τοῦ... γερμανικοῦ Ράιχ.

Μεγάλη, βέβαια, ὑπῆρξε ἡ ἔκπληξη τῆς γερμανικῆς στρατιωτικῆς ἡγεσίας, ὅταν, στὶς 10 Ἰουνίου 1940, ἀνακοινώθηκε ἡ κήρυξη πολέμου ἀπὸ τὴν Ἰταλία κατὰ τῆς Γαλλίας, ποὺ εἶχε ἤδη συντριβῆ, καὶ τῆς Μεγάλης Βρετανννίας.[116] Κατευχαριστημένοι πάντως οἱ Βρετανννοί, ἔσπευσαν νὰ ἐκδηλώσουνε τὴν εὐγνωμοσύνη τους πρὸς τὸν Μουσολίνι, ἐπειδή, ἀκριβῶς, τοὺς εἶχε κηρύξει τὸν πόλεμο: Λίγες ἡμέρες μετὰ τὴν εἴσοδο τῆς Ἰταλίας στὴ σύρραξη, ἡ βρετανννικὴ Βασιλικὴ Ἀεροπορία (Royal Air Force/RAF) ἔκανε τὴν ἐμφάνισή της πάνω ἀπὸ τὴ Ρώμη – «γιὰ ἐπίσκεψη» ὅμως (ὅπως θὰ ἔλεγε καὶ ὁ Γέρος μας τοῦ Μοριᾶ) καὶ ὄχι γιὰ πόλεμο. Πράγματι, τὰ ἀεροσκάφη τῆς RAF δὲν ἔρριξαν βόμβες στὴν Αἰωνία Πόλη ἀλλά... φυλλάδια.[117] Καὶ ὁ Duce, προκειμένου νὰ δείξη *urbi et orbi* πὼς εἶχε πάρει τὸ μήνυμα καὶ πλήρως κατανοήσει τὸ νόημά του, ἔδωσε ἐντολὴ νὰ ἀναδημοσιευθῆ τὸ πλῆρες κείμενο τῶν φυλλαδίων τῆς RAF στόν... ἰταλικὸ τύπο.[118]

---

115 Hannah Arendt, *Eichmann en Jerusalén*, σ. 257.

116 José Díaz de Villegas, *La división Azul en línea*, σσ. 17-18.

117 *Αὐτόθι*, σ. 27.

118 *Αὐτόθι*.

Μόνο ἔχοντας κανεὶς τὰ ἀνωτέρω ὑπόψη του μπορεῖ νὰ ἐξηγήση καὶ τὴ μὲ ἐξαιρετικὰ συνοπτικὲς διαδικασίες θανάτωση τοῦ Μουσολίνι, τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1945, ὅσον ἀφορᾶ τὴν ὁποία ποτὲ κανεὶς δὲν δέχτηκε νὰ μιλήση ἀνοιχτά· οὔτε κἂν ὁ ἐκτελεστής του, ὁ περίφημος (κομμουνιστὴς) «συνταγματάρχης Valerio».[119] Καὶ νά γιατί ποτὲ δὲν ἔγινε μία ἰταλικὴ «δίκης τῆς Νυρεμβέργης»: Ἐάν, σὲ τέτοιο 'δικαστήριο', παρουσιάζονταν ἔγγραφα ἤ, ἔστω, ἀκούγονταν μαρτυρίες βάσει τῶν ὁποίων τεκμηριωνόταν τὸ ὅτι ὁ Churchill εἶχε πιέσει τὸν Μουσολίνι νὰ ρίξη τὴν Ἰταλία σὲ πόλεμο κατὰ τῆς Μεγάλης Βρεταννίας, ἡ ἰταλικὴ συμμετοχὴ στὴν τότε παγκόσμια σύρραξη θὰ γινόταν, ὡς αἰτία ἀστεϊσμῶν ἐξυπακούεται, *κτῆμα τῶν ἀνθρώπων ἐς ἀεί*.

Ὁ Churchill, πάντως, καλὰ τὰ εἶχε ὑπολογίσει. Ὁ βασιλιὰς Βίκτωρ-Ἐμμανουὴλ Γ' ἔπαιξε καίριο ρόλο στὴν ἧττα τοῦ Ἄξονα. Ἡ μεγάλη, πράγματι, ὑπηρεσία πού προσέφερε στοὺς Βρεταννοὺς φίλους καὶ προστάτες του ὑπῆρξε ἡ μὲ δική του παρέμβαση ἀδρανοποίηση τοῦ ἰταλικοῦ Στόλου[120] πού, ἀντίθετα πρὸς ὅ,τι ἀκόμη καὶ σήμερα πιστεύεται, εἶχε ἀποδείξει πὼς ἦταν σὲ θέση νὰ νικήση τὸν ἀγγλικό.[121] Καὶ

[119] Πρβλ. S. Bertoldi, *La guerra parallela…*, σσ. 66-78.

[120] Ch. Braibant, *La guerre à Paris…*, σ. 351 (ἐγγραφὴ 11ης Νοεμβρίου 1943).

[121] *Αὐτόθι*· Angelo Iachino, *Tramonto di una grande Marina* (Μιλᾶνο: Mondadori, 1966³), σσ. 190-191· ἀντιναυάρχου ἐ.ἀ. Ἐπαμεινώνδα Π. Καββαδία, *Ὁ ναυτικὸς πόλεμος τοῦ 1940 ὅπως τὸν ἔζησα* (Ἀθήνα: Πυρσός, 1950), σ. 155.

ὀφείλει κανεὶς ὄχι ἁπλῶς νὰ ἐπισημάνη ἀλλὰ νὰ ὑπογραμμίση στὸ σημεῖο αὐτὸ ὅτι εἰδικῶς τὸ Βασιλικὸ Ναυτικὸ τῆς Μεγάλης Βρεταννίας καὶ γενικῶς τὸ πολεμικὸ Ναυτικὸ ἀποτελεῖ ἀντικείμενο ἐνδιαφέροντος ἰδιαίτερου ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Τεκτονισμοῦ: Σκοπὸς τῆς ὅλης δράσης τῶν τεκτόνων -εἴτε αὐτὸ τὸ ἀντιλαμβάνονται εἴτε ὄχι- εἶναι καὶ νὰ διασφαλίζουν τὴ βρεταννικὴ κυριαρχία στὶς θαλάσσιες ἐκτάσεις τοῦ πλανήτη μας.[122] Γιὰ αὐτὸ ἄλλωστε καὶ εὐθὺς μετὰ τὸ τέλος τῆς παγκόσμιας σύρραξης, πρώτη φροντίδα τῶν Ἀγγλοαμερικανῶν ὑπῆρξε ἡ δραστικὴ συρρίκνωση τοῦ Πολεμικοῦ Ναυτικοῦ τῆς Ἰταλίας.[123]

Ἐπιπλέον, ἡ θεαματικὴ ἔκτάση τῆς καταστροφῆςς στὴν ὁποία σταθερῶς ὑποβαλλόταν, εὐθὺς μετὰ τὴν κήρυξη τοῦ πολέμου στὴ Μεγάλη Βρεταννία, ὁ Ἰταλικὸς Στρατὸς Ξηρᾶς προκάλεσε ἔκπληξη στὴν Εὐρώπη: Οἱ Ἰταλοὶ ἦταν ἀπρόθυμοι γιὰ πόλεμο ἀλλὰ ὄχι δειλοί.[124] Ἔτσι, ἤδη ἀπὸ τὸ 1942, τὴν 'ὑπόθεση' τῆς Ἰταλίας τὴν ἀνέλαβε ὁ Πρόεδρος τῶν

[122] Christopher Knight & Alan Butler, *The Hiram Key Revisited. Freemasonry…*, σ. 207.

[123] James F. Byrnes, *Speaking frankly* (Νέα Ὑόρκη καὶ Λονδῖνο: Harpers & Brothers, 1947), σ. 97· πρβλ. Michele Cosentino καὶ Ruggero Stanglini, *The Italian Navy* (Φλωρεντία: Edizioni Aeronautiche Italiane, 1994), σ. 10.

[124] Ch. Braibant, *La guerre à Paris…*, σ. 351 (ἐγγραφὴ 11ης Νοεμβρίου 1943).

ΗΠΑ, Franklin Delano Roosevelt.[125] Αὐτὸς ἦτανε τέκτονας[126] καὶ -ἀντίθετα πρὸς ὅ,τι κανεὶς θὰ νόμιζε- τὸ ἐκτελεστικὸ ὄργανο τοῦ Churchill. (Ὄχι τὸ ἀντίστροφο.) Ἄρχισε λοιπὸν ὁ τότε Ἀμερικανὸς Πρόεδρος τὰ ἀνοίγματά του πρὸς τοὺς Ἰταλούς, βελτιώνοντας δραστικῶς τὶς συνθῆκες διαβίωσης τῶν Ἰταλῶν αἰχμαλώτων ποὺ κρατοῦνταν στὴν Ἀμερική.[127] Τὸ 'κόλπο' ὅμως δὲν ἔπιασε, γιατὶ τὰ ἐρείσματα τοῦ Μουσολίνι στὰ μεσαῖα καὶ κατώτερα κλιμάκια τῆς κομματικῆς ἱεραρχίας τοῦ Φασισμοῦ ἀποδείχτηκαν ἰσχυρότερα ἀπὸ ὅσο ἀναμενόταν. Ἔτσι, τὴν ἐκκαθάριση τῆς κατάστασης ἀνέλαβε, τὸ καλοκαίρι τοῦ 1943, ὁ Dino Grandi, πρώην πρέσβυς τῆς Ἰταλίας στὸ Ἡνωμένο Βασίλειο καὶ πρόσωπο ποὺ ὁ Churchill περιέβαλε μὲ τὴν «προσωπική του φιλία»:[128] Αὐτὸς ἀνέλαβε νὰ φέρη στὸ Μέγα Φασιστικὸ Συμβούλιο τὴν πρόταση ἀνατροπῆς τοῦ Μουσολίνι. Τὴ συνέχεια τὴν πῆρε στὰ χέρια του ὁ βασιλιάς...

...Τὸν ὁποῖο ὅμως ὁ Churchill δὲν μπόρεσε νὰ κρατήση στὸν θρόνο, γιατὶ εἶχε γίνει ἀντιπαθὴς στὸν Ἰταλικὸ Λαό, λόγω τῶν μεγάλων πολεμικῶν περιπετειῶν στὶς ὁποῖες τὸν εἶχε ρίξει. Ἤδη ἀπὸ τὸ

---

125 *Αὐτόθι*, σ. 15 (ἐγγραφὴ 9ης Νοεμβρίου 1943).

126 P. Chevallier, *Histoire de la Franc-Maçonnerie française*, Γ', σ. 471· C. Knight & A. Butler, *The Hiram Key Revisited*..., σ. 277.

127 ΑΥΕ, *Κυβέρνηση Λονδίνου*, 1942-1943, 8, ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος στὶς ΗΠΑ πρὸς τὸν πρόεδρο τῆς ἑλληνικῆς κυβέρνησης, ἀρ. 2244, Οὐάσινγκτον, 8 Ὀκτωβρίου 1942.

128 Gian Franco Vené, *Il processo di Verona*, σ. 57.

1943 ἄλλωστε οἱ Σύμμαχοι εἴχανε ἀποφασίσει ὅτι μετὰ τὴ λήξη τῆς παγκόσμιας σύρραξης τὸ πολιτικὸ καθεστὼς τῆς Ἰταλίας θὰ ἀναδιοργανωνόταν πάνω σὲ «βάσεις δημοκρατικές».[129] Ὁ ἰταλικὸς Φασισμός, πράγματι, εἶχε πιὰ χάσει τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν Ἀγγλοαμερικανῶν.

---

129 ΑΥΕ, 1947, 87.3, Ραφαὴλ Ραφαήλ, πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος στὴν Τουρκία, πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν (στὸ Κάιρο), ἀρ. 7757, Ἄγκυρα, 24 Νοεμβρίου 1943.

Ὑπαξιωματικοὶ καὶ ὁπλίτες τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν ἔναρξη τῆς ἑλληνοϊταλικῆς σύρραξης. (Ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τῆς Βασιλικῆς Σταθοπούλου [Ἀθήνα])

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'
Ο ΑΓΓΛΟΣ ΠΡΕΣΒΕΥΤΗΣ

Ἡ ἄδικος ἐπίθεσις τῆς Ἰταλίας κατὰ τῆς… αὐστηρῶς οὐδετέρας πατρίδος μας…
Π. Β. Χατζηπᾶνος

Ἀντίθετα, μὲ ὅ,τι ἀκόμα καὶ σήμερα διασαλπίζεται ἡ ἀρχὴ τῆς ἑλληνικῆς ἐμπλοκῆς στὸν Β' Παγκόσμιο πόλεμο καθόλου δὲν ὑπῆρξε οὔτε «ἀπρόκλητη» οὔτε, πολὺ περισσότερο, *κεραυνὸς ἐν αἰθρίᾳ*. Τὸ ὅτι, εὐθὺς μετὰ τὴν ἔναρξη τῆς σύρραξης καὶ παρὰ τὸν ἀποκλεισμὸ τῶν Βρεταννικῶν Νησιῶν ἀπὸ τοὺς Γερμανούς, *τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα ἐξακολουθοῦσαν νὰ ἐργάζωνται στὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Βρεταννικοῦ 'Υπουργείου Ναυτιλίας* καὶ ὅτι ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνηση *δὲν ἔλαβε κανένα οὐσιαστικὸ μέτρο γιὰ νὰ σταματήση τὰ ταξίδια* [τους *αὐτὰ*][130] εἶναι γνωστὸ καὶ δὲν ἔχει καμία ἀνάγκη *περαιτέρω* ἀνάλυσης. Ἐπίσης τὸ ὅτι λίγο πρὶν ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1939 ὁ ἴδιος ὁ ὑφυπουργὸς

[130] Ἀ. Τζίφου, *Ἀπὸ τὸ ἡμερολόγιό μου* (Ἀθήνα: Γκοβόστης, 1977), σ. 389.

Ναυτιλίας, Ἀμβρόσιος Τζίφος, εἶχε πάει στὸ Λονδῖνο γιὰ νὰ πείσει τοὺς Ἕλληνες ἐφοπλιστὲς νὰ προχωρήσουν σὲ χροναύλωση τῶν ὠκεανοπόρων πλοίων τους στὴν κυβέρνηση τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου (σύμφωνα, ἐξυπακούεται, μὲ τοὺς ὅρους ποὺ αὐτὴ ἡ τελευταία πρότεινε) ἐπίσης εἶναι πασίγνωστο.[131] Γνωστά, τέλος, ἂν καὶ ἀκροθιγῶς, εἶναι καὶ τὰ ὅσα ἀφοροῦν τὴ μέχρι καὶ τὴν ἄνοιξη τοῦ 1940 στενὴ συνεργασία τῆς ἡγεσίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ μὲ τοὺς Γάλλους στρατιωτικοὺς ἡγήτορες, σχετικῶς μὲ τὴν ὁποία ὁ ἴδιος ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς ἔδινε, στὶς ἀρχὲς Μαΐου τοῦ 1940, τὶς ἑξῆς ὁδηγίες στὸν Νικόλαο Πολίτη, πρεσβευτὴ τῆς Ἑλλάδος στὴ Γαλλία: *Πρὸς συμπλήρωσιν τῆς λίαν ἐνδιαφερούσης συνομιλίας σας μετὰ Κ[υρίου] Γενικοῦ Γραμματέως [τοῦ γαλλικοῦ ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν] κρίνω σκόπιμον νὰ θέσω ὑπ'ὄψιν σας τὰς κατωτέρω πληροφορίας. Μετὰ τοῦ Στρατηγοῦ Βεϋγκὰν*[132] *ἐπεκοινώνησε τὸ ἡμέτερον Γενικὸν Ἐπιτελεῖον δίς: πρῶτον εἰς Ἄγκυραν ὅπου τῇ ἐπιθυμίᾳ τοῦ Στρατηγοῦ [Weygand] εἶχε μεταβῆ ἡμέτερος ἀνώτερος ἐπιτελικὸς ἀξιωματικὸς ὅστις καὶ παρέσχεν εἰς αὐτὸν πᾶσαν πληροφορίαν περὶ τοῦ ἡμετέρου στρατοῦ καὶ τῶν*

---

[131] *Αὐτόθι*, σ. 367 ἑπ.· πρβλ. Δημήτρη Μιχαλόπουλου, «Εἰσαγωγὴ» στὸν τόμο *Ἡ ἐξέλιξη τῆς Ἑλληνικῆς Ἐμπορικῆς Ναυτιλίας στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων* (Πειραιάς: Ἰνστιτοῦτο Ἱστορίας Ἐμπορικῆς Ναυτιλίας, 2014), σ. 51.

[132] Ὁ στρατηγὸς Maxime Weygand ἦταν τότε ἀρχηγὸς τοῦ ἐπιχειρησιακοῦ θεάτρου τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου, μὲ ἕδρα τὴ Βηρυτό.

σκέψεων τοῦ Ἐπιτελείου μας δι'ἐνδεχομένην σύμπραξιν μετὰ Γαλλικῶν στρατευμάτων· δεύτερον, δι' ἐπισκέψεως εἰς Ἀθήνας Γάλλων ἀξιωματικῶν ἀπεσταλμένων τοῦ Κ[υρίου] Βεϋγκὰν πρὸς οὓς καὶ ἐγνωρίσαμεν τὴν θέσιν τῶν στρατιωτικῶν μας ἀεροδρομίων. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦ Γαλλικοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου ἦλθεν εἰς συνεννόησιν ὁ ἡμέτερος ἀρχηγὸς τοῦ Ἐπιτελείου μέσῳ ἀνωτέρω ἐπιτελικοῦ ἀξιωματικοῦ ἐμπίστου τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Γαλλικοῦ Ἐπιτελείου ἀποσταλέντος ἀθορύβως ἐνταῦθα πρωτοβουλίᾳ τοῦ Κ[υρίου] Gamelin.[133] *Πρὸς τὸν ἀξιωματικὸν τοῦτον ἐξέθεσεν ὁ Κ[ύριος] Παπάγος προφορικῶς τὰς σκέψεις του διὰ μακρῶν ἐπὶ ἐνδεχομένης συμπράξεως Ἑλληνικῶν καὶ Γαλλικῶν στρατευμάτων [κατὰ τῶν Γερμανῶν] μετὰ περιληπτικοῦ σημειώματος ὅπως [τὸ] ὑποβάλῃ εἰς τὸν προϊστάμενόν του καὶ ἔκτοτε οἱ Στρατιωτικοί, Ναυτικοὶ καὶ Ἀεροπορικοὶ Ἀκόλουθοι Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας εὑρίσκονται εἰς τακτικὴν ἐπαφὴν μετὰ τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου μας...*[134]

Καὶ συνέχιζε ὁ Μεταξᾶς: *Ὅσον ἀφορᾷ τὰς συνεννοήσεις μας μεταξὺ τῶν Ἐπιτελείων τῶν τεσσάρων Βαλκανικῶν στρατῶν δι'ἐνδεχομένην συνεργασίαν των σᾶς ἀνακοινῶ ὅτι συμφώνως πρὸς ἀπόφασιν ληφθεῖσαν ἐν Βελιγραδίῳ κατὰ τὴν*

---

[133] Ὁ στρατηγὸς Maurice-Gustave Gamelin ἦταν τότε ἀρχηγὸς τοῦ ἐπιτελείου Ἐθνικῆς Ἄμυνας τῆς Γαλλίας.

[134] ΑΥΕ, 1940, Α.9, κρυπτογραφικὸ τηλεγράφημα ἀρ. 12002/Α, Ἀθήνα, 2 Μαΐου 1940 (σχέδιο).

τελευταίαν συνδιάσκεψιν τῶν τεσσάρων Ὑπουργῶν [Ἐξωτερικῶν][135] *προεκρίθη διὰ τὸ ἀθόρυβον νὰ ἀνταλλάξωσι τὰ Ἐπιτελεῖα τὰς σκέψεις των ἐν Ἀθήναις διὰ τῶν ἐνταῦθα Στρατιωτικῶν Ἀκολούθων, ἕκαστος τῶν ὁποίων θὰ εἶχε λάβει τὰς ὁδηγίας τοῦ οἰκείου Ἐπιτελείου. Ἡ συνεργασία αὕτη δὲν ἐγένετο ἀκόμη καθ'ὅσον παρὰ τὴν ἐκφρασθεῖσαν ἐπιθυμίαν τῶν τριῶν Κυβερνήσεων [Γιουγκοσλαβίας, Ρουμανίας καὶ Τουρκίας] ὅπως λάβῃ χώραν αὕτη ἐντὸς τοῦ Ἀπριλίου ἢ [τῶν] πρώτων ἡμερῶν [τοῦ] Μαΐου, ἡ Γιουγκοσλαυϊκὴ Κυβέρνησις ἀπήντησεν ὅτι δὲν εὑρίσκει πρόσφορον τὴν στιγμήν, φοβούμενοι* [sic] *ὅτι ἐκ διαφυγῆς τινος θὰ ἐπληροφοροῦντο τοῦτο οἱ γείτονές της* [= Βουλγαρία]. *Ὁ Τοῦρκος Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἔχει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι πρόκειται περὶ προσωρινῆς ἀναβολῆς. Πρὸς τοὺς ἐνταῦθα πρεσβευτὰς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας ἀνεκοινώσαμεν ἐμπιστευτικῶς τὸν λόγον τῆς ἀναβολῆς, ὅπως διατελῶσιν ἐν γνώσει.*[136]

Καὶ κατέληγε ὁ τότε πρωθυπουργὸς καὶ ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν ὡς ἑξῆς: *Τὰ ἀμέσως ἀνωτέρω ὡς καὶ τὰ περὶ τῆς ἐπαφῆς μας μετὰ τοῦ Κ[υρίου] Gamelin κρίνομεν ἀναγκαῖον ὅπως ἀνακοινώσητε πρὸς τὸν Κ[ύριον] Πρωθυπουργὸν* [: *Paul Reynaud*] *ζητοῦντες παρ'αὐτῷ ἀκρόασιν. Κατὰ τὴν συνάντησίν σας ταύτην παρακαλοῦμεν ὅπως, τονίζοντες τὴν προθυμίαν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως πρὸς πᾶσαν ἀθόρυβον ἐπικοινωνίαν τῶν Γαλλικῶν καὶ Ἑλληνικῶν Ἐπιτελείων, θέλετε προσθέσει καταλλήλως τὰ ἑξῆς: Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐργασθεῖσα καὶ ἐργαζομένη ἀδιαλείπτως, ὅπως εἶναι ὅσον τὸ δυνατὸν καλλίτερον προετοιμασμένη δι'ἐνδεχομένας ἐπιχειρήσεις, προσκρούει συνεχῶς εἰς ἐλλείψεις ἀπαραιτήτως ἀναγκαίου πολεμικοῦ ὑλικοῦ. Πρὸς πλήρωσιν τούτων κατ'ἐπανάληψιν ἐπεκαλέσθην τὸ ἐνδιαφέρον τῆς Γαλλικῆς καὶ Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως καὶ τῶν Ἐπιτελείων αὐτῶν. Παρὰ πᾶσαν καλήν των θέλησιν, παρὰ τὰς ἐπεμβάσεις τόσον τῶν Ὑπουργείων τῶν Ἐξωτερικῶν ὅσον καὶ τῶν Ἐπιτελείων τῶν Συμμάχων τὰ ἀποτελέσματα μέχρι σήμερον ὑπῆρξαν λίαν φειδωλά... Ἡ ἐνίσχυσις τῆς Ἑλλάδος... εἶναι ἀπαραίτητος ὅπως δυνηθῇ ὁ ... ἐνισχυόμενος Ἑλληνικὸς Στρατὸς νὰ ἀντισταθῇ ἀποτελεσματικῶς εἰς ἐνδεχομένην ἐπίθεσιν, οὕτως ὥστε νὰ δώσῃ τὸν καιρὸν εἰς τὰς ἐπικουρικὰς δυνάμεις Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας νὰ καταφθάσουν ἐπὶ τόπου. Ἡ διὰ τῶν ἰδίων της μέσων ἀντίστασις, εἰς ἣν πάντως* [ἡ Ἑλλὰς] *εἶναι ἀποφασισμένη νὰ προβῇ κατὰ ἐπιθέσεως ἀσχέτως πρὸς τὰς ζημίας εἰς ἃς θὰ ἐκτεθῇ ἡ ἰδία δὲν θὰ συντελέσῃ εἰς τὸν ὑπὸ τῶν Συμμάχων καὶ αὐτῆς* [τῆς ἰδίας] *ἐπιδιωκόμενον κοινὸν σκοπόν.*[137]

Πράγματι, τὸν σὲ πολιτικὸ ἐπίπεδο συντονισμὸ τῆς ὅλης προσπάθειας εἶχε ἀναλάβει

---

[135] Τὸν Μάιο τοῦ 1936. Βλ. ἐφ. *Ἡ Καθημερινὴ* (Ἀθήνα), φφ. 5ης καὶ 7ης Μαΐου 1936.

[136] ΑΥΕ, 1940, Α.9, κρυπτογραφικὸ τηλεγράφημα ἀρ. 12002/Α, Ἀθήνα, 2 Μαΐου 1940 (σχέδιο).

[137] *Αὐτόθι.*

ἀκριβῶς ὁ πρεσβευτὴς στὸ Παρίσι, Νικόλαος Πολίτης.[138] Αὐτὸς ἀποτελεῖ προσωπικότητα ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρουσα: Ἦτανε στενὸς συνεργάτης τοῦ Ἐλευθέριου Βενιζέλου καὶ αὐτὸς ποὺ εἶχε ὠθήσει, τὸν Ἰούνιο τοῦ 1917, τὴν κυβέρνηση τοῦ «Κράτους τῆς Θεσσαλονίκης»νὰ ἀναγνωρίση τὴν ἀνάγκη ἵδρυσης «Κράτους τοῦ Ἰσραὴλ» στὴν Παλαιστίνη – πέντε μῆνες πρὶν ἀπὸ τὴν περίφημη δήλωση Μπάλφουρ![139] Ἀκόμη, εἶχε παίξει σημαντικὸ ρόλο στὴ θανατικὴ καταδίκη καὶ ἐκτέλεση Ἕξι ἡγετικῶν στελεχῶν τῆς ἀντιβενιζελικῆς παράταξης τὸ 1922.[140] Στὴ συνέχεια ὅμως, ἀφ'ὅτου ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος στράφηκε πρὸς τὴ φασιστικὴ Ἰταλία, ἐγκατέλειψε αὐτὸν τὸν τελευταῖο[141] καί, ἐνῶ συνέχιζε νὰ εἶναι πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος στὸ Παρίσι, ὑπῆρξε ὁ πρῶτος ποὺ εἰδοποίησε (ὅπως θὰ ἐξηγηθῆ στὴ συνέχεια) τὸν Παναγῆ Τσαλδάρη γιὰ τὸν σχεδιασμὸ τοῦ «βενιζελικοῦ κινήματος» τοῦ 1935. Ὅταν ἀργότερα

[138] ΑΥΕ, 1939-1940, ὁ ταγματάρχης τοῦ Πυροβολικοῦ Ἀπόστολος Μπαζαῖος, ἀπεσταλμένος τοῦ Γ.Ε.Σ. στὸ Παρίσι γιὰ συνεννοήσεις μὲ τὴ γαλλικὴ στρατιωτικὴ ἡγεσία, πρὸς τὸν Α/Γ.Ε.Σ. Ἀλέξανδρο Παπάγο, Παρίσι, 9 Ἀπριλίου 1940.

[139] Réna Molho, « Thessalonique après 1912. Propagande étrangère et communauté juive », *La France et la Grèce dans la Grande Guerre. Actes du colloque tenu en novembre 1989 à Thessalonique* (Θεσσαλονίκη, 1992), σ. 58.

[140] ΙΑΕΒ, Ι/42/118, ὁ Νικόλαος Πολίτης πρὸς τὸν Ἐλευθέριο Βενιζέλο, Ἀθήνα, 17/30 Ὀκτωβρίου 1922.

[141] Γιάννη Μανωλικάκη, *Ἐλευθέριος Βενιζέλος. Ἡ ἄγνωστη ζωή του* (Ἀθήνα: Γνώση, 1985), σ. 17.

ἦλθε στὴν ἐξουσία ὁ Μεταξᾶς, τοῦ προτάθηκε νὰ ἀναλάβη τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν.[142] Αὐτὸς ἀρνήθηκε καὶ προτίμησε νὰ παραμείνη στὸ Παρίσι,[143] ὅπου, ἔχοντας γίνει καθηγητὴς τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου στὸ πανεπιστήμιο τῆς Σορβόννης, συνέχισε νὰ ἀσκῆ τὰ καθήκοντα τοῦ πρεσβευτῆ τῆς Ἑλλάδος. Δὲν ἔχει διαπιστωθῆ ἡ τεκτονικὴ ἰδιότητά του· πιθανὸν ὅμως νὰ ἦταν ἰουδαϊκῆς καταγωγῆς[144] καὶ ὁπωσδήποτε θεωροῦσε τὸν Ἰουδαϊσμὸ ὡς ἡγετικὴ πνευματικὴ δύναμη τῆς ἀνθρωπότητας.[145] Πέθανε τὸν Μάρτιο τοῦ 1942 στὶς Κάννες, ἔχοντας καταβάλει μεγάλες προσπάθειες ἄρρηκτα νὰ δέση τὴ χώρα μας στὸ πλευρὸ τῶν Ἀγγλογάλλων καὶ τῶν Ἀμερικανῶν.[146]

Ὅπως καὶ νὰ εἶναι, ἐὰν κανεὶς λάβη τὰ *ἀνωτέρω* ὑπόψη του, εὐχερῶς ἀντιλαμβάνεται ὅτι ἡ Ἑλλάδα, ἤδη ἀπὸ τὴν ἔναρξη τοῦ Β' Παγκόσμιου πόλεμου, ἐξυπηρετοῦσε τὸν «σκοπὸ τῶν Συμμάχων» - *ἐν προκειμένῳ* τῶν Ἀγγλογάλλων·[147] καὶ αὐτό μὲ

[142] *Ἡ Καθημερινή*, φ. 5ης Μαΐου 1936.

[143] *Αὐτόθι.*

[144] Roger Peyrefitte, *Οἱ Ἑβραῖοι*. Μετάφραση ἀπὸ (τὰ γαλλικὰ) τῆς Εὐγενίας Χόρτη (Ἀθήνα: Κάκτος, 2003), σ. 236.

[145] Βλ. τὸν πρόλογό του στὸ βιβλίο τοῦ G. R. Tabouis, *Solomon, Roi d'Israël* (Παρίσι: Payot, 1934), σσ. 7-14.

[146] Jean Zay, *Souvenirs et solitude* (Παρίσι: Julliard, 1946), σ. 223 (ἐγγραφὴ 5ης Μαρτίου 1942).

[147] Πρβλ. ΙΑΠΚ, Ι/6/63, Π. Κανελλόπουλος πρὸς Ἰωάννη Μεταξᾶ (ὑπόμνημα), Κάρυστος, 13-16 Ἰουνίου 1939. (Δημοσιεύθηκε στὸ ἔργο τοῦ Π. Κανελλόπουλου, *Τὰ χρόνια*

τίποτα δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ θεωρηθῆ «οὐδετερότητα». Κατὰ συνέπεια, ὀφείλει κανεὶς νὰ ἀναζητήση *τὴν ἀρχὴ τοῦ μίτου…* ἡ ὁποία ἐντοπίζεται στὰ τέλη τοῦ 1935. Τότε, πράγματι, στὶς 5 Δεκεμβρίου συγκεκριμένα, ἐπισκέφθηκε τὸν Κωνσταντῖνο Δεμερτζῆ, πρωθυπουργὸ τῆς χώρας, ὁ Βρεταννὸς πρεσβευτὴς στὴν Ἀθήνα, Sir Sydney Philip Perigal Waterlow, καὶ τὸν ἐρώτησε *ἐάν, ἐν περιπτώσει ἐπιθέσεως τῆς Ἰταλίας [κατὰ τῆς Ἀγγλίας], ἡ Ἑλλὰς ἦτο διατεθειμένη νὰ συνδράμῃ τὴν Ἀγγλίαν, ἰδίᾳ διὰ παραχωρήσεως τῶν λιμένων της, καὶ ἐν τίνι μέτρῳ. Ἐζήτησεν ὡσαύτως [ὁ Βρεταννὸς πρεσβευτὴς] νὰ μάθῃ ποία εἶναι ἡ ἀμυντικὴ δύναμις τῆς Κρήτης ἐναντίον [ἐνδεχομένου] τοιαύτης ἐπιθέσεως* καὶ στὴ συνέχεια διευκρίνισε στὸν Κ. Δεμερτζῆ ὅτι εἶχε ἤδη θέσει τὰ ἐρωτήματα αὐτὰ καὶ στὸν βασιλιὰ Γεώργιο Β΄. Ὁ Δεμερτζῆς ὑποσχέθηκε στὸν Βρεταννὸ διπλωμάτη πὼς ἔμελλε «νὰ ἀπαντήση τὸ ταχύτερο» καὶ ζήτησε *πάραυτα* ἀκρόαση ἀπὸ τὸν βασιλιά.[148] Ὁ Γεώργιος Β΄ – τέκτονας ἀγγλοτραφὴς[149] καὶ πασίγνωστος, [150] ἀκριβῶς ὅπως καὶ πολλὰ ἐξέχοντα καὶ ἐπιφανῆ μέλη

τοῦ Μεγάλου Πολέμου, 1939-1944 [Ἀθήνα, 1964], σσ. 127-177 [βλ. ἰδίως σσ. 158, 168].)

148 ΑΥΕ, 1935, Α.Α.Κ. 7, ἰδιόγραφο σημείωμα τοῦ Κ. Δεμερτζῆ (5 Δεκεμβρίου 1935).

149 Λάσκαρι, Νέστορος Χ. *Ἐγκυκλοπαίδεια τῆς Ἐλευθέρας Τεκτονικῆς* (Ἀθήνα: «Ὅμηρος», 1951[2]), σ. 251 (λῆμμα «Γεώργιος Β΄, Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων»).

150 *Αὐτόθι*, σ. 22 (λῆμμα «Ἀγγλίας, βασιλικὸς οἶκος»).

τοῦ Βασιλικοῦ Οἴκου τῆς Ἀγγλίας[151]- φυσικὰ τὸν δέχτηκε ἀμέσως καὶ ἐπίσης ἀμέσως πῆραν οἱ δυό τους τὴν ἑξῆς ἀπόφαση: [Νὰ δοθῆ στὸν Βρεταννὸ πρεσβευτὴ ἡ ἀπάντηση ὅτι] *ἐν περιπτώσει ρήξεως ἡ Ἑλλὰς θὰ ταχθῆ ἄνευ πολιτικῶν ὅρων καὶ ἀπεριορίστως παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἀγγλίας, ἐξυπακουομένου ὅτι θὰ συζητηθῶσιν ἐν καιρῷ οἱ στρατιωτικοὶ ὅροι τῆς συμπράξεως.*[152]

Ὁ Δεμερτζῆς εἶδε στὶς 6 Δεκεμβρίου, δηλαδὴ τὴν ἑπομένη κιόλας, τὸν πρεσβευτὴ τῆς Μεγάλης Βρεταννίας καὶ τοῦ ἔκανε τὴν ἀκόλουθη «ἀνακοίνωση»: …*Ἐν περιπτώσει [ἰταλοβρεταννικῆς] ρήξεως ἡ Ἑλλὰς θὰ ταχθῆ ἀπεριορίστως παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἀγγλίας·* καὶ αὐτολεξὶ προσέθεσε τὰ ἑξῆς (ἐκπληκτικά): … *Εἴμεθα βέβαιοι ὅτι ἡ εὐνοϊκὴ ἐν περιπτώσει συρράξεως τροπὴ τῶν πραγμάτων ὑπὲρ τῆς Ἀγγλίας θὰ ἔχῃ καὶ ἀγαθὰ διὰ τὴν Ἑλλάδα ἀποτελέσματα, δικαιουμένων [= διατηρουμένων] τῶν ἀπαραγράπτων δικαίων αὐτῆς, διασαφηνίσας ἅμα ὅτι ἡ πεποίθησίς μας αὕτη οὐδόλως πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς ὅρος τῆς συμπράξεώς μας ἥτις πάντως θὰ εἶναι ἀπεριόριστος.* Ἡ Κρήτη πάντως –κατέληξε ὁ Κ.

---

151 Π.Β. Χατζηπάνου, *Ἑλληνικὸς Ἐλευθεροτεκτονισμός, 1740-1950* (Ἀθήνα: Πυρσός, 1950), σσ. 281-282, 295, 303.

152 ΑΥΕ, 1935, Α.Α.Κ. 7, ἰδιόγραφο σημείωμα τοῦ Κ. Δεμερτζῆ (5 Δεκεμβρίου 1935).

Δεμερτζῆς- ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ἦταν *τελείως ἀνοχύρωτος*.[153]

Βέβαια, ἔπρεπε οἱ συνεννοήσεις καὶ δηλώσεις αὐτὲς νὰ γνωστοποιηθοῦν στὶς κυβερνήσεις τῶν ἄλλων Κρατῶν τῆς Βαλκανικῆς Συνεννόησης καὶ νὰ ἐκμαιευθῆ ἡ *ἐν προκειμένῳ* συναίνεσή τους – δεδομένου μάλιστα ὅτι εἶχε ἤδη συναφθῆ ἑλληνοτουρκικὴ *συμμαχία*.[154] Ὅμως αὐτὸ καθόλου δὲν προβλημάτισε τοὺς τότε ἰθύνοντες τῆς χώρας μας. Στὶς 12 Δεκεμβρίου, πράγματι, ὁ Δεμερτζῆς κάλεσε τὸν Sir Sydney Waterlow καὶ τοῦ δήλωσε ὅτι, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὰ «διαβήματα» ποὺ οἱ κυβερνήσεις τῶν βαλκανικῶν χωρῶν θὰ ἔκαναν στὸ ἐγγὺς μέλλον, ὁ βασιλιὰς τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ κυβέρνησή του «ἐνέμενον ἀπολύτως» σὲ ὅσα τοῦ εἶχαν ἀνακοινωθῆ στὶς 6 Δεκεμβρίου.[155]

Ἡ συνέχεια -ἀκόμη καὶ γιὰ τὰ ἑλληνικὰ δεδομένα- ὑπῆρξε ἀκόμη ἐκπληκτικότερη. Ἡ κρούση τοῦ Sir Sydney Waterlow πρὸς τοὺς Γεώργιο Β΄ καὶ Κ. Δεμερτζῆ εἶχε γίνει λόγω τῆς ὄξυνσης τῶν μεταξὺ Ἰταλίας καὶ Μεγάλης Βρεταννίας σχέσεων, ποὺ ἦτανε καρπὸς τοῦ πολέμου τῆς Ἀβησσυνίας. Οἱ Βρεταννοί, πράγματι, εἶχαν ἀνησυχήσει μήπως ἡ ἐναντίον αὐτῆς

153 ΑΥΕ, 1935, Α.Α.Κ. 7, ἰδιόγραφο σημείωμα τοῦ Κ. Δεμερτζῆ (6 Δεκεμβρίου 1935).

154 Βλ. ἐφημερίδα *Le Temps* (Παρίσι), φ. 6ης Φεβρουαρίου 1934.

155 ΑΥΕ, 1935, Α.Α.Κ. 7, ἰδιόγραφο σημείωμα τοῦ Κ. Δεμερτζῆ (12 Δεκεμβρίου 1935).

τῆς τελευταίας ἰταλικὴ ἐκστρατεία ἀποτελοῦσε προοίμιο ἐπίθεσης κατὰ τῆς Αἰγύπτου·[156] γιὰ αὐτὸ καὶ εἶχαν ὠθήσει τὴν Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν νὰ ἐπιβάλη κυρώσεις στὴν *Ἰταλία*.[157] Σχετικῶς γρήγορα ὅμως αὐτὸς ὁ φόβος τους *διεσκεδάσθη*, ἀλλὰ αὐτοὶ ἐπέμεναν. Ἔτσι, στὶς 7 Φεβρουαρίου 1936 ὁ Sir Sydney Waterlow ἔκανε νέο διάβημα – πρὸς τὸν Στέφανο Παπαρρηγόπουλο, ὑπουργὸ Ἀεροπορίας, τέκτονα βέβαια[158] (καὶ ἀνώτατο ἀξιωματικὸ τοῦ ἑλληνικοῦ Βασιλικοῦ Ναυτικοῦ) αὐτὴν τὴ φορά. Ἡ ἀφήγηση αὐτοῦ τοῦ τελευταίου ἔχει ὡς ἑξῆς: *Ὁ Ἄγγλος πρεσβευτής... μὲ παρεκάλεσε, κατ' ἐντολὴν τῆς κυβερνήσεώς του, ὅπως ὁ παρὰ τῇ Ἀγγλικῇ Πρεσβείᾳ Ναυτικὸς Ἀκόλουθος ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ Ναυτικοῦ Ἐπιτελείου πρὸς συζήτησιν καὶ διακανονισμὸν συνεργασίας τοῦ στόλου ἡμῶν μετὰ τοῦ Ἀγγλικοῦ δι'ἣν περίπτωσιν ἐπήρχετο ἀγγλοϊταλικὴ ρῆξις, περίπτωσις ἣν ὁ πρεσβευτὴς ἐχαρακτήρισε συμφώνως πρὸς ἀνακοίνωσιν τοῦ Ὑπουργείου του ὡς ἀπίθανον. Ἡ συνεργασία αὕτη θ'ἀπέβλεπε... καὶ εἰς ἐξασφάλισιν τῶν συγκοινωνιῶν καὶ τοῦ ἐμπορίου ἐν τῇ Μεσογείῳ διὰ τοῦ καταρτισμοῦ καταλλήλων νηοπομπῶν εἰς ἃς θὰ συμμετέχωσι καὶ ἑλληνικὰ*

156 ΑΥΕ, 1935, Α/10/2, Βασίλειος Δενδραμῆς, πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος στὸ Κάιρο, πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, ἀρ. 166 (Ὀκτώβριος 1935).

157 ΡΑ, ΒΒΚ/G/5/1 (σ. 208).

158 Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν ὑπογραφή του.

πλοῖα... Τὴν παράκλησιν ταύτην τοῦ κ. Waterlow ἀπεδέχθην, ἐμείναμε δὲ σύμφωνοι ὅπως καὶ χάριν τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ... συστήσωμεν εἰς τοὺς ἐντεταλμένους τὴν διεξαγωγὴν τῶν ἀνωτέρω συνεννοήσεων ἀπόλυτον ἐχεμύθειαν.[159] Καὶ τὴν ἑπομένη, 8η Φεβρουαρίου, ἦλθε τὸ ἐπιστέγασμα τῆς α' φάσης τῆς ὅλης κίνησης: *Διὰ προσωπικῆς ἐπιστολῆς ὁ Πρεσβευτὴς* (: Sir Sydney Waterlow), *μοὶ* (: στὸν Στ. Παπαρρηγόπουλο) *προσέθεσεν σήμερον ὅτι ἡ χθεσινὴ αἴτησίς του δέον νὰ ἐπεκταθῇ καὶ εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῆς ἡμετέρας Ἀεροπορίας τοῦ προσεχῶς ἐκ Ρώμης ἀφικνουμένου Ἄγγλου Ἀεροπορικοῦ Ἀκολούθου, διωρισμένου καὶ παρὰ τῇ ἐνταῦθα Πρεσβείᾳ...*[160]

Ἐκεῖνο ποὺ -καὶ πάλι- προκαλεῖ ἔκπληξη εἶναι ὅτι στὶς 8 Φεβρουαρίου, δηλαδὴ τὴν ἴδια ἡμέρα τῆς ἐπίσκεψης τοῦ Sir Sydney στὸν Στ. Παπαρρηγόπουλο, εἶχανε ἤδη καταστρωθῆ, σὲ «Μνημόνιο», ὄχι μόνο τὸ πλαίσιο ἀλλὰ καὶ οἱ λεπτομέρειες τῆς ἑλληνοβρεταννικῆς συνεργασίας στὸ Αἰγαῖο.[161] (Ὅπως εὐχερῶς καταλαβαίνει κανείς, τὸ περιεχόμενο τοῦ «Μνημονίου» αὐτοῦ οὐδέποτε δημοσιοποιήθηκε ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ πλευρά.) Οἱ λεπτομέρειες, πάντως, ὑπῆρξαν οἱ ἀκόλουθες:

---

159 ΑΥΕ, 1935, Α.Α.Κ. 7, ἰδιόγραφο σημείωμα τοῦ Στ. Παπαρρηγόπουλου (7 Φεβρουαρίου 1936).

160 ΑΥΕ, 1935, Α.Α.Κ. 7, ἰδιόγραφο σημείωμα τοῦ Στ. Παπαρρηγόπουλου (8 Φεβρουαρίου 1936).

161 ΑΥΕ, 1935, Α.Α.Κ. 7, Aide-mémoire (βρεταννικὴ πρεσβεία στὴν Ἀθήνα, 8 Φεβρουαρίου 1936).

Α'. (*Use of Harbours*): Τὸ βρεταννικὸ Βασιλικὸ Ναυτικὸ θὰ μποροῦσε ἐλεύθερα νὰ χρησιμοποιῆ ἑλληνικὰ λιμάνια γιὰ τὸν ἀνεφοδιασμὸ σκαφῶν του σὲ καύσιμα· ἡ ἑλληνικὴ πλευρά, πάλι, θὰ ἔπαιρνε ὅλα τὰ ἀναγκαῖα μέτρα, ὥστε νὰ μὴ ἀποκαλυφθῆ ἡ στὰ νερὰ τῆς χώρας μας κίνηση τῶν βρεταννικῶν πετρελαιοφόρων.

Β'. (***Repair Facilities***): Οἱ Βρεταννοὶ θὰ μποροῦσαν νὰ ἐπισκευάζουνε τὰ πλοῖα τους στὸν ναύσταθμο τῆς Σαλαμίνας· καὶ προκειμένου νὰ ἐπιτευχθῆ ἡ καθοριστικὴ ἐπιτάχυνση τῶν ἐπισκευῶν ποὺ θὰ κρίνονταν ἀναγκαῖες, ἔμελλε νὰ ἐπιβληθῆ ὄχι μόνο αὔξηση τοῦ ἐκεῖ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ ἀλλὰ καὶ ἡ νυχθημερὸν ἐργασία του - ὑπὸ τὴν καθοδήγηση καὶ ἐπίβλεψη, ἐνδεχομένως, εἰδικευμένων ἐργατῶν ἀπὸ βρεταννικὰ ναυπηγεῖα.

Γ'. (***Active Cooperation of the Hellenic Navy***): Τὸ ἑλληνικὸ Βασιλικὸ Ναυτικὸ θὰ γινόταν «ἀντικείμενο προσοχῆς» ἀπὸ τὴ βρεταννικὴ πλευρά, ἔτσι ὥστε, σὲ περίπτωση ἰταλοβρεταννικῆς σύρραξης, γρήγορα νὰ βρεθῆ στὴν κατάσταση τῆς «μέγιστης ἀποτελεσματικότητάς του».

Δ'. (***Material***): Ἡ Ἑλλάδα ὄφειλε νὰ συγκροτήση ἀποθέματα ἀπὸ νάρκες, ἀνθυποβρυχιακὰ δίχτυα, βόμβες βυθοῦ καὶ ναρκαλιευτικὰ μέσα. Οἱ Βρεταννοί, πάλι, θὰ φρόντιζαν νὰ καλύψουν τὶς ἑλληνικὲς ἐλλείψεις σὲ ΤΝΤ (= τρινιτρουόλη), ὑλικοῦ ἀπαραίτητου στὸ νὰ κατασκευάζονται βόμβες βυθοῦ.

Ε΄. (***Operational***): Ἡ ἑλληνικὴ πλευρὰ ὄφειλε ἀπὸ μόνη της νὰ βρῇ ἀποτελεσματικὸ τρόπο συμβολῆς της στὴν προσπάθεια τοῦ βρεταννικοῦ Βασιλικοῦ Ναυτικοῦ - ἐπικεντρώνοντας τὴν προσοχή της ἰδίως στὰ ἀντιτορπιλλικὰ καὶ τὰ ὑποβρύχιά της.

Ϛ΄. (***Recognition***): Ἡ ἑλληνικὴ πλευρὰ ἔπρεπε νὰ γνωστοποιήσῃ στὴ βρεταννικὴ τὰ συνθήματα ἀναγνώρισης ποὺ χρησιμοποιοῦσε τὸ ἑλληνικὸ Ναυτικό.

Ζ΄. (***Defence of Bases***): Ἡ ἑλληνικὴ πλευρὰ ἤτανε ὑποχρεωμένη νὰ πληροφορήσῃ ἀμέσως τὴ βρεταννικὴ σχετικῶς μὲ τὰ ἀμυντικὰ μέσα (ἰδίως ἀντιαεροπορικὰ) ποὺ ὑπῆρχαν ἢ ἔμελλαν νὰ ἐγκατασταθοῦν σὲ σημεῖα (ὅπως π.χ. ἡ Σαλαμίνα) ποὺ ἰδιαιτέρως ἐνδιέφεραν τὸ βρεταννικὸ Βασιλικὸ Ναυτικό.

Η΄. (***Trade Protection***): Μὲ ἕδρα τὴ Θεσσαλονίκη ἔπρεπε νὰ ἐφαρμοστῇ ἑλληνοβρεταννικὸ σύστημα ἐλέγχου τῆς ἀπὸ τὴ Μαύρη Θάλασσα πρὸς τὴν Ἀνατολικὴ Μεσόγειο θαλάσσιας κυκλοφορίας, ἔτσι ὥστε αὐτὴ νὰ μὴ κινδυνεύῃ λόγω τῆς παρουσίας, στὰ Δωδεκάνησα, τῶν Ἰταλῶν.

Μὲ λίγα λόγια, οἱ ἑλληνικὲς θάλασσες καὶ τὰ παράλια ἔμπαιναν κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχο τῶν Βρεταννῶν, ἐνῶ ὁ ἑλληνικὸς Στόλος γινότανε βοηθητικὸς τοῦ βρεταννικοῦ Βασιλικοῦ Ναυτικοῦ. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἤτανε τὸ περισσότερο ἐκπληκτικό· αὐτὸ πού, πράγματι εἶναι δύσκολο ἀκόμη καὶ νὰ διανοηθῇ κανεὶς εἶναι ὅτι ὅλα αὐτὰ ἔγιναν μὲ τὴ

συγκατάθεση τῆς... ἐθνικοσοσιαλιστικῆς Γερμανίας! Τὴν ἄνοιξη τοῦ 1935, πράγματι, ἐπιτεύχθηκε ἡ σύναψη γερμανοβρεταννικῆς συμφωνίας, ποὺ δημοσιεύθηκε στὶς 19 Ἰουνίου 1935. Σύμφωνα μὲ αὐτήν, ὁ γερμανικὸς στόλος δὲν θὰ ξεπερνοῦσε τὰ 35% τοῦ βρεταννικοῦ, ἐνῶ ἡ γερμανικὴ πολεμικὴ ἀεροπορία θὰ μποροῦσε νὰ ἀναπτυχθῇ μέχρις ὅτου γίνῃ «ἰσότιμη» μὲ τὴν «ἰσχυρότερη εὐρωπαϊκή».[162] Αὐτὸ *ἐν ὀλίγοις* σήμαινε πὼς οἱ Γερμανοὶ περιόριζαν τὴ δράση τῶν ναυτικῶν τους δυνάμεων στὴ Βόρεια Θάλασσα καὶ τὴ Βαλτικὴ καὶ *οἱονεὶ* παραιτοῦνταν ἀπὸ τὴ Μεσόγειο, ποὺ περιερχόταν ἔτσι στὸν ἔλεγχο τοῦ Βασιλικοῦ Ναυτικοῦ τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου.[163] Ἔτσι, ἀκριβῶς κατὰ τὶς παραμονὲς τῆς ἐπίσκεψης τοῦ Sir Sydney Waterlow στὸν Κ. Δεμερτζῆ, ὁ Konstantin von Neurath, ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν τοῦ Ράιχ, σὲ συνομιλία του μὲ τὸν Ἀλέξανδρο Ρίζο-Ραγκαβῆ, πρεσβευτὴ τῆς Ἑλλάδος στὸ Βερολῖνο, τόνισε ὅτι, λόγω τῆς ὑπογραφῆς τῆς γερμανοβρετανικῆς συμφωνίας, «ὁλόκληρος ὁ βρεταννικὸς στόλος σύντομα ἔμελλε νὰ μετασταθμεύσῃ στὴ Μεσόγειο»

---

[162] ΑΥΕ, 1935, Α.Α.Κ. 14, Ἀλέξανδρος Κύρου, α΄ γραμματεύς τῆς ἑλληνικῆς πρεσβείας στὸ Βερολῖνο, πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν. ἀρ. 1514 δίς, Βερολῖνο, 22 Μαΐου 1935.

[163] ΑΥΕ, 1935, Α.Α.Κ. 3, Ἀ. Δαλιέτος, ἐπιτετραμμένος τῆς ἑλληνικῆς πρεσβείας στὴν Ἰταλία, πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, ἀρ. 1554, Ρώμη, 29 Ἰουνίου 1935.

καὶ πῶς «ἡ Ἑλλάδα ἔπρεπε στὸ ἑξῆς νὰ στηρίζεται στὴν Ἀγγλία».[164]

Αὐτὴ ἤτανε ἡ ὑπῆρξε ἡ ἀρχὴ τῆς περίφημης «συνεννόησης» (*entente*) τοῦ ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ Ράιχ μὲ τὸ Ἡνωμένο Βασίλειο,[165] ἡ ἐμμονὴ στὴν ὁποία τοῦ Χίτλερ ὑπῆρξε βασικὴ αἰτία τῆς ἥττας τοῦ Ἄξονα. Τὰ σχετικά, πράγματι, μὲ τὸ ἐπεισόδιο τῆς Δουγκέρκης, στὰ τέλη τοῦ Μαΐου τοῦ 1940, ὁπότε παραδόξως σταμάτησε ἡ πρὸς τὴν πόλη αὐτὴν καὶ τὸ λιμάνι της νικηφόρα προέλαση τῆς Wehrmacht, μὲ ἀποτέλεσμα τὴ ματαίωση τῆς ὁλοσχεροῦς συντριβῆς τῶν Βρεταννῶν, εἶναι ἀπὸ καιρὸ γνωστὰ καὶ δὲν χρειάζονται *περαιτέρω* ἀνάλυση.[166]

Σύμφωνα μὲ τὰ ἕως τώρα γνωστὰ στοιχεῖα πάντως, κύριος ὑπέρμαχος τῆς γερμανοβρεταννικῆς συνεννόησης ἀναδείχθηκε τελικῶς ὁ Neville Chamberlain, σκοπὸς τοῦ ὁποίου ἤτανε ἡ στροφὴ τοῦ ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ Ράιχ πρὸς τὰ ἀνατολικά, ὥστε νὰ συντριβῆ ἀπὸ αὐτὸ ἡ Σοβιετικὴ Ἕνωση.[167] Ὡς γνωστὸν ὅμως, τὸν Μάιο τοῦ 1940, ὁ ἴδιος ὁ Chamberlain, «πρωθυπουργὸς τῆς εἰρήνης» ὅπως ἤθελε νὰ λέγεται, ἔπεισε τὸν βασιλιὰ τῆς Ἀγγλίας

[164] ΑΥΕ, 1935, Α.Α.Κ. 14, Ἀλ. Ρίζος-Ραγκαβῆς πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, ἀρ. 3662, Βερολῖνο, 11 Νοεμβρίου 1935.

[165] ΑΥΕ, 1935, Α.Α.Κ. 14, Ἀλ. Ρίζος-Ραγκαβῆς πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, ἀρ. 1842, Βερολῖνο, 19 Ἰουνίου 1935.

[166] Βλ. ἐνδεικτικῶς Joachim Fest, *Hitler. Le Führer*. Μετάφραση στὰ γαλλικὰ τοῦ Guy Fritsch-Estrangin (Παρίσι: Gallimard, 1973), σ. 305.

[167] PA, BBK/G/11/9.

Γεώργιο Ϛ΄ νὰ δεχτῆ τὴν παραίτησή του καὶ νὰ ὁρίση ἀντικαταστάτη του στὸ πρωθυπουργικὸ ἀξίωμα τὸν Winston Churchill, γυιὸ Ἀμερικανίδας, τὸν ὁποῖο ὅμως ὁ ἴδιος ὁ μονάρχης δὲν τὸν ἤθελε ἐπικεφαλῆς τῆς βρεταννικῆς κυβέρνησης, διότι θεωροῦσε καταλληλότερο τὸν ὑποκόμη Halifax,[168] ὑπουργὸ τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ ὀπαδὸ τῆς πολιτικῆς τοῦ Chamberlain. Τελικὰ ὁ βασιλιὰς ὑπέκυψε καὶ ὁ Churchill ἔγινε πρωθυπουργός· τὸν ἴδιο χρόνο ὁ Chamberlain πέθανε, ἐνῶ ὁ Halifax, σταθερῶς σὲ σιωπηρὴ διαμάχη μὲ τὸν Churchill, ἀναγκάστηκε νὰ ἀφήση τὸ ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν (ὅπου τὸν διαδέχτηκε ὁ Anthony Eden) καὶ νὰ δεχτῆ νὰ γίνη πρέσβυς τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου στὴν Οὐάσινγκτον…

Αὐτὰ ὅμως εἶναι μιὰ ἄλλη ἱστορία, ἐνῶ τὸ δικό μας ἐνδιαφέρον ἐδῶ καὶ τώρα ἑστιάζεται στὰ *καθ'ἡμᾶς* καὶ μάλιστα στὴ Μεσόγειο. Ὀρθῶς λοιπὸν ὁ Μουσολίνι θορυβήθηκε λόγω τῆς γερμανοβρεταννικῆς συνεννόησης καὶ τῆς συνακόλουθης ἑλληνοβρεττανικῆς ναυτικῆς συμφωνίας καὶ ἄρχισε νὰ ἐκλαμβάνη ὁποιαδήποτε ἑλληνικὴ πρωτοβουλία στὴν ἀνατολικὴ Μεσόγειο ὡς μέτρο κατὰ τῆς Ἰταλίας. Ἔτσι, ἔφτασε στὸ σημεῖο, τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1939, νὰ κάνη λόγο γιὰ «οὐδετεροποίηση τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου» καὶ τῆς ἐκεῖ διώρυγας, ἐφ'ὅσον αὐτή, ἐὰν διαπλατυνόταν,

[168] PA, BBK/G/11/11.

ὅπως τότε εἶχε σχεδιαζόταν, θὰ ἐξυπηρετοῦσε ἀνάγκες περισσότερο βρεταννικὲς παρὰ ἑλληνικές.[169]

Ὀφείλει πάντως νὰ ὑπογραμμίση κανεὶς ὅτι ἡ στάση αὐτὴ τοῦ Μουσολίνι δὲν ἦταν παράλογη. Οἱ Βρεταννοὶ ἐνδιαφέρονταν κυρίως γιὰ τὸν ἀπὸ αὐτοὺς «ἔλεγχο τῶν θαλασσῶν»· καὶ μοναδικὸς τότε ἀντίπαλός τους –καὶ μάλιστα στὴ Μεσόγειο- ἦταν ἡ Ἰταλία. Ἡ βρεταννικὴ κυβέρνηση ἐπιπλέον, μετὰ τὴ σύναψη τῆς «ναυτικῆς συμφωνίας» μὲ τὸ Ράιχ, δὲν μποροῦσε νὰ εἶναι πεπεισμένη πώς, σὲ περίπτωση ἰταλοβρεταννικῆς σύγκρουσης, ἡ Γαλλία θὰ τασσόταν στὸ πλευρὸ τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου. Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1936, πράγματι, ἡ γαλλικὴ κυβέρνηση δήλωσε ὅτι θεωροῦσε *ὡς ἀτονησάσας τὰς ἀναληφθείσας ἔναντι τῆς Ἀγγλίας ὑποχρεώσεις ἀμοιβαίας βοηθείας εἰς περίπτωσιν ἰταλικῆς ἐπιθέσεως ἐν τῇ Μεσογείῳ.*[170] συνεπῶς, ἡ ἐλεύθερη χρησιμοποίηση τῶν γαλλικῶν λιμανιῶν ἀπὸ τὸν βρεταννικὸ Στόλο παρέμενε ἀμφίβολη·[171] ἄρα ἔπρεπε νὰ παγιωθῆ ἡ βρεταννικὴ ἐπιρροὴ στὴν Ἑλλάδα· καὶ δεδομένου ὅτι ἡ ἡγεσία τοῦ ἑλληνικοῦ Ναυτικοῦ εἶχε σπεύσει ἐγγράφως νὰ δηλώση τὴν προθυμία της νὰ

---

[169] ΑΥΕ, 1934-1939, Α/6, Χαράλαμπος Ἰ. Σιμόπουλος, πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος στὸ Ἡνωμένο Βασίλειο, πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, ἀρ. 682/Στ/39, Λονδῖνο, 25 Φεβρουαρίου 1939.

[170] ΑΥΕ, 1936, 56.3, Λεωνίδας Γάφος, σύμβουλος τῆς ἑλληνικῆς πρεσβείας στὴ Γαλλία, πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, ἀρ. 2204, Παρίσι, 10 Ἰουλίου 1936.

[171] ΡΑ, ΒΒΚ/G/5/1 (σ. 209).

ἐφαρμόση τὴ συμφωνία τοῦ Κ. Δεμερτζῆ μὲ τὸν Sir Sydney Waterlow,[172] ἡ προσπάθεια αὐτὴ τῶν Βρεταννῶν ἔμελλε, ἤδη ἀπὸ τὸ πρῶτο ἑξάμηνο τοῦ 1936, νὰ ἐξελιχθῆ σὲ ἐπίπεδο πολιτικὸ πιά.

---

[172] ΑΥΕ, 1935, Α.Α.Κ. 9, «Σημείωμα περιέχον τὰς ἀπαντήσεις τοῦ Γ.Ε.Ν. εἰς τὸ ἀπὸ 8-2-1936 ὑπόμνημα πρὸς Ἀρχηγὸν Γ.Ε.Ν τοῦ Ναυτικοῦ Ἀκολούθου Ἀγγλίας», χ.ἀ., Ἀθήνα, 20 Φεβρουαρίου 1936.

Κοπέλλες τῆς Ε.Ο.Ν. παρελαύνουν στὸν Μελιγαλᾶ περὶ τὰ τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ 1930.
(Ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τῆς Βασιλικῆς Σταθοπούλου [Ἀθήνα])

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'
Ο ΠΟΝΤΙΟΣ ΠΙΛΑΤΟΣ ΚΑΙ Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΙΣΠΑΝΙΑΣ

«Ὁ Φράνκο βρέθηκε ἐπικεφαλῆς τῆς Ἰσπανίας ὅπως καὶ ὁ Πόντιος Πιλᾶτος στὸ *Σύμβολον τῆς Πίστεως*: Κανεὶς δὲν κατάλαβε τὸ πῶς.»
Ἀδόλφος Χίτλερ

Ὅσο καὶ ἂν σέβεται κανεὶς τὴ μνήμη τοῦ Ἀδόλφου, πρέπει εὐθαρσῶς νὰ ὁμολογήση ὅτι στὸ σημεῖο αὐτὸ ἔσφαλε. Καὶ τοῦτο, ἐπειδὴ σαφέστατο εἶναι τὸ γιατί ὁ Πιλᾶτος ἀναφέρεται στὸ *Σύμβολον τῆς Πίστεως*. Ἡ πρόθεση *ἐπί*, πράγματι, ποὺ εἶναι μπροστὰ ἀπὸ τὸ ὄνομά του (*...σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου...*) δείχνει ὅτι αὐτὸ τὸ τελευταῖο ἀποτελεῖ χρονικὸ προσδιορισμό: Ὁ Χριστὸς σταυρώθηκε τὸν καιρὸ τοῦ Πόντιου Πιλάτου (πού, ὡς γνωστόν, ἦταν ὁ Ρωμαῖος διοικητὴς [procurator] τῆς Ἰουδαίας) καὶ ὄχι, βέβαια, ἀπὸ τὸν Πόντιο Πιλᾶτο, διότι, σὲ αὐτὴν τὴ δεύτερη

περίπτωση, ἀντὶ γιὰ τὴν πρόθεση *ἐπὶ* θὰ εἴχαμε τὴν *ὑπό*, δηλαδή: *σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ὑπὸ Ποντίου Πιλάτου*. Μὲ λίγα λόγια, ὁ Πιλᾶτος μπῆκε στὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως, γιὰ νὰ προσδιορισθῆ ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος τῆς Σταύρωσης τοῦ Χριστοῦ· καὶ ἂν ὁ Ἀδόλφος, σὰν Χριστιανὸς ποὺ ἦταν, ἔστεργε νὰ μάθη λίγα ἑλληνικά, αὐτὸ θὰ τὸ καταλάβαινε μιὰ χαρὰ καὶ καθόλου δὲν ἀποροῦσε.

Κάτι ἀνάλογο συμβαίνει ὅμως καὶ μὲ τὴν περίπτωση τοῦ Φράνκο. Αὐτὸς ὁ τελευταῖος, πράγματι, καθὼς 'στηνόταν' ἡ στρατιωτικὴ ἐξέγερση τοῦ 1936 στὴν Ἱσπανία, εἶχε ἕνα «καλὸ ὄνομα» ὡς στρατιωτικὸς ἡγήτορας – μὰ τίποτα παραπάνω. Ἀσκητικῆς ἰδιοσυγκρασίας καὶ χωρὶς πολιτικὴ ἰδεολογία καθὼς ἦτανε, καθόλου δὲν ἔδειχνε ὅτι προαλειφόταν νὰ γίνει ὁ ἐπικεφαλῆς τῆς ἐθνικιστικῆς Ἱσπανίας ἀρχικῶς[173] καί, ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ Ἱσπανικοῦ Ἐμφύλιου πόλεμου, Ἀρχηγὸς τοῦ Ἱσπανικοῦ Κράτους. Τὶς παραμονές, μάλιστα, τῆς στρατιωτικῆς ἐξέργερσης, ἔχοντας ἀναλάβει τὰ καθήκοντα τοῦ στρατιωτικοῦ διοικητῆ τῶν Καναρίων Νήσων, ἔδειχνε τέτοια διστακτικότητα ὡς πρὸς τὴν ἔνοπλη ἀνατροπὴ τῆς δημοκρατικῆς κυβέρνησης, ὥστε πολλοὶ συνάδελφοί του σαρκαστικῶς τὸν ἀποκαλοῦσαν *Miss Islas Canarias* (= μὶς Κανάρια Νησιά).[174]

173 Πρβλ. Ρίο Moa, *Contra la mentira* (Βαρκελώνη: Debolsillo, 2006), σ. 203.
174 Pίο Moa, *Los mitos de la Guerra Civil* (Μαδρίτη: La esfera de los libros, 2004), σ. 181.

Πράγματι, ἀρχηγοί, τῆς στρατιωτικῆς ἐπανάστασης τοῦ 1936 φαινόταν πὼς θὰ γίνονταν δύο ἄλλοι στρατηγοί, συγκεκριμένα ὁ José Sanjurjo[175] ἤ, ἔστω, ὁ Emilio Mola Vidal.[176] Παραδόξως καὶ οἱ δυό τους σκοτώθηκαν σὲ ἀεροπορικὸ δυστύχημα, ὁ πρῶτος τὸ 1936 κιόλας[177] καὶ ὁ δεύτερος τὸ 1937.[178] Τὰ δυστυχήματα αὐτά, βέβαια, ποὺ σαφῶς ἀπάλλαξαν τὸν ἴδιο τὸν Φράνκο ἀπὸ ἀνταγωνιστές του ἰδιαίτερα ὑπολογίσιμους μέσα στοὺς κόλπους τῆς ἐθνικιστικῆς παράταξης,[179] εἶναι δυνατὸν τὸ πρῶτο νὰ θεωρηθῆ τυχαῖο καὶ τὸ δεύτερο «σύμπτωση». Ὑπῆρξε ὅμως καὶ ἄλλο ἀτύχημα ποὺ ὁπωσδήποτε διευκόλυνε τὴν ἀναρρίχηση τοῦ μελλοντικοῦ Caudillo στὴν ἡγετικὴ κορυφὴ τῆς Ἱσπανίας: ὁ μυστηριώδης θάνατος, ἀποτέλεσμα «ἀτυχήματος» ἢ «αὐτοκτονίας», τοῦ στρατηγοῦ Amado Balmes Alonso, προσωρινοῦ

175 Stanley G. Payne, *El colapso de la República*. Pilar López Pérez (Μαδρίτη: La esfera de los libros, 2005[6]), σ. 469.
176 Ἐνδεικτικῶς: S. G. Payne, *El colapso de la República*, σσ. 468-469· Pίο Moa, *Los mitos de la Guerra Civil*, σ. 203.
177 Luis Romero, *L'aube de la guerre d'Espagne*. Μετάφραση ἀπὸ τὰ ἱσπανικά: Daniel A. Toledano (Robert Laffont, 1969), σσ. 472-475.
178 Χιοὺ Τόμας, *Ἱστορία τοῦ Ἱσπανικοῦ Ἐμφύλιου Πολέμου*, τόμ. Β΄. Μετάφραση Ἀλίκης Γεωργούλη (Ἀθήνα: Τολίδης, 1971), σ. 221.
179 *Αὐτόθι*.

στρατιωτικοῦ κυβερνήτη τῆς ἐπαρχίας Las Palmas τῶν Καναρίων Νήσων.[180]

Ὁ ἐν λόγῳ θάνατος ἔγινε στὶς 16 Ἰουλίου 1936· καὶ ἡ κηδεία του, ἀκριβῶς τὴν ἑπομένη, προσέφερε στὸν Φράνκο ἕνα πάρα πολὺ βολικὸ πρόσχημα γιὰ νὰ πάη ἀπὸ τὴν Τενερίφη, ὅπου βρισκόταν ἡ ἕδρα του, στὴν πόλη Las Palmas, ἀπὸ ὅπου ἡ μετάβαση στὸ Ἱσπανικὸ Μαρόκο ἤτανε εὔκολη. Ἔτσι, οἱ θάνατοι ποὺ ἐμφανῶς βοήθησαν τὸν Φράνκο κατὰ τὴν ἀναρρίχησή του στὴν κορυφὴ τῆς ἐξουσίας συμποσοῦνται σὲ τρεῖς· καὶ ἐὰν ὁ ἕνας θεωρηθῆ «τυχαῖος» καὶ ὁ ἄλλος «σύμπτωματικός», τρεῖς στὴ σειρὰ ὁπωσδήποτε τεκμηριώνουνε τὴν ἄποψη τῆς συνωμοσίας.

Ἐνδιαφέρον, ἄλλωστε, παρουσιάζει τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ ταξίδι ἀπὸ τὴ Las Palmas στὸ Μαρόκο ἔγινε μὲ βρεταννικὸ ἀεροπλάνο ποὺ εἶχε ἔρθη στὰ Κανάρια Νησιὰ μεταφέροντας, γιὰ νὰ καλυφθῆ ὁ πραγματικὸς σκοπὸς τῆς πτήσης, ἕνα ἀπόστρατο Ἄγγλο ταγματάρχη - δῆθεν τουρίστα.[181] Ἀκόμη μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον, ἄλλωστε, παρουσιάζει τὸ ὅτι τὴν ἰδέα τῆς ἀερομεταφορᾶς στρατευμάτων ἀπὸ τὸ ἱσπανικὸ Μαρόκο, ὅπου ἡ στρατιωτικὴ ἐξέγερση εἶχε ἐπικρατήσει εὐχερῶς, στὴν Ἰβηρικὴ Χερσόνησο τὴν εἶχε ὁ ταξίαρχος τῆς Ἀεροπορίας Alfredo Kindelán

[180] *Αὐτόθι*, τόμ. Α΄. Μετάφραση Ἀλίκης Γεωργούλη καὶ Τάκη Μενδράκου (Ἀθήνα: Τολίδης, 1971), σ. 225.

[181] wikipedia.org/wiki/De_Havilland_D.H.89_Dragon_Rapide (30 Σεπτεμβρίου 2014).

Duany, ὁ ὁποῖος ἔτσι ὀργάνωσε τὴν πρώτη πραγματικὴ ἀερογέφυρα στὴν παγκόσμια Στρατιωτικὴ Ἱστορία.[182] Ὁ Kindelán ὅμως ἤτανε γνωστὸς ἀγγλόφιλος· καὶ γιὰ αὐτό, μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1939 νίκη τῶν Ἱσπανῶν ἐθνικιστῶν, ἐπανειλημμένως ἦρθε σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν Φράνκο, δεδομένου ὅτι προέβαλε ἰσχυρὴ ἀντίδραση σὲ ὁποιαδήποτε σύμπραξη τῆς Ἱσπανίας μὲ τὶς Δυνάμεις τοῦ Ἄξονα καὶ ἐπέμενε στὴν ἄμεση παλινόρθωση τῆς μοναρχίας.[183]

Πέρα ὅμως ἀπὸ τὴν περίπτωση τοῦ Kindelán, ἀκόμα πιὸ μεγάλο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἐκείνη τοῦ στρατηγοῦ Miguel Cabanellas: Αὐτὸς ἤτανε ἀρχηγὸς τῆς στρατιωτικῆς «χούντας (junta) ποὺ συντόνισε τὴν ἐξέγερση κατὰ τῆς Ἱσπανικῆς Δημοκρατίας - ἀλλὰ καὶ τέκτονας πασίγνωστος·[184] καὶ ὅμως... παρὰ τὴν ἐπίσης πασίγνωστη ὄχι ἁπλῶς ἀντιπάθεια ἀλλὰ ἐχθρότητα τοῦ Φράνκο πρὸς τὸν Τεκτονισμό,[185] αὐτὸς ὑπῆρξε ἐκεῖνος ποὺ ἐπισήμως κύρωσε τὴν ἀναγόρευση τοῦ Φράνκο ὡς Ἀρχηγοῦ

[182] Pío Moa, *Los mitos de la Guerra Civil*, σ. 219 (σημείωση).

[183] Ἐνδεικτικῶς: *El País* (Μαδρίτη), 2 Ἰουνίου 2013.

[184] César Vidal, *Los Masones. La sociedad segreta más influente en la Historia* (Βαρκελώνη: Planeta, 2006), σ. 367· Pío Moa, *Los mitos de la Guerra Civil*, σ. 562.

[185] César Vidal, *Los Masones...*, σ. 367.

τοῦ Ἱσπανικοῦ Κράτους ἤδη κατὰ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου τοῦ 1939.[186]

Μὲ λίγα λόγια, ἀφοῦ παραμερίστηκαν οἱ φυσικοὶ ἀρχηγοὶ τῆς στρατιωτικῆς ἐξέγερσης, δηλαδὴ οἱ στρατηγοὶ J. Sanjurjo καὶ E.Mola Vidal, μπῆκε ἐπικεφαλῆς αὐτῆς τῆς ἕνας ἄλλος στρατηγός, ὁ M. Cabanellas, ἡ τεκτονικὴ ἰδιότητα τοῦ ὁποίου ἦτανε γνωστὴ σὲ ὅλη τὴν Ἱσπανία. Καὶ αὐτὸ ἔγινε, μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ παραδοθῆ τελικῶς ἡ πλήρης ἐξουσία τῆς ἐθνικιστικῆς παράταξης πρῶτα καὶ τοῦ Ἱσπανικοῦ Κράτους μετὰ στὸν Φράνκο, ὁ ὁποῖος ὄχι μόνο δὲν ἦτανε τέκτονας, ἀλλὰ ἔσπευσε νὰ θέση τὸν Τεκτονισμὸ ἐκτὸς νόμου. Αὐτὰ φαίνονται παράλογα, δεδομένου ὅτι ἐπισήμως ὁ ἱσπανικὸς Τεκτονισμὸς ὑποστήριζε τὸ δημοκρατικὸ καθεστώς,[187] ἀλλὰ δὲν εἶναι· καὶ δὲν εἶναι, διότι καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι ἀνώτατοι στρατιωτικοὶ ποὺ καθοριστικῶς ἐνίσχυσαν τὸν Caudillo ἦτανε τέκτονες·[188] καὶ αὐτὸ ἐξηγεῖται ἀπὸ τὴ στάση τῆς Μεγάλης Βρεταννίας ἡ ὁποία, ἐνῶ ἐξαρχῆς διακήρυξε καὶ φαινομενικῶς τήρησε ἀπόλυτη οὐδετερότητα ὡς πρὸς τὸν ἱσπανικὸ Ἐμφύλιο πόλεμο, στὴν πραγματικότητα βοήθησε τὸν Φράνκο καὶ τοὺς Ἐθνικιστές. Ἡ βρεταννικὴ κυβέρνηση, πράγματι,

[186] Χιοὺ Τόμας, *Ἱστορία τοῦ Ἱσπανικοῦ Ἐμφύλιου Πολέμου*, τόμ. Α', σσ. 443-444.
[187] César Vidal, *Los Masones…*, σ. 362.
[188] Χιοὺ Τόμας, *Ἱστορία τοῦ Ἱσπανικοῦ Ἐμφύλιου Πολέμου*, τόμ. Α', σσ. 443-444.· πρβλ. L. Romero, *L'aube de la guerre d'Espagne*, σ. 121.

ἔθεσε νομικῶς στὴν ἴδια μοῖρα τὶς δύο ἀντίπαλες παρατάξεις, κυβερνητικοὺς/δημοκρατικοὺς καὶ ἐξεγερμένους στρατιωτικούς,[189] καὶ ἀπαγόρευσε καὶ στοὺς δύο τὴν πώληση ὅπλων.[190] Αὐτὸ εὐνόησε τοὺς ἐθνικιστές, τόσο ἐπειδὴ αὐτοὶ ἦτανε οἱ «στασιαστές», οἱ «ἀντάρτες» ποὺ εἴχανε ξεσηκωθῆ κατὰ τῆς – θεωρητικῶς ἔστω- νόμιμης κυβέρνησης τῆς χώρας τους ὅσο καὶ διότι αὐτοί, σὰν στρατιωτικοί, εἴχανε ὅπλα τὰ ὁποῖα ὅμως στεροῦνταν οἱ ἀντίπαλοί τους.

Γιατί ἔγινε αὐτό; Ἔγινε, διότι τὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Μεγάλης Βρεταννίας καί, ἀπὸ τὸν Β' Παγκόσμιο πόλεμο καὶ μετά, σταθερῶς διέπει τὸ δόγμα ποὺ ἀποκρυσταλλώθηκε στὶς ἀρχὲς τοῦ Κ' αἰώνα ἀπὸ τὸν Sir Halford Mackinder, Ἄγγλο πανεπιστημιακό, διευθυντὴ τῆς περιβόητης London School of Economics. Σύμφωνα μὲ τὸ δόγμα τοῦ *ἐν λόγῳ* καθηγητῆ, ἐὰν ἡ χώρα ἢ οἱ χῶρες ποὺ κατέχουν τὸ κέντρο τῆς Εὐρασίας κατορθώσουν νὰ ἐπεκταθοῦν ἤ, ἔστω, νὰ ἐλέγξουν παράλια τῶν «θερμῶν θαλασσῶν» τοῦ πλανήτη μας καὶ ἰδίως τῆς Μεσογείου, *ipso facto* (=αὐτομάτως) θέτουν ἰσχυρὴ

[189] ΑΥΕ, 1936, 1.1, Χαράλαμπος Ἰ. Σιμόπουλος, πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος στὸ Ἡνωμένο Βασίλειο, πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, ἀρ. 2287/Στ/36, Λονδῖνο, 31 Αὐγούστου 1936.
[190] ΑΥΕ, 1936, 1.1, Χ. Ἰ. Σιμόπουλος πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, ἀρ. 2614/Στ/36, Λονδῖνο, 8 Ὀκτωβρίου 1936.

ὑποψηφιότητα γιὰ παγκόσμια κυριαρχία.[191] Τέτοιες χῶρες εἶναι, φυσικά, ἡ Ρωσία ἀλλὰ καὶ ἡ Γερμανία· καὶ ἔτσι, πρόδηλη γίνεται ἡ ἀδυναμία ἑρμηνείας τῆς Νεότερης καὶ Σύγχρονης Ἱστορίας ὅλων, στὴν οὐσία, τῶν μεσογειακῶν χωρῶν καὶ ἰδίως τῆς Ἑλλάδας, στὴν περίπτωση κατὰ τὴν ὁποία ἀποφασιστικῶς καὶ καθοριστικῶς δὲν ληφθῆ ὑπόψη τὸ δόγμα αὐτό.[192]

Τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1936 ἔγιναν ἐκλογὲς στὴν Ἱσπανία, νικητὴς στὶς ὁποῖες ἀναδείχθηκε τὸ Λαϊκὸ Μέτωπο (*Frente Popular*), συνασπισμὸς τῶν κομμάτων τῆς Ἀριστερᾶς.[193] Τὸ Κομμουνιστικὸ Κόμμα ἀποδείχτηκε πὼς δὲν ἦταν ἰσχυρό: ἀνέδειξε μόνο 18 βουλευτὲς στὸ σύνολο τῶν 263 τοῦ Λαϊκοῦ Μετώπου.[194] Πίσω ὅμως ἀπὸ τοὺς Ἱσπανοὺς κομμουνιστὲς βρισκότανε ἡ Σοβιετικὴ Ἕνωση, δηλαδὴ ἡ Ρωσία τοῦ Στάλιν. Κατὰ συνέπεια, ἑδραίωση τῆς

---

[191] Ὀρέστη Βιδάλη, *Τὸ σύγχρονο γεωπολιτικὸ περιβάλλον καὶ ἡ ἐθνική μας πολιτική* (Ἀθήνα: Ἑλληνικὴ Εὐρωεκδοτική, 1988), σσ. 23-26.

[192] Ἡ Βουλγαρία π.χ. δὲν ἀπέκτησε τὴν «ἔξοδο στὸ Αἰγαῖο» ποὺ τόσο ἤθελε, ἐπειδὴ στὸν Α' καὶ τὸν Β' Παγκόσμιο πόλεμο ὑπῆρξε σύμμαχος τῶν Γερμανῶν, ἐνῶ ἀπὸ τὸ 1944 καὶ μετὰ ἐντάχθηκε στὴ σοβιετικὴ σφαῖρα ἐπιρροῆς. (Ἐνδεικτικῶς: ΑΥΕ, 1934, Α/6/ΙΙΙ/1, Δημήτριος Κακλαμάνος, πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος στὸ Ἡνωμένο Βασίλειο, πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, ἀρ. 1044/Στ/44, Λονδῖνο, 27 Ἀπριλίου 1934.

[193] S. G. Payne, *El colapso de la República*, σ. 273 ἑπ.

[194] *Αὐτόθι*, σ. 276· πρβλ. Pío Moa, *Los mitos de la Guerra Civil*, σ. 369.

ἱσπανικῆς Ἀριστερᾶς στὴν ἐξουσία ἔμελλε νὰ ἐπιφέρη ρωσικὴ κάθοδο στὴ Μεσόγειο.[195] Ὁπότε προωθήθηκε ὁ Φράνκο, ἀξιωματικὸς ἐξαίρετος μὰ ἀπολιτικός· καὶ ἡ προώθηση/ἄνοδός του πραγματοποίηθηκε μὲ τὴ βοήθεια τεκτόνων καὶ ἰδιαιτέρως διευκολύνθηκε ἀπὸ τὸν θάνατο τῶν τριῶν ἀνώτατων στελεχῶν τοῦ Ἱσπανικοῦ Στρατοῦ ποὺ προαναφέρθηκαν. Καὶ ὁ Φράνκο δὲν στάθηκε 'ἀχάριστος'. Παρὰ τὶς θεαματικὲς ἐκδηλώσεις τοῦ ἴδιου καὶ τῶν ἀνθρώπων του, δὲν ὑπῆρξε φασιστής.[196] Ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο μάλιστα: Ἄφησε νὰ θανατωθῆ ἀπὸ τοὺς Δημοκρατικοὺς ὁ ἱδρυτὴς καὶ ἡγέτης τῆς Ἱσπανικῆς Φάλαγγας, José Antonio Primo de Rivera, χωρὶς νὰ κάνη καμία προσπάθεια νὰ τὸν σώση· καταδίκασε *δὶς εἰς θάνατον* τὸν διάδοχο αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, Manuel Hedilla·[197] ἰδεολογικῶς στηρίχτηκε στὴν Καθολικὴ Ἐκκλησία, ποὺ ἤδη ἀπὸ τὴ δεκαετία τοῦ 1930 εἶχε πάρει θέση ἐνάντια στὸν γερμανικὸ Ἐθνικοσοσιαλισμό, ἐπειδὴ τὸν θεωροῦσε ἄθεο.[198] Ἐπιπλέον, ὁ Φράνκο τήρησε οὐδετερότητα τέτοια κατὰ τὸν Β' Παγκόσμιο πόλεμο, ποὺ στὴν οὐσία ὑποβοηθοῦσε τοὺς Βρεταννοὺς καὶ Ἀμερικανούς.

---

[195] Ἐνδεικτικῶς: *Αὐτόθι*, σ. 314·

[196] *Spain Betrayed. The Soviet Union in the Spanish Civil War.* Ἐπιμέλεια τῶν Ronald Radosh, Mary R. Habeck καὶ Grigory Sevostianov (Yale University Press, 2001), σ. 97 (ἔγγραφο 27).

[197] es.wikipedia.org/wiki/Manuel_Hedilla (1/10/2014).

[198] Ἐνδεικτικῶς: ΑΥΕ, 1931, Α/10/1.

Πράγματι, δὲν ἐπέτρεψε τὴν ἀπὸ ξηρᾶς κατάληψη τοῦ Γιβραλτὰρ ἀπὸ στρατεύματα τοῦ Ράιχ, καί, ἀνακαλώντας ἐπισήμως τὸ Διάταγμα ποὺ εἶχαν ἐκδώσει τὸ 1492 οἱ Καθολικοὶ Βασιλεῖς Φερδινάνδος καὶ Ἰσαβέλλα,[199] ἐπέτρεψε τὴν εἴσοδο στὴν Ἱσπανία τῶν Ἰουδαίων ποὺ προσπαθοῦσαν νὰ ἀποφύγουν τὴ σύλληψή τους ἀπὸ τοὺς Γερμανούς.[200] Γενικῶς, ἀπέτρεψε τὸν ἀπὸ τὸν Ἄξονα ἔλεγχο τῆς δυτικῆς Μεσογείου – καὶ αὐτὸ εἶχε σοβαρὲς συνέπειες στὴν ἐξέλιξη τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Β' Παγκόσμιου πόλεμου.[201] Μὲ λίγα λόγια, ἔκανε ὅ,τι περίπου ὁ Σαλαζὰρ στὴν Πορτογαλία[202] καὶ ὁ Μεταξᾶς στὴν Ἑλλάδα.[203] (Καὶ εἰδικὰ στὴν περίπτωση τοῦ Φράνκο τὸ 'περίεργο' εἶναι ὅτι τὴν οὐδετερότητά του στὴν παγκόσμια σύρραξη τὴ διατυμπάνιζε ὁ Βρεταννὸς πρεσβευτὴς στὴ Μαδρίτη ἤδη ἀπὸ τὴν ἄνοιξη τοῦ 1939.[204])

---

[199] Jonah Goldberg, *Liberal Fascism* (Λονδῖνο: Penguin Books, 2009), σ. 17.

[200] Στάση ἀνάλογη μὲ ἐκείνη τοῦ Μεταξᾶ. (ΑΥΕ, *Ἱστορία Ἑλλήνων Ἑβραίων*, 1940, 4.5.)

[201] Ρίο Μοα, *Los mitos de la Guerra Civil*, σ. 207.

[202] Ἐνδεικτικῶς: ΑΥΕ, 1946, 78.2, Γ. Ἀργυρόπουλος, ἐπιτετραμμένος τῆς ἑλληνικῆς πρεσβείας στὴν Πορτογαλία, πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, ἀρ. 219/Α, Λισσαβώνα, 31 Μαρτίου 1946.

[203] Δ. Καλλονᾶ, *Ἰωάννης Μεταξᾶς* (Ἀθήνα, 1938), σ. 192.

[204] ΑΥΕ, 1939, Α/13/2, Περικλῆς Ἰακ. Ἀργυρόπουλος, πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος στὴν Ἱσπανία, πρὸς τὸ ὑπουργεῖο

Ὁ Μεταξᾶς, βέβαια, πέθανε πρόωρα ἐξαιτίας *παραμυγδαλικοῦ ἀποστήματος*... Ἀλλὰ αὐτὸ ἐξηγεῖται λόγω τοῦ ὅτι ὑπάρχουνε καὶ διαφορὲς μεταξὺ τῶν μεσογειακῶν χωρῶν - ἰδίως, μάλιστα, μεταξὺ Ἱσπανίας καὶ Ἑλλάδας.

Ἐξωτερικῶν, τηλεγράφημα ἀρ. 711, Ἅγιος Σεβαστιανός, 18 Ἀπριλίου 1939.

Σκηνὴ σὲ ἑλληνικὸ στρατώνα λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν ἔναρξη τῆς ἑλληνοϊταλικῆς σύρραξης.
(Ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τῆς Βασιλικῆς Σταθοπούλου [Ἀθήνα])

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄
ΤΟ ΣΤΗΣΙΜΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΟΪΤΑΛΙΚΗΣ ΣΥΡΡΑΞΗΣ

Ὀκτὼ ἑκατομμύρια φασιστικὲς λόγχες…
(Ἀπὸ πανηγυρικοὺς λόγους ἐπετειακοῦ χαρακτήρα, δηλώσεις [Ἑλλήνων] στρατηγῶν ἐ.ἀ. κ.λπ.)

Τουλάχιστον μέχρι τὸ καλοκαίρι τοῦ 1934, ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος ἐξακολουθοῦσε νὰ κυριαρχῆ στὴν ἑλληνικὴ πολιτικὴ σκηνὴ - καὶ μάλιστα σὲ βαθμὸ τέτοιο, ὥστε ὁ ἴδιος ὁ Μεταξᾶς νὰ τὸν προσκαλέση νὰ ἀναλάβη προσωπικῶς τὴν παλινόρθωση τῆς βασιλείας.[205] Στὶς 18 Φεβρουαρίου 1935, ὅμως, πέρασε ἀπὸ τὴ χώρα μας ὁ πρίγκηπας Ἀρθοῦρος τοῦ Connaught καὶ τοῦ Strathearn, μέλος

---

[205] ΙΑΕΒ, Ι/54/69, ἰδιόγραφη ἐπιστολὴ Ἰ. Μεταξᾶ πρὸς Ἐλ. Βενιζέλο, Ἀθήνα, 27 Ἰουλίου 1934.

τοῦ ἀγγλικοῦ βασιλικοῦ Οἴκου, ὁ ὁποῖος ἦταν καὶ τέκτονας, ἐπαρχιακὸς Μέγας Διδάσκαλος τοῦ Berkshire. Ἡ ἡγεσία τοῦ ἑλληνικοῦ Τεκτονισμοῦ τὸν ὑποδέχτηκε μὲ ὅλο τὸν σεβασμὸ ποὺ ἐπέβαλλε ἡ διπλῆ ἰδιότητά του.[206] Εἴτε τυχαίως εἴτε ὄχι, πάντως, ἡ ἐπίσκεψη αὐτὴ ὑπῆρξε ἡ ἀφετηρία ἐξελίξεων ποὺ μετέβαλαν *ἄρδην* τὴν ἑλληνικὴ πολιτικὴ σκηνὴ - μὲ συνέπειες μάλιστα πού, λόγω τῆς αἱματηρῆς δίνης στὴν ὁποία βυθίστηκε ἡ χώρα μας ἀπὸ τὸ φθινόπωρο τοῦ 1940 ἕως τὸ καλοκαίρι τοῦ 1949, παραμένουνε αἰσθητὲς μέχρι σήμερα.

* * *

Εἶναι γνωστοὶ οἱ ἀλλεπάλληλοι θάνατοι ποὺ σάρωσαν, τοὺς πρώτους μῆνες τοῦ 1936, τὸν πολιτικὸ κόσμο τῆς χώρας μας καὶ ἄνοιξαν τὸν δρόμο στὸ αὐταρχικὸ καθεστὼς τοῦ Ἰωάννη Μεταξᾶ. Πρῶτος *ἀπεδήμησεν εἰς Κύριον*, τὴν 1η Φεβρουαρίου, ὁ Γεώργιος Κονδύλης. Πρωθυπουργὸς καὶ ἀντιβασιλεὺς ἀπὸ τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1935 αὐτός, εἶχε παίξει ἀποφασιστικὸ ρόλο στὴν παλινόρθωση τῆς μοναρχίας καὶ τὴν ἐπαναφορὰ τοῦ Γεωργίου Β' στὸν θρόνο του. Ὁ βασιλιὰς ὅμως, εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπιστροφή του στὴν Ἑλλάδα στὶς 25 Νοεμβρίου 1935,

---

[206] Π.Β. Χατζηπάνου, *Ἑλληνικὸς Ἐλευθεροτεκτονισμός, 1740-1950* (Ἀθήνα: Πυρσός, 1950), σσ. 281-282.

τοῦ ἔδειξε ἀπροκάλυπτη ἀντιπάθεια[207] – μὲ ἀποτέλεσμα νὰ τὸν ὑποχρεώση νὰ ἀφήση τὸ πρωθυπουργικὸ ἀξίωμα ἤδη στὶς 30 Νοεμβρίου. Λίγους μῆνες ἀργότερα, ὁ Κονδύλης πέθανε σὲ ἡλικία σχετικῶς νέα (εἶχε γεννηθῆ τὸ 1879) ἀπὸ καρδιακὴ προσβολή.

Κομβικὸ σημεῖο στὴν ἀπὸ τὴν πρωθυπουργία ἀποπομπή του καί, γενικῶς, τὸ τέλος του, ὑπῆρξε ἡ θεωρητικῶς ἀνεξήγητη δυσμένεια στὴν ὁποία τὸν ἔρριξε ὁ Γεώργιος Β'. Στὴν πραγματικότητα, βέβαια, ἡ *ἐν λόγῳ* δυσμένεια διόλου δὲν ἦτανε ἀνεξήγητη: Ὁ Κονδύλης εἶχε δημοσίως ἐκδηλώσει τὴν πρόθεσή του νὰ ἐγκαθιδρύση στὴν Ἑλλάδα καθεστὼς αὐταρχικό, πάνω στὸ πρότυπο τοῦ φασιστικοῦ, καὶ εἶχε ἐκφράσει τὴ βούληση σύσφιγξης τῶν *παλαιόθεν* ἰσχυρῶν γεωγραφικῶν, πνευματικῶν καὶ ἐμπορικῶν δεσμῶν τῆς Ἑλλάδας μὲ τὴν Ἰταλία, «μεγάλη μεσογειακὴ Δύναμη».[208] Μὲ ἄλλα λόγια, ἔβλεπε τὸν ἑαυτό του ὡς «Ἕλληνα Μουσολίνι» καὶ τὸν Γεώργιο Β' ὡς «Βίκτωρα-Ἐμμανουὴλ Γ' τῶν Ἑλλήνων»· ὁπότε ἀποπέμφθηκε καὶ μάλιστα μὲ διαδικασίες συνοπτικές. Ἀλλὰ ἐνδιαφέρον περισσότερο καὶ ἀπὸ τὸ

---

[207] Ἐνδεικτικῶς: Στεφ. Ἰ. Στεφάνου, *Ἐλευθέριος Βενιζέλος, πλαστουργὸς Ἱστορίας* (Ἀθήνα, 1979²), σ. 345.

[208] ΑΥΕ, 1935, Α.Α.Κ. 3, Π. Μεταξᾶς, πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος στὴν Ἰταλία, πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, ἀρ. 1501. Ρώμη, 24 Ἰουνίου 1935.

τέλος τοῦ Γ. Κονδύλη παρουσιάζει ὁ θάνατος τοῦ Ἐλευθέριου Βενιζέλου.

Ὡς γνωστόν, αὐτὸς ξεψύχησε στὸ Παρίσι τὸ πρωινὸ τῆς 18ης Μαρτίου 1936 –χωρὶς προηγουμένως νὰ ἔχη διαπιστωθῆ κάμψη τῆς ὑγείας του.[209] Εἶχε βρεθῆ ἐκεῖ μετὰ τὴν ἀποτυχία τοῦ κινήματος τοῦ 1935, πού, στὴν οὐσία, καμία σχέση δὲν εἶχε μὲ «δημοκρατικοὺς καὶ βασιλόφρονες»· ὅ,τι πράγματι τότε διακυβεύθηκε ἦταν τὸ ἐὰν ἡ Ἑλλάδα θὰ ἐντασσόταν στὴ βρεταννικὴ ἢ τὴν ἰταλικὴ σφαῖρα ἐπιρροῆς.[210] Τὸ κίνημα ἀπέτυχε ἀφ'ἑνὸς ἐπειδὴ ὁ Νικόλαος Πολίτης, πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος στὸ Παρίσι καί, προηγουμένως, στενὸς συνεργάτης τοῦ Βενιζέλου, εἶχε πληροφορήσει σχετικῶς τὸν τότε πρωθυπουργό, Παναγῆ Τσαλδάρη, ἤδη ἀπὸ τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1934 [211] μὰ καὶ διότι ἀντὶ γιὰ τὸν

[209] Στεφ. Ἰ. Στεφάνου, *Ἐλευθέριος Βενιζέλος…*, σ. 364.

[210] Ἐνδεικτικῶς βλ. Σπύρου Λιναρδάτου, *Πῶς ἐφθάσαμε στὴν 4η Αὐγούστου* (Ἀθήνα: Θεμέλιο, 1965), σ. 190· πρβλ. Ἀντώνη Κ. Σανουδάκη, *Καπετὰν Μπαντουβᾶ Ἀπομνημονεύματα* (Ἀθήνα: Κνωσός, 1978), σ. 92. Ἐπίσης; ΑΥΕ, 1933-1935, Α.Α.Κ. 35, Χ. Ἰ. Σιμόπουλος, πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος στὸ Ἡνωμένο Βασίλειο, πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, κρυπτογραφικὸ τηλεγράφημα ἀρ. 480, Λονδῖνο, 6 Μαρτίου 1935· Π. Μεταξᾶς πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, κρυπτογραφικὸ τηλεγράφημα ἀρ. 609, Ρώμη, 13 Μαρτίου 1935.

[211] ΑΥΕ, 1933-1935, Α.Α.Κ. 35, Ν. Πολίτης πρὸς Παναγῆ Τσαλδάρη, κρυπτογραφικὸ τηλεγράφημα ἀρ. 3938, Παρίσι, 23 Δεκεμβρίου 1934· Π. Τσαλδάρης πρὸς Ν. Πολίτη,

Νικόλαο Πλαστήρα ἐπικεφαλῆς τῶν κινηματιῶν τελικῶς ἀνέλαβε ὁ Στέφανος Σαράφης, ποὺ ἔπαιξε ρόλο τοὐλάχιστον «ὕποπτο».[212] Ἔτσι, ἐπῆλθε ἡ χάρη στὸ πρόσωπο τοῦ Γεωργίου Β' πρῶτα καί, στὴ συνέχεια, καὶ τοῦ Μεταξᾶ παγίωση τῆς βρεταννικῆς ἐπιρροῆς. Ὅπως καὶ νὰ εἶναι, στὶς 12 Μαρτίου, λίγες μέρες δηλαδὴ πρὶν ἀπὸ τὸν θάνατό του, ὁ Βενιζέλος, στὶς 10.00' τὸ βράδυ, ἔγραψε ἐπιστολὴ στὸν φίλο του Ἀλέκο Ζάννα· μὲ αὐτὴν τὸν προέτρεπε νὰ πείση τὸν βασιλιὰ Γεώργιο Β' νὰ σεβαστῆ τὴν ἄτυπη, ἔστω, συμμαχία μὲ τὴν Ἰταλία, πού, χάρη στὸν ἴδιο τὸν Βενιζέλο, εἶχε ἀποκρυσταλλωθῆ,[213] κατὰ τὶς συναντήσεις του μὲ τὸν Μουσολίνι στὴ Ρώμη τὸν

κρυπτογραφικὸ τηλεγράφημα ἀρ. 13472, Ἀθήνα, 23 Δεκεμβρίου 1934 (σχέδιο)· Ν. Πολίτης πρὸς Π. Τσαλδάρη, κρυπτογραφικὸ τηλεγράφημα ἀρ. 3339, Παρίσι, 23 Δεκεμβρίου 1934.

[212] ΑΥΕ, 1933-1935, Α.Α.Κ. 35, τηλεγράφημα (σχέδιο) τοῦ Γεώργιου Μπουρδάρα, βουλευτῆ Εὐρυτανίας, ποὺ βρέθηκε στὸ σπίτι του μετὰ τὴν καταστολὴ τοῦ κινήματος. (Ἐπίσης, στὸν ἴδιο φάκελο, ἀναφορὲς ἀτόμων ποὺ παρακολουθοῦσαν τὸν Πλαστήρα.) Πρβλ. Φαίδωνος Κ. Μπουμπουλίδου, *Ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος καὶ ἡ πολιτικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος. Ἄγνωστα καὶ ἀνέκδοτα ἔγγραφα τῶν ἐτῶν 1920-1922 καὶ 1934-1936*, Α' (Ἀθήνα: Λέσχη Φιλελευθέρων-Μνήμη Ἐλευθερίου Βενιζέλου, 2000), ἔγγρ. 410, σ. 589.

[213] Φ. Κ. Μπουμπουλίδου, *Ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος καὶ ἡ πολιτικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος..*., ἔγγρ. 487, σσ. 688-690.

Σεπτέμβριο τοῦ 1928[214] καὶ τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1931.[215] Ἡ (δεύτερη) σύζυγός του, Ἕλενα τὸ γένος Σκυλίτση, κόρη τραπεζίτη μὲ συμφέροντα στὸ Λονδῖνο,[216] μπῆκε στὸ γραφεῖο του, ἄρχισε νὰ διαβάζη τί ἔγραφε καὶ στὸ τέλος τοῦ ζήτησε νὰ «μὴ στείλη αὐτὴν τὴν ἐπιστολὴ» στὸν παραλήπτη της». Ὁ Βενιζέλος διαμαρτυρήθηκε, ἐπακολούθησε καυγᾶς σφοδρότατος τοῦ ζεύγους καὶ τελικὰ ὁ σύζυγος ἔπαθε ἐγκεφαλικὴ συμφόρηση.[217] Ἡ Ἕλενα Βενιζέλου κάλεσε γιατροὺς Γάλλους καὶ ἕνας ἀπὸ αὐτούς, ὁ *καθηγητὴς Ἀμπραμί*, ἔκανε στὸν ἀσθενῆ μετάγγιση αἵματος[218] (ἀντὶ γιὰ τὴν παραδοσιακή, στὶς περιπτώσεις αὐτές, ἀφαίμαξη)· τὰ ὑπόλοιπα εἶναι γνωστά…συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ ὅτι ἕνας ἀπὸ τὸ στενὸ περιβάλλον τοῦ Βενιζέλου, προφανῶς θεωρώντας ὑπεύθυνη τοῦ θανάτου του τὴ σύζυγό του, ἔφυγε κατ᾽εὐθεῖαν γιὰ τὴν Ἑλλάδα, χωρὶς κἂν νὰ τὴν ἀποχαιρετήσει καὶ προσπαθώντας «νὰ ξεχάσει» τὰ

---

[214] Βλ. ἐνδεικτικῶς Στεφ. Ἰ. Στεφάνου, *Ἐλευθέριος Βενιζέλος…*, σ. 260.

[215] ΑΥΕ, 1933, Α/3/XIV, «Σημείωμα τῆς Α΄ Πολιτικῆς Διευθύνσεως περὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἀναθεωρήσεως τῶν συνθηκῶν», Ἀθήνα, 15 Ἀπριλίου 1933.

[216] Helena Veniselos, *À l'ombre de Veniselos* (Παρίσι: Génin, 1955), σ. 13.

[217] Οἱ λεπτομέρειες στὸ ἔργο τοῦ Γιάννη Μανωλικάκη, *Ἐλευθέριος Βενιζέλος. Ἡ ἄγνωστη ζωή του* (Ἀθήνα: Γνώση, 1985), σσ. 11-17.

[218] Στεφ. Ἰ. Στεφάνου, *Ἐλευθέριος Βενιζέλος…*, σ. 365.

γεγονότα ποὺ τελικῶς ὁδήγησαν τὸν Βενιζέλο στὸν θάνατο.[219]

* * *

Τὸ πρωὶ τῆς 13ης Ἀπριλίου 1936, καὶ *ὁ Κ. Δεμερτζῆς ἀνευρέθη νεκρὸς ἐπὶ τῆς κλίνης του.*[220] Τὴν ἴδια μέρα ὁ Γεώργιος Β' ἀνέθεσε τὴν πρωθυπουργία στὸν Ἰωάννη Μεταξᾶ, ὁ ὁποῖος παρουσιάστηκε στὴ Βουλή, ὅπου περιβλήθηκε τὴν εμπιστοσύνη τῶν Φιλελευθέρων, ἀλλὰ καὶ ἀντιμετώπισε σφοδρὲς ἐπιθέσεις ἀπὸ τὴν ἡγεσία τοῦ Λαϊκοῦ κόμματος - ἰδίως τὸν Παναγῆ Τσαλδάρη,[221] ὁ ὁποῖος *ἐν προκειμένῳ* ἀνέπτυξε «πρωτοφανῆ δραστηριότητα».[222] Δεδομένου ὅτι οἱ πρῶτοι ἦταν ἐχθροί του, ἐνῶ οἱ δεύτεροι, θεωρητικῶς ἔστω, ὁμοϊδεάτες του, αὐτὴ ἡ λίγο-πολὺ ἐκπληκτικὴ κοινοβουλευτικὴ πιρουέττα[223] δὲν θὰ ἦταν ποτὲ δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῆ χωρὶς τὴν παρέμβαση τοῦ ἴδιου τοῦ βασιλιᾶ.[224]

---

[219] Γιάννη Μανωλικάκη, *Ἐλευθέριος Βενιζέλος…*, σ. 19.

[220] Γρηγορίου Δαφνῆ, *Ἡ Ἑλλὰς μεταξὺ δύο πολέμων, 1923-1940*, τόμ. Β' (Ἀθήνα: Κάκτος, 1997²), σ. 401.

[221] Αὐτόθι, σ. 404.

[222] *Ἰ. Μεταξᾶς. Τὸ προσωπικό του ἡμερολόγιο*, τόμ. Δ', σ. 201.

[223] Πρβλ. αὐτόθι, σσ. 405-406.

[224] Γρ. Δαφνῆ, *Ἡ Ἑλλὰς μεταξὺ δύο πολέμων…*, τόμ. Β', σ. 407· πρβλ. Σπ. Λιναρδάτου, *Πῶς ἐφτάσαμε στὴν 4η Αὐγούστου*, σσ. 200, 206.

Ὅπως καὶ νὰ εἶναι, ὁ *ἐκ συγκοπῆς τῆς καρδίας* θάνατος καὶ τοῦ Π. Τσαλδάρη στὶς 17 Μαΐου 1936[225] ἀπάλλαξε τὸν Μεταξᾶ ἀπὸ πολιτικὸ ἀντίπαλο ἰδιαιτέρως ὑπολογίσιμο – καὶ γενικῶς ἄφησε τὶς δύο μεγάλες παρατάξεις τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτικοῦ κόσμου *χωρὶς προσωπικότητας καθολικῆς ἀναγνωρίσεως*.[226] Ἔτσι, στὶς 4 Αὐγούστου τοῦ 1936, ὁ τότε πρωθυπουργὸς ἀνέστειλε τὴν ἰσχὺ ὀκτὼ ἄρθρων τοῦ συντάγματος καὶ ἐπέβαλε στὴ χώρα μας καθεστὼς αὐταρχικό,[227] ποὺ ὅμως ἦτανε ἐξαρτημένο ἀπὸ τὴ βούληση τοῦ βασιλιᾶ. Αὐτὸς ὁ τελευταῖος εἶχε πλήρως κατανοήσει πώς, ἐὰν δὲν εἶχε τὴ βρεταννικὴ ὑποστήριξη, καὶ ὁ ἴδιος καὶ γενικῶς ἡ Δυναστεία θὰ ἔχαναν τὸν ἑλληνικὸ θρόνο,[228] ἐνῶ ἀπὸ τὴν πλευρά του ὁ Μεταξᾶς εἶχε ἀπὸ καιρὸ καταλάβει ὅτι, χωρὶς τὴ συμπάθεια τῶν Βρεταννῶν, ποτέ του δὲν ἔμελλε νὰ «δῆ πρωθυπουργία».[229] Συνακολούθως, ἡ ὅλη δομὴ τοῦ καθεστῶτος τῆς 4ης Αὐγούστου στηριζότανε στὸν φόβο: Ὁ Μεταξᾶς φοβόταν μήπως ὁ βασιλιὰς ζητοῦσε τὸν τερματισμὸ τῆς ἀναστολῆς τῆς ἰσχὺος τῶν

---

[225] Γρ. Δαφνῆ, *Ἡ Ἑλλὰς μεταξὺ δύο πολέμων…*, τόμ. Β', σ. 413.

[226] *Αὐτόθι*, σ. 414.

[227] *Ἐφημερὶς τῆς Κυβερνήσεως τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος*, Α', ἀρ. 324 (4 Αὐγούστου 1936).

[228] Ἀννίβα Βελλιάδη, *Μεταξᾶς-Χίτλερ. Ἑλληνογερμανικὲς σχέσεις στὴν Μεταξικὴ δικτατορία, 1936-1941* (Ἀθήνα: Ἐνάλιος, 2003), σ. 22.

[229] *Αὐτόθι*, σ. 26· Σπύρου Λιναρδάτου, *Ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς 4ης Αὐγούστου* (Ἀθήνα: Διάλογος, 1975), σσ. 142-144.

ἀνωτέρω ἄρθρων τοῦ συντάγματος (κάτι ποὺ *ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν* μποροῦσε νὰ προκληθῆ ἀπὸ τὴ βρεταννικὴ πλευρά), ἐνῶ ὁ ἴδιος ὁ Γεώργιος Β' φοβόταν τοὺς *Ἄγγλους* ἀπ'εὐθείας (καὶ ὄχι ἐμμέσως ὅπως ὁ πρωθυπουργός του). Τὸ γεγονὸς ὅτι καὶ οἱ δύο εἴχανε φήμη «γερμανόφιλου» ἀποτελοῦσε ἄριστο προκάλυμμα ὡς πρὸς τὸν Λαό, ἐπειδὴ θὰ ἀντιμετωπιζόταν περίπου σὰν παράφρονας ὅποιος ἀποτολμοῦσε νὰ τοὺς χαρακτηρίση ὡς πλήρως ὑποταγμένους πιὰ στὰ κελεύσματα τοῦ Λονδίνου.

Ὁ Μεταξᾶς λοιπὸν συντόνως ἄρχισε τὴν *πρὸς πόλεμον προπαρασκευὴν τῆς Ἑλλάδος*. Ὁ πόλεμος θὰ ἦταν ὁπωσδήποτε στὸ πλευρὸ τῆς Μεγάλης Βρεταννίας καὶ κατὰ πρῶτο λόγο ἐναντίον τῆς Ἰταλίας, ποὺ γενικῶς ἀπειλοῦσε τὴ βρεταννικὴ ναυτικὴ ἰσχὺ στὴ Μεσόγειο θάλασσα. Μόνο μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1939 σταθεροποίηση τοῦ Ἄξονα Ρώμης-Βερολίνου, ἡ προοπτικὴ σύγκρουσης καὶ μὲ τὴ Γερμανία ἄρχισε νὰ ἀναφαίνεται στὸν «ἑλληνικὸ ὁρίζοντα». Ἡ προοπτικὴ αὐτὴ προκάλεσε προβλήματα στὸν Μεταξᾶ: Πέρα ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ ἴδιος, ἐὰν δὲν ὑπῆρξε γερμανόφιλος, ἦταν ὁπωσδήποτε «γερμανολάτρης»,[230] οἱ Γερμανοὶ διατηροῦσαν ἰσχυρὰ ἐρείσματα δημοτικότητας τόσο στὴν Παλαιὰ Ἑλλάδα ὅσο καὶ στὶς Ἔνοπλες Δυνάμεις. Ἡ σχετικὴ κρίση ξέσπασε τὸ καλοκαίρι τοῦ 1940 καὶ εἶχε ὡς ἐπίκεντρο τὸ πρόσωπο τοῦ ὑποστράτηγου Κωνσταντίνου Πλατῆ.

---

[230] Ἀ. Βελλιάδη, *Μεταξᾶς-Χίτλερ…*, σ. 25.

Ὁ Κ. Πλατῆς εἶχε γεννηθῆ τὸ 1885 στὴν Βαρυμπόπη τῆς Φθιώτιδας. Ὑπολοχαγὸς (Πεζικοῦ) εἶχε γίνει στὶς 25 Σεπτεμβρίου 1913, λοχαγὸς στὶς 25 Μαρτίου 1915, ταγματάρχης στὶς 26 Ἀπριλίου 1919, ἀντισυνταγματάρχης στὶς 13 Νοεμβρίου 1923, συνταγματάρχης στὶς 17 Ὀκτωβρίου 1927 καὶ ὑποστράτηγος στὶς 20 Νοεμβρίου 1934.[231] Οἱ κρίσεις τῶν ἀνωτέρων του γιὰ αὐτὸν ἦτανε σταθερῶς ἐνθουσιώδεις. Ἐνδεικτικῶς παρατίθενται οἱ ἑξῆς: *Διώκησε καὶ ἐξεπαίδευσε ἄριστα τὴν ΙΙ Μεραρχίαν (Ἀθηνῶν), ἀντιμετωπίσας μετὰ κρίσεως, ὀρθοφροσύνης καὶ ψυχραιμίας πάντα τὰ πάσης φύσεως γενικὰ καὶ στρατιωτικὰ ζητήματα: Ἀνώτατος ἀξιωματικὸς ἄξιος πάσης ἐκτιμήσεως καὶ ἱκανὸς διὰ πᾶσαν ὑπηρεσίαν καὶ διοίκησιν….*

Ἀθῆναι, Μάρτιος 1935
Ὁ Διοικητὴς τοῦ Α΄ Σώματος Στρατοῦ
ἈντιστράτηγοςΔ.Ζαφειρίου[232]

Καὶ στὴ συνέχεια:

Νοέμβριος 1935-Μάρτιος 1936: Ἀνώτατος ἀξιωματικὸς ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἄριστος, χαρακτῆρος εὐθυτάτου καὶ εἰλικρινεστάτου. Ἐπαγγελματικὴ μόρφωσις ἀρτιωτάτη. Κέκτηται ὅλα τὰ προσόντα, ἠθικὰ καὶ ἐπαγγελματικά, τὰ ὁποῖα δύναταί τις νὰ ἀπαιτήσῃ ἀπὸ ἀνώτατον ἀξιωματικόν. Ἡ Ὑπηρεσία δύναται

[231] ΥΣΑ, φάκ. Κωνσταντίνου Πλατῆ, *Ἀτομικὸν βιβλίον τοῦ…Πλατῆ Κωνσταντίνου.*

[232] ΥΣΑ, φάκ. Κωνσταντίνου Πλατῆ, *Φύλλον ποιότητος τοῦ ἀξιωματικοῦ τοῦ Πεζικοῦ Πλατῆ Κων/νου.*

μετ'ἐμπιστοσύνης νὰ ἀναθέσῃ εἰς αὐτὸν οἱανδήποτε ὑπηρεσίαν [*sic*]: …

Ἀ. Παπάγος
Ἀντιστράτηγος[233]

Δύο χρόνια ἀργότερα, ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ Παπάγου, ἀρχηγοῦ πιὰ τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου Στρατοῦ (Γ.Ε.Σ.), γιὰ τὸν Κ. Πλατῆ παρέμενε ἀμείωτος:

Ἔτος 1938

Ἀνταποκρίνεται πλήρως εἰς τὰ καθήκοντα τοῦ ὑπαρχηγοῦ τοῦ Γ.Ε.Σ. Εἶναι ἐπαγγελματικῶς πολὺ καλὰ κατηρτισμένος, ἔχει κρίσιν..., ἀντίληψιν καὶ πρωτοβουλίαν. Λίαν ἐργατικὸς καὶ εὐσυνείδητος ἐν τῇ ἐκτελέσει τῶν καθηκόντων του ὑπῆρξε πολύτιμος βοηθός μου. Εἶναι πειθαρχικός, σοβαροῦ ἤθους, ἀξιοπρεπής… Εἶναι ἱκανὸς δι'ἀντιστράτηγον…[234]

Στὰ τέλη τοῦ 1938, ὁ Πλατῆς ἀνέλαβε τὴ διοργάνωση τῆς συνδιάσκεψης, στὴν Ἀθήνα, τῶν ἐπικεφαλῆς τοῦ Στρατοῦ Ξηρᾶς τῶν Κρατῶν τῆς Βαλκανικῆς Συνεννόησης. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς προσπάθειάς του ὑπῆρξε «λαμπρὸ» καὶ ἀποτυπώθηκε σὲ ἡμερήσια διαταγὴ τοῦ Ἀλέξανδρου Παπάγου, Ἀρχηγοῦ τοῦ ΓΕΣ:

[233] ΥΣΑ, φάκ. Κωνσταντίνου Πλατῆ, *Ἀτομικὸν βιβλίον τοῦ…Πλατῆ Κωνσταντίνου.*

[234] ΥΣΑ, φάκ. Κωνσταντίνου Πλατῆ, *Φύλλον ποιότητος τοῦ ὑποστρατήγου Πλατῆ Κωνσταντίνου.*

Ἐκφράζονται ἡ πλήρης εὐαρέσκεια καὶ τὰ θερμὰ συγχαρητήρια… εἰς τὸν κ. Α΄ Ὑπαρχηγὸν διὰ τὴν ἀρτιότητα τῆς ὀργανώσεως καὶ προπαρασκευῆς συνδιασκέψεως ἀρχηγῶν Ἐπιτελείων Βαλκανικῆς Συνεννοήσεως. Λαμπρὰ εἰκών.[235]

Τὸν ἑπόμενο χρόνο, ὁ Παπάγος ὑπῆρξε λακωνικῶς θερμότατος:

Ἔτος 1939

Ἐξακολουθῶ νὰ ἔχω τὴν αὐτὴν γνώμην τὴν ὁποίαν διετύπωσα καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1938. [236]

Καὶ ξαφνικά… ὅλα ἀλλάξανε: Μέσα σὲ χρονικὸ διάστημα βραχύτατο ὁ Πλατῆς σταμάτησε νὰ εἶναι «πολὺ ἐργατικός, πολὺ εὐσυνείδητος, πειθαρχικός, ἀξιοπρεπὴς» κ.τ.λ., κ.τ.λ., «ἄριστος σὲ ὅλα» τελοσπάντων· καὶ ἔτσι ὁ Παπάγος, συνεπὴς πάντοτε πρὸς τὴ λιτότητα ποὺ ἐπέβαλε τὸ στρατιωτικό του ἀξίωμα, ἔγραψε ὅπου ἔδει γιὰ τὸν Πλατῆ:

Ἔτος 1940

Μετέβαλον τελείως γνώμην…[237]

Πράγματι, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Γ.Ε.Σ. εἶχε «μεταβάλει τελείως» τὴ γνώμη του γιὰ τὸν ἐπὶ τρία ἔτη ἄμεσο ὑφιστάμενο καὶ συνεργάτη του, ἐπίσης ἀνώτατο ἀξιωματικό, γιὰ τὸν ὁποῖο εἶχε προσωπικῶς ἐγγυηθῆ

---

[235] ΥΣΑ, φάκ. Κωνσταντίνου Πλατῆ, Ἡμερησία διαταγὴ Α/ΓΕΣ, ἀρ. πρωτ. Ε.Π. 56117, 7 Δεκεμβρίου 1938.

[236] ΥΣΑ, φάκ. Κωνσταντίνου Πλατῆ, *Φύλλον ποιότητος τοῦ ὑποστρατήγου Πλατῆ Κωνσταντίνου.*

[237] *Αὐτόθι.*

στὸν Ἰ. Μεταξᾶ.[238] Γιατί; Ἐπειδὴ ὁ Πλατῆς εἶχε τὴν εὐθύτητα (ἢ καὶ ἀφέλεια) νὰ παρουσιαστῆ στὸν Παπάγο στὶς 3 Ἰουλίου 1940 καὶ νὰ τοῦ «γνωστοποιήση» πώς, σύμφωνα μὲ δικές του πληροφορίες, οἱ Γερμανοὶ θὰ προτιμούσανε στὴ θέση τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ (ἑλληνικοῦ) Γ.Ε.Σ. ὄχι τὸν Παπάγο ἀλλὰ τὸν ἴδιο ἤ, ἔστω, τὸν β΄ ὑπαρχηγὸ τοῦ Γ.Ε.Σ., ὑποστράτηγο Ἰωάννη Στρίμπερ.[239] Εἶναι πολὺ πιθανόν, βέβαια, ὅτι ἡ εὐθύτητα μὲ τὴν ὁποία ὁ Πλατῆς χειρίστηκε τὸ ὅλο ζήτημα ὀφειλόταν στὸ ὅτι στὴν -ἐξυπακούεται ἀθέατη- ἱεραρχία τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου (μυστικῆς, ὑποτίθεται, ὀργάνωσης)[240] αὐτὸς ὁ ἴδιος κατεῖχε θέση ἀνώτερη ἀπὸ ἐκείνη τοῦ Παπάγου·[241] καὶ αὐτὸ εἰδικὰ ἐξηγεῖ καὶ τὴν ἐναντίον τοῦ Πλατῆ (καὶ Παπάγου) καταφορὰ

---

[238] ΥΣΑ, φάκ. Ἀλεξάνδρου Παπάγου, Ὁ Α/ΓΕΣ, ἀντιστράτηγος Ἀλ. Παπάγος, πρὸς τὸν Πρόεδρο τῆς κυβερνήσεως καὶ τὸν ὑφυπουργὸ Στρατιωτικῶν, ἀρ. 115877, Ἀθήνα, 15 Ἰουλίου 1940.

[239] *Αὐτόθι.*

[240] *Ἰ. Μεταξᾶς. Τὸ προσωπικό του ἡμερολόγιο*, τόμ. Γ' (Ἀθήνα: Γκοβόστης, ἄ. ἔ.), σ. 494 (ἐγγραφὴ 29ης Δεκεμβρίου 1926).

[241] Βλ. Dimitris Michalopoulos, «La guerra oscura : «Origine e fine della campagna bellica della Grecia », *Παρνασσός*, τόμ. ΜΘ' (2007), σ. 267· πρβλ. Φ. Κ. Μπουμπουλίδου, *Ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος καὶ ἡ πολιτικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος..* , ἔγγρ. 480, σσ. 679-680 καὶ ἔγγρ. 483, σ. 683 .

τοῦ Βενιζέλου.[242] Ὅπως καὶ νὰ εἶναι ὅμως, προφανῶς ὁ Παπάγος εἶχε πάρει τὶς ἀποφάσεις του εὐθὺς μετὰ τὴν ἀνάληψη τοῦ ὑπουργείου Στρατιωτικῶν ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Μεταξᾶ κατὰ τὸ 1936·[243] καὶ ἔτσι, ἀντὶ νὰ συζητήση μὲ τὸν ἀτύπως ἀνώτερό του Κ. Πλατῆ, ἔσπευσε νὰ πληροφορήση σχετικῶς τὸν ἴδιο τὸν Μεταξᾶ. Αὐτὸς ἀνέθεσε τὴν «ἀνάκριση» σὲ ὑποστράτηγο τῆς Χωροφυλακῆς - κάτι ποὺ ὁ ἴδιος ὁ Πλατῆς εὐλόγως θεώρησε ὑποτιμητικό· καὶ ὁ *ἐν λόγῳ* ὑποστράτηγος τῆς Χωροφυλακῆς, βάσει συζητήσεών του μὲ τὸν ἴδιο τὸν Παπάγο, ἀπεκάλυψε ὅτι στὸν ἡγετικὸ πυρήνα τῶν ἑλληνικῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων τρεῖς ἦτανε οἱ κατ'ἐξοχὴν γερμανόφιλοι, ὁ Πλατῆς, ὁ Στρίμπερ καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου Ναυτικοῦ, ὑποναύαρχος Ἀλέξανδρος Σακελλαρίου.[244] Καὶ οἱ τρεῖς τους ἦταν ἀξιωματικοὶ ἐξαίρετοι, ἰδίως ὁ Ἰ. Στρίμπερ (1894-1949), Ἕλληνας σουηδικῆς καταγωγῆς, ἀξιωματικὸς τοῦ Μηχανικοῦ γεννημένος στὸν Πύργο τῆς Ἠλείας, ποὺ εἶχε γίνει συνταγματάρχης τὸ 1927, σὲ ἡλικία μόλις 33 ἐτῶν.[245] Ἡ βασικὴ *οἱονεὶ* κατηγορία τους κατὰ τοῦ Παπάγου ἦταν ὅτι αὐτός, ἔστω καὶ μὲ ἐντολὴ τοῦ ἴδιου τοῦ Μεταξᾶ, εἶχε ἔλθει σὲ συνεννόηση μὲ τοὺς Γάλλους

242 Φ. Κ. Μπουμπουλίδου, *Ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος καὶ ἡ πολιτικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος…*, ἔγγρ. 485, σ. 686.
243 Αὐτόθι.
244 ΥΣΑ, φάκ. Ἀλεξάνδρου Παπάγου, ἔγγραφο μὲ τὴ μονογραφὴ τοῦ ὑποστράτηγου Ἀγγελέτου (;), ἄ.ἡ.
245 ΥΣΑ, φάκ. Ἰωάννου Στρίμπερ, «Βιογραφικὸ σημείωμα Ἰωάννου Στρίμπερ τοῦ Εὐσταθίου».

στρατιωτικοὺς ἡγήτορες, μὲ σαφῆ σκοπὸ πολεμικὴ δράση κατὰ τοῦ γερμανικοῦ Ράιχ·[246] καὶ αὐτὸ σαφῶς παραβίαζε τὴν *urbi et orbi* διασαλπισμένη οὐδετερότητα τῆς τότε «κυβερνήσεως τῶν Ἀθηνῶν».[247]

Μὲ τὶς «ἀποκαλύψεις» τους αὐτὲς ὁ Παπάγος ἄνοιξε τὸν δρόμο πρὸς τὴν ἐξάρθρωση τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου, *ὅπερ καὶ ἐπετεύχθη* κυρίως μὲ τὸ νὰ τεθῆ ὁ Πλατῆς σὲ διαθεσιμότητα.[248] Θεωρητικῶς λοιπὸν οἱ Ἔνοπλες Δυνάμεις τοῦ Ἔθνους μας ἦταν πανέτοιμες ἀποτελεσματικῶς νὰ ἀντιμετωπίσουν, στὸ πλευρὸ τῆς Μεγάλης Βρετανίας ἐξυπακούεται, ὁποιαδήποτε *ἔξωθεν* ἐπιβουλή.

246 ΥΣΑ, φάκ. Ἀλεξάνδρου Παπάγου, Ὁ Α/ΓΕΣ, ἀντιστράτηγος Ἀλ. Παπάγος, πρὸς τὸν Πρόεδρο τῆς κυβερνήσεως καὶ τὸν ὑφυπουργὸ Στρατιωτικῶν, ἀρ. 115877, Ἀθήνα, 15 Ἰουλίου 1940.
247 *Αὐτόθι.*
248 *Αὐτόθι.*

Ἀξιωματικοὶ τῆς XIII Μεραρχίας μπροστὰ ἀπὸ τὸ κτήριο ὅπου λίγο πρὶν στεγαζόταν τὸ ἐπιτελεῖο ἰταλικῆς μονάδας. (Ἰδιωτικὴ συλλογὴ [Ἀθήνα])

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄
ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΜΕΤΑΞΑ

Ὁ ἰατρὸς...ἔδωσε [στὸν Ἰωάννη Μεταξᾶ]
ἕνα μεγάλο ποτήρι... καθάρσιο,
γιὰ νὰ φύγουν οἱ τοξῖνες ἀπὸ τὰ ἔντερα...
Φυσικά... τὴν ἑπομένη [ὁ Μεταξᾶς]
ἔπαθε αἱμορραγία εἰς τὰ ἔντερα.
Λουκία Ἰ. Μεταξᾶ

Στὸ σημεῖο ὅπου *εὑρισκόμεθα* ἐπιβάλλεται ἀνακεφαλαίωση. Ἕως τοὐλάχιστον τὸ 1939, ἡ Βρεταννία θεωροῦσε κύριο ἀντίπαλό της τὴν Ἰταλία, ἐφ'ὅσον αὐτὴ ἀπειλοῦσε τὴ ναυτική της ἰσχὺ στὴν καίριας σημασίας Μεσόγειο θάλασσα· καὶ αὐτὴ ἡ ἀνησυχία τῶν ἡγητόρων τοῦ βρεταννικοῦ Βασιλικοῦ Ναυτικοῦ αὐξανόταν, ἐπειδὴ τὸ ἰταλικὸ Ναυτικό, ἤδη ἀπὸ τὰ μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ 1930, διέθετε 50 ὑποβρύχια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα 19 ἦτανε ἔτσι κατασκευασμένα ὥστε νὰ μποροῦν νὰ δράσουν ειδικὰ

στὴ Μεσόγειο.[249] Ἐπιπλέον, εἶχε ἀφ'ἑνὸς ὑπερτιμηθῆ ἡ ἀποτελεσματικότητα δράσης τοῦ ἰταλικοῦ Στρατοῦ καὶ ἀφ'ἑτέρου αἰωροῦνταν ἀμφιβολίες κατὰ πόσον τελικῶς οἱ Ἰταλοὶ θὰ μποροῦσαν ποτὲ νὰ πολεμήσουν ὡς σύμμαχοι τῶν Γερμανῶν, τοὺς ὁποίους ἤδη ἀπὸ τὸν Μεσαίωνα ἀντιμετώπιζαν περίπου ὡς παραδοσιακούς τους ἐχθρούς. Ἡ ἰταλικὴ κατάληψη τῆς Κέρκυρας τὸ 1923, μετὰ τὴν ἀποτρόπαιη δολοφονία, ἐκεῖνο τὸν χρόνο, τοῦ στρατηγοῦ Enrico Tellini κοντὰ στὴν Κακαβιά, εἶχε δημιουργήσει ἐντυπώσεις ποὺ εἶχανε ἐπηρεάσει ἀκόμα καὶ τὸν ἴδιο τὸν Βενιζέλο. Μήπως σὲ περίπτωση νέας παγκόσμιας σύρραξης ἡ Ἑλλάδα γινόταν ἀντικείμενο ἀποκλεισμοῦ καί, εὐρύτερα, ἐπιθετικῆς δράσης ὄχι ἀπὸ τοὺς Ἀγγλογάλλους αὐτὴν τὴ φορὰ μὰ ἀπὸ τοὺς Ἰταλούς;[250] Μπορεῖ μάλιστα νὰ θεωρηθῆ *ἐν προκειμένῳ* χαρακτηριστικὸ ὅτι ἤδη ἀπὸ τὸ 1935 ἄρχισε νὰ ἐπικρατῆ στὸ ἑλληνικὸ ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν ἡ ἄποψη πώς, τοὐλάχιστον στὴν Κέρκυρα, ἔπρεπε νὰ ἀπαγορευθῆ αὐστηρῶς ἡ ἐγκατάσταση Ἰταλῶν.[251]

---

249 ΑΥΕ, 1935, Α/10/2, Ἀ. Δαλιέτος, ἐπιτετραμμένος τῆς ἑλληνικῆς πρεσβείας στὴν Ἰταλία, πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, ἀρ. 1737, Ρώμη, 16 Ἰουλίου 1935.

250 Βλ. σχετικῶς Dimitris Michalopoulos, « Nicolae Titulescu à Athènes : un entretien sur la portée du pacte balkanique », *Revue Roumaine d'Histoire* (Βουκουρέστι), τόμ. XLVIII (2009), Nos 3-4 (juillet-décembre), σ. 295 ἑπ.

251 ΑΥΕ, 1935, Α/10/6-7, Β. Μόστρας, τμηματάρχης τοῦ ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν, πρὸς τὴ διεύθυνση Δικαστικῶν

Τὰ μεγέθη, βέβαια, πιθανὸν νὰ δικαιολογοῦσαν τέτοιους φόβους. Ἤδη στὶς ἀρχὲς τοῦ 1935, ἡ δύναμη τοῦ ἰταλικοῦ Στρατοῦ Ξηρᾶς ὑπολογιζόταν σὲ 7-8.000.000 ἄνδρες.[252] Ἡ μαχητικὴ ἱκανότητα τῶν Ἰταλῶν ἄρχισε νὰ ἀμφισβητεῖται σοβαρὰ μόνο ἀπὸ τὴν ἄνοιξη τοῦ 1938, ὁπότε οἱ Γερμανοὶ θεώρησαν τὴν ἐλλιπῆ δράση τῶν στρατευμάτων ποὺ εἶχε στείλει ὁ Μουσολίνι στὴν Ἱσπανία ὡς βασικὴ αἰτία τῆς καθυστέρησης τῆς ἐκεῖ ὁριστικῆς κατίσχυσης τῶν Ἐθνικιστῶν.[253] Ἡ διαφορὰ τῶν μεγεθῶν πάντως ὁπωσδήποτε συνέχιζε νὰ ἀνησυχῆ…

Νά λοιπὸν ὁ λόγος τῆς προώθησης τοῦ Μεταξᾶ ἀπὸ τοὺς Βρεταννούς, ποὺ βέβαια χρησιμοποίησαν σὲ αὐτὸ ὄχι μόνο τὸν βασιλιὰ ἀλλὰ καὶ τοὺς «βενιζελογενεῖς» Φιλελεύθερους, οἱ ὁποῖοι ἀδημονοῦσαν, μετὰ τὴ δραματικὴ ἀποχώρηση τοῦ ἴδιου τοῦ Βενιζέλου ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, νὰ ἀποδείξουν τὴν εἰλικρινῆ ἐπαναπρόσδεσή τους στὸ ἀγγλικὸ ἅρμα.[254] Ὡς πρὸς τὸ Ναυτικό, τοὺς Βρεταννοὺς ἐνδιέφερε μόνο ἡ ἀκώλυτη χρήση τῶν ἑλληνικῶν

καὶ Διοικητικῶν ὑποθέσεων τοῦ ἴδιου ὑπουργείου, ἀρ. 87349/Α/10/6, Ἀθήνα, 16 Δεκεμβρίου 1935.

252 Ἐφ. *Il Messaggero* (Ρώμη), φ. 27ης Φεβρουαρίου 1935.

253 ΑΥΕ, 1938, Α/11/6, Ν. Ψαρούδας, πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος στὴν Ἐλβετία, πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, ἀρ. 303, Βέρνη, 9 Ἰουνίου 1938.

254 Ἡρακλῆ Πετμεζᾶ, *Ἐθνικὴ Ἀντίσταση καὶ κοινωνικὴ ἐπανάσταση. Ζέρβας καὶ Ε.Α.Μ.* (Ἀθήνα, 1991). σ. 106.

λιμενικῶν ἐγκαταστάσεων καὶ γενικῶς παραλίων καί, φυσικά, ἡ ἐλεύθερη πλεύση τῶν δικῶν τους πλοίων στὰ ἑλληνικὰ νερά· τὸν ἑλληνικὸ Στόλο τὸν ἔβλεπαν μόνο ὡς βοηθητικὸ τοῦ δικοῦ τους – καὶ αὐτὸ ἀποκλειστικῶς στὴν ἔκταση καὶ τὴ χρονικὴ στιγμὴ ποὺ αὐτοὶ θὰ ἤθελαν. Ἔπρεπε ὅμως ἡ Ἑλλάδα νὰ εἶναι σὲ θέση χερσαίως νὰ ἀμυνθῆ κατὰ τῶν Ἰταλῶν καὶ τῶν ἐνδεχόμενων συμμάχων τους. Καὶ αὐτὸ μόνο ὁ Μεταξᾶς μποροῦσε ἀποτελεσματικῶς νὰ τὸ ἐγγυηθῆ, διότι ὄχι μόνο εἶχε πάρει τὴν ἐκπαίδευση τῶν στελεχῶν τοῦ γερμανικοῦ στρατεύματος, γενικῶς ἀναγνωρισμένου ὡς τοῦ καλλίτερου τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ καὶ ἐπειδή, λόγω νοητικῆς ἱκανότητας καὶ ἰδιοσυγκρασίας, ἦταν ὁ κατ'ἐξοχὴν πρόσφορος, γιὰ νὰ λάβη τὴν ἐκπαίδευση αὐτήν. Ὁ Μεταξᾶς πράγματι καὶ -σύμφωνα μὲ ὅ,τι σήμερα εἶναι γνωστὸ- μόνον αὐτὸς εἶχε ἐμπεδώσει τὸ βασικὸ ἀξίωμα τῆς γερμανικῆς πολεμικῆς ἐπιστήμης: Ὄχι διασπορὰ δυνάμεων ἀλλὰ ἀντίθετα συγκέντρωσή τους σὲ ἕνα καὶ μόνο κτύπημα, ποὺ πρέπει νὰ ἀποδειχτῆ καίριο.[255]

Δὲν εἶναι τυχαῖο λοιπὸν ὅτι ὁ Μεταξᾶς περιβλήθηκε δικτατορικὲς ἐξουσίες τὸ 1936, τὸν χρόνο δηλαδὴ κατὰ τὸν ὁποῖο ἄρχισε νὰ σχηματίζεται ὁ Ἄξονας Βερολίνου-Ρώμης. Καὶ παρὰ τὶς ἀνησυχίες ποὺ ἔτρεφε μήπως ἀνατραπῆ αἰφνιδιαστικά, παρέμεινε στὴ θέση του μέχρι τὸν θάνατό του στὶς

[255] Πρβλ. Ἰ. *Μεταξᾶς. Τὸ προσωπικό του ἡμερολόγιο*, τόμ. Β' (Ἀθήνα: Γκοβόστης, ἄ.ἔ.), σ. 176 (ἐγγραφὴ 30ῆς Ὀκτωβρίου 1912).

ἀρχὲς τοῦ 1941. Ἀρχικῶς ἐπιχείρησε νὰ ἐξασφαλίση ἀκόμη καὶ ἐνεργειακὴ αὐτάρκεια στὴν Ἑλλάδα, παρακινώντας ἔρευνες γιὰ ἀντικατάσταση τοῦ πετρέλαιου ἀπὸ τὸ οἰνόπνευμα *ὡς μέσου κινήσεως*.[256] Γρήγορα ὅμως ἐγκατέλειψε τὶς τάσεις αὐτὲς καὶ σιωπηρὰ μὰ ἀποτελεσματικὰ εὐθυγράμμισε τὴν ἑλληνικὴ πολιτικὴ μὲ ἐκείνη τῆς Μεγάλης Βρετανníας. Ἔτσι, Ἕλληνας διπλωμάτης διαπιστευμένος στὸ ἐξωτερικὸ ἔδωσε σὲ Βρετανὸ συνάδελφό του πληροφορία κολοσσιαίας σημασίας, τὴν ὁποία ὁ δεύτερος δὲν μποροῦσε νὰ ἔχη. Τὸν Αὔγουστο, πράγματι, τοῦ 1938 ἡ κυβέρνηση τοῦ Λονδίνου ἤθελε νὰ μάθη ἐὰν ἐκείνη τοῦ Ράιχ ἔκανε μεγάλες ἀγορὲς δημητριακῶν ἀπὸ τὴν Ἀργεντινή· καὶ τοῦτο, ἐπειδή, ἐὰν αὐτὸ γινόταν, προφανὲς θὰ ἤτανε ὅτι ἡ Γερμανία ἑτοιμαζόταν γιὰ πόλεμο.[257] Ὁ Βασίλειος Δενδραμῆς, πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος στὴν Ἀργεντινή, συνέλεξε ὁ ἴδιος αὐτὴν τὴν πληροφορία καὶ τὴ μετέδωσε στὸν διαπιστευμένο στὸ Μπουένος-Ἄιρες Ἄγγλο συνάδελφό του: ναί, οἱ Γερμανοὶ εἶχανε ἀγοράσει 270.800.000 κιλὰ σιτηρῶν, πού, μάλιστα, εἶχαν ἤδη μεταφερθῆ στὴ Γερμανία μὲ γερμανικὰ

[256] ΑΥΕ, 1936, 51.7, ὁ Ἰ. Μεταξᾶς πρὸς τοὺς καθηγητὲς τοῦ Ἐθνικοῦ Μετσόβιου Πολυτεχνείου Ἀλέξανδρο Μελέγκοβιτς καὶ Κωνσταντῖνο Βέη, Ἀθήνα, 24 Ἰουλίου 1936.

[257] ΑΥΕ, 1938, Α/11/6, Βασίλειος Δενδραμῆς, πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος στὴν Ἀργεντινή, πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, ἀρ. 2268, Μπουένος-Ἄιρες, 13 Αὐγούστου 1938.

ἀτμόπλοια.[258] Ἐξυπακούεται, βέβαια, ὅτι ὁ Β. Δενδραμῆς ἤτανε τέκτονας.[259] (Στὸ δεύτερο μισὸ τῆς δεκαετίας τοῦ 1940, ἐξ ἄλλου, αὐτὸς ἔγινε πρέσβυς τῆς χώρας μας στὶς Η.Π.Α.) Μετὰ τὴ νίκη τοῦ Φράνκο στὴν Ἱσπανία ἄλλωστε ὁ Μεταξᾶς ἀπαγόρευσε στὸν ἐκεῖ πρεσβευτὴ τῆς Ἑλλάδος, Περικλῆ Ἰακ. Ἀργυρόπουλο, ἀκόμα καὶ νὰ συζητήση τὸ ἐνδεχόμενο συγκρότησης, στὴ Μεσόγειο, ἀντικομμουνιστικοῦ μετώπου Ἱσπανίας, Ἰταλίας καὶ Ἑλλάδας[260] – κάτι ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ εὐνοήση τὴν ἑλληνικὴ (καὶ ἐνδεχομένως καὶ τὴν ἰταλικὴ) οὐδετερότητα στὴν παγκόσμια σύρραξη, δεδομένου ὅτι, ἤδη ἀπὸ τὴν ἄνοιξη τοῦ 1939, ἦταν πασίγνωστο στοὺς διπλωματικοὺς κύκλους ὅτι ἡ Ἱσπανία θὰ παρέμενε οὐδέτερη.[261] Μετὰ τὴν ἔναρξη, τέλος, τῆς παγκόσμιας σύρραξης ὁ ἴδιος ἔδωσε ἐντολὴ ἀπαγόρευσης τῆς πώλησης στὴ Γερμανία χρώμιου (μεταλλεύματος ἰδιαίτερα χρήσιμου στὴν πολεμικὴ βιομηχανία) ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα – κάτι ποὺ εἶχε συμφωνηθῆ πρὶν ἀπὸ τὴν

[258] *Αὐτόθι.*

[259] Π.Β. Χατζηπάνου, *Ἑλληνικὸς Ἐλευθεροτεκτονισμός, 1740-1950* (Ἀθήνα: Πυρσός, 1950), σ. 268.

[260] ΑΥΕ, 1939, Α/13/2, Περ. Ἰακ. Ἀργυρόπουλος πρὸς Ἰ. Μεταξᾶ, ἀρ. 890, Μαδρίτη, 11 Νοεμβρίου 1939· Ἰ. Μεταξᾶς πρὸς Περ. Ἰακ. Ἀργυρόπουλο, ἀρ. 30190 Α', Ἀθήνα, 20 Νοεμβρίου 1939.

[261] ΑΥΕ, 1939, Α/13/2, Περ. Ἰακ. Ἀργυρόπουλος πρὸς Ἰ. Μεταξᾶ, ἀρ. 731, Ἅγιος Σεβαστιανός, 8 Μαΐου 1939.

ἔναρξη τῶν μεταξὺ τοῦ Ράιχ καὶ τῶν Ἀγγλογάλλων ἐχθροπραξιῶν.[262]

Ἀκόμα, ἀφ'ὅτου κατέλαβαν τὴν Ἀλβανία οἱ Ἰταλοὶ τὴν ἄνοιξη τοῦ 1939, ὁλόκληρη ἡ συνοριακὴ ζώνη τῆς Ἠπείρου καθὼς καὶ τμῆμα ἐκείνης τῆς Μακεδονίας κηρύχθηκε ἀπὸ τὸ Γ.Ε.Σ. «ἀμυντικὴ περιοχή».[263] Συνακολούθως στὴν Ἑλλάδα ἄρχισε νὰ ἐπικρατῆ πολεμικὴ ἀτμόσφαιρα. Παρ'ὅλα αὐτὰ ὁ Μεταξᾶς ἤθελε νὰ κρατήση τὴ χώρα μας ἔξω ἀπὸ τὸν πόλεμο – καὶ μποροῦσε νὰ τὸ κάνη. Αὐτὸ ὅμως ἤτανε κάτι ἀντίθετο πρὸς τὶς βρεταννικὲς προθέσεις. Τὸ Ράιχ, πράγματι, ἔπαιρνε πετρέλαιο κυρίως ἀπὸ τὴ Ρουμανία·[264] καὶ φυσικὰ ἐπιδίωξη βασικὴ τῆς βρεταννικῆς Royal Air Force (R.A.F.) ἦταν ὁ βομβαρδισμὸς τῶν ρουμανικῶν πετρελαιοπηγῶν στὸ Ploieşti, [265] τὴ φρούρηση τῶν ὁποίων εἶχανε ἀναλάβει

[262] ΑΥΕ, 1940, Α/11/3, «Σημείωμα» τοῦ Ἀλέξανδρου Κύρου, ἄ.ή. (ἄνοιξη τοῦ 1940).

[263] ΑΥΕ, 1939, Α/6.2, Διαταγὴ ΓΕΣ τῆς 15ης Ἰουλίου 1939.

[264] ΑΥΕ, 1940, Α/5/7, ὁ συνταγματάρχης Πυροβολικοῦ Δ. Ξένος, διευθυντὴς τῆς ὑπηρεσίας Ἀλλοδαπῶν τοῦ ὑφυπουργείου Ἀσφαλείας, πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, ἀρ. 120/24/4/25, Ἀθήνα, 5 Ὀκτωβρίου 1940.

[265] Ἀναλυτικὴ παρουσίαση τῶν γεγονότων: Dimitris Michalopoulos, « La Roumanie et la Grèce dans la Seconde Guerre mondiale », *Revue Roumaine d'Histoire,* XLIII (2004), Nos 1-4 (janvier-décembre), σ.227 ἑπ.

δυνάμεις γερμανικές.[266] Πέρα ἀπὸ αὐτὸ ὅμως, γενικῶς ὁ Ἀδόλφος Χίτλερ ἤθελε τελείως νὰ ἐκδιώξη τοὺς Βρεταννοὺς ἀπὸ τὴν ἠπειρωτικὴ Εὐρώπη,[267] ἐνῶ ἀντιθέτως αὐτοὶ οἱ Ἀγγλογάλλοι, τοὐλάχιστον μέχρι τὴ συντριπτικὴ ἧττα τῆς Γαλλίας τὴν ἄνοιξη τοῦ 1940, ἤθελαν νὰ δημιουργήσουν γενικῶς στὰ Βαλκάνια καὶ εἰδικῶς στὴ Θεσσαλονίκη πολεμικὸ μέτωπο, ὅπου «θὰ κρινόταν ἡ ἔκβαση τοῦ πολέμου».[268] Ἡ ἑλληνικὴ πλευρὰ εἶχε δεσμευθῆ νὰ τηρήση –φαινομενικῶς- «αὐστηρὴ οὐδετερότητα», μέχρις ὅτου κατέφθαναν στὴ χώρα μας ἀγγλογαλλικὰ στρατεύματα, ὁπότε θὰ ἐξαπολυόταν ἐπίθεση κατὰ τῆς Γερμανίας.[269] Οἱ Γερμανοί, βέβαια, ἀπὸ τὴν πλευρά τους, ἤθελαν τὰ Βαλκάνια νὰ «παραμείνουν εἰρηνικά».[270] Ὁ Μεταξᾶς,

---

[266] ΑΥΕ, 1940, Α/7/7, Κ. Νεγροπόντης, Ἕλληνας γενικὸς πρόξενος στὴν Constanța, πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, ἀρ. 2519, Constanța, 29 Ὀκτωβρίου 1940.

[267] ΑΥΕ, 1939-1940, Α/4, Ἀλέξανδρος Ραγκαβῆς, πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος στὴ Γερμανία, πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, ἀρ. 22057, Βερολῖνο, 29 Ἰουλίου 1940.

[268] ΑΥΕ, 1939-1940, Α/4, ὁ Ραφαὴλ Ραφαήλ, πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος στὴν Τουρκία, πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, τηλεγράφημα ἀρ. 2320/Α, Ἄγκυρα, 11 Σεπτεμβρίου 1939. (Ὁ Ρ. Ραφαὴλ εἶχε μιλήσει τότε μὲ τὸν στρατηγὸ Maxime Weygand, ποὺ ἐκείνη τὴν ἐποχὴ βρισκότανε στὴν Ἄγκυρα.)

[269] ΑΥΕ, 1939-1940, Α/4, Ἀλ. Παπάγος, Α/ΓΕΣ, πρὸς Ἰ. Μεταξᾶ, ἀρ. 61226, Ἀθήνα (ΓΕΣ), 27 Δεκεμβρίου 1939.

[270] ΑΥΕ, 1939-1940, Α/4, Π. Πιπινέλης, πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος στὴ Βουλγαρία, πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, ἀρ. 2384, Σόφια, 13 Αὐγούστου 1940.

πάντως, εὐθὺς μετὰ τὴν ἔναρξη τῆς παγκόσμιας σύρραξης, εἶχε ἐπιτρέψει στοὺς Βρεταννοὺς νὰ ἀντικαταστήσουν τὸν ἕως τότε πρόξενό τους στὴν Κρήτη, Ἕλληνα, μὲ «δικό τους [: Βρεταννὸ] στρατιωτικό»·[271] καὶ αὐτὸ σήμαινε σιωπηρὴ ὑπαγωγὴ τοῦ νησιοῦ σὲ βρεταννικὸ ἔλεγχο – κάτι εὐνόητο ἄλλωστε, δεδομένου ὅτι ἀπὸ παλιὰ οἱ Βρεταννοὶ ἤθελαν νὰ ἐγκαταστήσουν βάση τους στὸν κόλπο τῆς Σούδας.[272] Ἤδη στὰ τέλη Ὀκτωβρίου τοῦ 1940, ὅμως, ὁ ἔλεγχος αὐτὸς εἶχε πιὰ πάρει μορφὴ βρεταννικῆς κατοχῆς τοῦ νησιοῦ.[273] Οἱ Γερμανοὶ αὐτὰ τὰ εἶχανε 'καταπιεῖ', ἐπειδὴ ἀπὸ ἐκεῖ ὁ -ἐπιτυχὴς- βομβαρδισμὸς τῶν ρουμανικῶν πετρελαιοπηγῶν δὲν ἦταν ἐφικτός.[274] Στὸ πλαίσιο τῶν βρεταννικῶν συμφερόντων ὅμως, ἔπρεπε νὰ μπῆ καὶ ἡ Ἑλλάδα 'γερὰ' στὸν πόλεμο καὶ μάλιστα νὰ πολεμήση μὲ μένος, ὥστε νὰ γίνη δυνατὴ ἡ ἀπὸ βρεταννικὲς δυνάμεις χρήση τῆς ἑλληνικῆς ἐπικράτειας ὡς ὁρμητήριου κατὰ τῆς Ρουμανίας. Εἰδικῶς αὐτό, μάλιστα, ψυχολογικῶς δρομολογήθηκε μὲ τὸν τορπιλλισμὸ τῆς «Ἕλλης».

---

[271] Ἀντώνη Κ. Σανουδάκη, *Καπετὰν Μπαντουβᾶ Ἀπομνημονεύματα* (Ἀθήνα: Κνωσός, 1978), σ. 92.

[272] ΑΥΕ, 1939, Α/6.3, Δελτίο πληροφοριῶν τοῦ α' δεκαπενθήμερου τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1935 (ὑφυπουργεῖο Δημοσίας Ἀσφαλείας/ ὑπηρεσίας Ἀλλοδαπῶν).

[273] Ἀ. Κ. Σανουδάκη, *Καπετὰν Μπαντουβᾶ Ἀπομνημονεύματα*, σ. 95· Ἀ. Βελλιάδη, *Μεταξᾶς-Χίτλερ…*, σ. 243.

[274] Ἀ. Βελλιάδη, *Μεταξᾶς-Χίτλερ…*, σ. 240.

Τὸ εὔδρομο «Ἕλλη» δὲν ἦταν ἕνα 'ὁποιοδήποτε' σκάφος τοῦ ἑλληνικοῦ Στόλου: Ἦταν ἐκεῖνο μὲ τὸ ὁποῖο ὁ Γεώργιος Β' εἶχε ἐπιστρέψει στὴν Ἑλλάδα τὸ φθινόπωρο τοῦ 1935.[275] Ἡ ἡμερομηνία ἐξ ἄλλου ἀλλὰ καὶ τὸ σημεῖο τοῦ τορπιλλισμοῦ του ὑπῆρξαν ἀντικείμενο ἐπιλογῆς προσεκτικῆς, ἔτσι ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς νὰ ἐξοργιστῆ τὰ *μέγιστα*. Μεγάλη περιέργεια πάντως ἐξακολουθεῖ νὰ προξενῆ τὸ γεγονὸς ὅτι, μέχρι σήμερα, κανεὶς δὲν γνωρίζει ποιὸ ὑπῆρξε τὸ ἰταλικὸ ὑποβρύχιο ποὺ ἔκανε τὴν ἀποτρόπαια πράξη οὔτε, πολὺ περισσότερο, ποιὸς ἔδωσε τὶς σχετικὲς ἐντολές.[276] Ὁ ἴδιος ὁ Μεταξᾶς, ἐπιπλέον, στὸ ἡμερολόγιό του (ποὺ τότε τοὐλάχιστον τὸ διάβαζε μόνον αὐτός), ἐπιφυλάχτηκε νὰ κάνη καὶ νύξη ἔστω καὶ τῆς ἐθνικότητας τοῦ ὑποβρύχιου ποὺ εἶχε διαπράξει τὸν τορπιλλισμό.[277] Μετὰ τὴν κατὰ τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1944 ἐκκένωση τῆς χώρας μας, πάντως, ἀπὸ τὶς δυνάμεις κατοχῆς, ἔγινε σκέψη νὰ ἀναζητηθοῦν οἱ ὑπεύθυνοι τοῦ τορπιλλισμοῦ καὶ νὰ δικαστοῦν ὡς ἐγκληματίες πολέμου.[278] Ἄρχισαν ἔρευνες, λοιπόν, στὴ νότια Ἰταλία καὶ γρήγορα ἔγινε

---

[275] Ἐφ. *Il Messaggero di Rodi* (Ρόδος), φ. 25ης Νοεμβρίου 1935.

[276] Πρβλ. ἀρχιπλοιάρχου Π.Ν. Κ. Παΐζη-Παραδέλη, *Τὰ πλοῖα τοῦ ἑλληνικοῦ Πολεμικοῦ Ναυτικοῦ, 1830-1979* (Ἔκδοση Γενικοῦ Ἐπιτελείου Ναυτικοῦ, 1979), σ. 62.

[277] *Ἰ. Μεταξᾶς. Τὸ προσωπικό του ἡμερολόγιο*, τόμ. Δ' (Ἀθήνα: Γκοβόστης, ἄ.ἔ.), σσ. 495 (ἐγγραφὴ 15ης Αὐγούστου 1940), 496 (ἐγγραφὴ 16ης Αὐγούστου 1940).

[278] Πρβλ. Ἐ. Π. Καββαδία, *Ὁ ναυτικὸς πόλεμος τοῦ 1940…*, σ. 148.

γνωστὸ ὅτι κάποιος Ἰταλὸς μηχανικός, *ὀνόματι* Stefano Toselli, ἦταν σὲ θέση νὰ δώση πληροφορίες σημαντικές·[279] συνακολούθως οἱ ἁρμόδιες ἑλληνικὲς ἀρχὲς ζήτησαν ἀπὸ ἐκεῖνες τῶν Συμμάχων τὴν *ἐν προκειμένῳ* συνδρομή τους. Ἡ ἀπάντηση αὐτῶν τῶν τελευταίων ὑπῆρξε κάτι περισσότερο ἀπὸ ἐκπληκτική: Δὲν ἤξεραν ἀπολύτως τίποτα *ἐπὶ τοῦ θέματος* καί, κατὰ συνέπεια, ἦταν τελείως ἀδύνατον νὰ συνεχιστῆ ἡ ἔρευνα.[280] Καὶ ἔτσι τὸ ζήτημα ἔκλεισε… προφανῶς γιὰ πάντα.

* * *

Εἶναι ἀλήθεια πὼς ὁ Χίτλερ εἶχε ἤδη ἐπιτεθῆ στὴν Πολωνία κι ἑτοιμαζόταν νὰ προχωρήση μὰ ἡ Ἑλλάδα βρίσκεται μακρυά. Ἐξάλλου, τί μπορεῖ νὰ κερδίση κατακτώντας την; Ἄλλος εἶναι ὁ στόχος του: ἡ Σοβιετικὴ Ἕνωση, τ' ἀδέλφια μας, τα συντρόφια μας… Ναί! μάλιστα, αὐτὸς εἶναι ὁ στόχος του, ἀλλά νὰ δῆς ποὺ θὰ τὰ βρῆ σκοῦρα. Ὅλοι τὰ βρίσκουν σκοῦρα σὲ

---

[279] ΑΥΕ, 1944-1945, 82.6, κατάθεση τοῦ J. B. Tunbridge, ἀξιωματικοῦ τοῦ ἀτμόπλοιου "Empire Copicce"

[280] ΑΥΕ, 1944-1945, 82.6, ὁ ἀντιστράτηγος W. D. Morgan (κατ' ἐντολὴ τοῦ στρατάρχη Harold Alexander, ἀνώτατου διοικητῆ τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων στὴ Μεσόγειο) πρὸς τὸν ἐπικεφαλῆς τῆς ἑλληνικῆς ἀντιπροσωπείας στὸ Συμβουλευτικὸ τῆς Ἰταλίας Συμβούλιο, 3 Σεπτεμβρίου 1945.

αὐτὴν τὴν ὑπέροχη, ἀχανῆ χώρα...Τώρα μάλιστα ποὺ ὑπάρχει καὶ ὁ Μουστάκιας (: ὁ Στάλιν), *δὲν ὑπάρχει περίπτωση· θὰ ἡττηθῆ ὁ παρανοϊκός... Ἐντάξει, ὑπάρχει κι ὁ ἄλλος, ὁ σύμμαχός του ὁ φασίστας, ἀλλὰ ἐκεῖνος δείχνει λιγότερο ἐπικίνδυνος... Ἡ Ἀλβανία βέβαια εἶναι δίπλα μας. Λὲς νὰ συνεχίση καὶ πρὸς ἐμᾶς;*[281]

Οἱ σκέψεις αὐτές, μὲ τὴ διορατικότητα ποὺ τὶς χαρακτήριζε, καθόλου δὲν ὑπῆρξαν παράλογες. Μέχρι καὶ τοὺς πρώτους μῆνες τοῦ 1941, πράγματι, τὸ Ράιχ δὲν φοβόταν ἐπίθεση ἀπὸ τὴ Ρωσία τοῦ Στάλιν.[282] Τὸν Στάλιν ὅμως, ἤδη ἀπὸ τὴ δεκαετία τοῦ 1920 ἐνδομύχως τὸν ἀνησυχοῦσε ἡ προοπτικὴ βρεταννικῆς ἐπίθεσης κατὰ τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης· καὶ αὐτὸ λόγω τῶν εὐρύτατων κοιτασμάτων πετρελαίου ποὺ ἐντοπίζονται στὸ ὑπέδαφος αὐτῆς

281 Σκέψεις διατυπωμένες ἀπὸ τὸν Θωμᾶ Σούλη (1910-1970), ἀνώτατο στέλεχος τοῦ Κ.Κ.Ε., γενικοῦ γραμματέα τῆς Πανθεσσαλικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ε.Α.Μ. στὴ διάρκεια τῆς Κατοχῆς (ὅπως εἶχαν καταγραφῆ ἀπὸ τὴ σύζυγό του Ὑπατία, τὸ γένος Μάντζου).

282 Gheorghe Barbul, *Memorial Antonescu. Al Treilea Om al Axei* (Βουκουρέστι: Pro Historia, 2001), σ. 225· Zeki Kuneralp, *Just a Diplomat.* Μετάφραση στὰ ἀγγλικά: Geoffrey Lewis Κωνσταντινούπολη: Isis, 1992), σ. 15. Πρβλ. ΙΑΠΚ, Ι/6/62, ἐπιστολὴ Κωνσταντίνου Τσάτσου πρὸς Παναγιώτη Κανελλόπουλο, Ἀθήνα, 1η Σεπτεμβρίου 1939.

τῆς τελευταίας.[283] Ἡ Βρεταννία ὅμως, κατὰ κανόνα, «χτυπάει μὲ χέρι ἄλλου»· καὶ ὁ *ἐν λόγῳ* ἄλλος *ἐν προκειμένῳ* ὑπῆρξε ἡ ἐθνικοσοσιαλιστικὴ Γερμανία. Μέχρι ὅμως νὰ ἐξαπολυθῆ ἡ -τελείως ἀδικαιολόγητη-γερμανικὴ ἐπίθεση κατὰ τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης, οἱ ἁπανταχοῦ κομμουνιστές, μὲ ἐξαιρέσεις ἐλάχιστες, ὑπῆρξαν γενικῶς πρόθυμοι νὰ συνεργαστοῦν μὲ τοὺς Ἐθνικοσιαλιστές: Μέχρι καὶ *ἀπὸ κοινοῦ* ἐπίθεση στὶς Ἰνδίες εἶχε ἀρχίσει νὰ σχεδιάζεται μὲ σκοπὸ τὴν ἀπελευθέρωσή της ἀπὸ τὸν ἀποικιακὸ ζυγό.[284] Τὸ Ράιχ, πράγματι, εἶχε σταματήσει τὸν διωγμὸ τῶν κομμουνιστῶν·[285] καὶ εὐγνωμόνως ἡ σοβιετικὴ ἡγεσία ἀνεγνώρισε ὡς «νίκη» της τὴν προσέγγιση μὲ τὸν Ἄξονα καὶ δεόντως ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμία της νὰ παραμείνει, γιὰ κάποιο χρονικὸ διάστημα τοὐλάχιστον, ἀμέτοχη ὅσον ἀφορᾶ τὴν εὐρωπαϊκὴ σύρραξη.[286] Σὲ αὐτὸ τὸ ἱστορικὸ πλαίσιο πρέπει νὰ τοποθετηθῆ καὶ ἡ περίφημη, ἀπὸ 26 Νοεμβρίου 1940, ἐπιστολὴ τοῦ Νίκου Ζαχαριάδη πρὸς τὸν Ἰ. Μεταξᾶ, τὸ πνεῦμα τῆς ὁποίας δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ παράλογο· καὶ τοῦτο, ἐπειδὴ ὁ τότε γενικὸς

283 Ἰωσὴφ Στάλιν, «Διατί ἡ Ἀγγλία ἔχασε τὸ μονοπώλιον τῶν πετρελαίων», *Ἐλεύθερον Βῆμα* (Ἀθήνα), φ. 15ης Σεπτεμβρίου 1927.

284 Gh. Barbul, *Memorial Antonescu...*, σ. 64.

285 ΑΥΕ, 1934-1939, Α/6, «Instructions officielles envoyées par le gouvernement de Moscou aux légations de l'U.R.S.S. établies dans les Balkans».

286 *Αὐτόθι.*

γραμματέας τοῦ Κ.Κ.Ε. πρότεινε τὴν -ἔστω μὲ διαμεσολάβηση τῆς Ε.Σ.Σ.Δ.- ἄμεση κατάπαυση τῶν μεταξὺ Ἑλλάδας καὶ Ἰταλίας ἐχθροπραξιῶν, μὲ ταυτόχρονη ὅμως ἀποχώρηση ὅλων τῶν βρεταννικῶν δυνάμεων ἀπὸ τὴ χώρα μας.[287] Ἄλλωστε, ὅ,τι περίπου εἶχε συστήσει ὁ Ν. Ζαχαριάδης προτάθηκε καὶ ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς περὶ τὰ μέσα Δεκεμβρίου τοῦ 1940. Ἡ βρεταννικὴ Βασιλικὴ Ἀεροπορία (R.A.F.) ἔπαιρνε μέρος ἐνεργῶς στὴν ἑλληνοϊταλικὴ σύρραξη[288] καὶ μάλιστα εἶχε μπορέσει νὰ βομβαρδίση τὶς πετρελαιοπηγὲς τῆς Ἀλβανίας,[289] ποὺ τότε λειτουργοῦσαν σὲ ὄφελος τῶν Ἰταλῶν. Φυσικὰ αὐτὸ ἰδιαιτέρως ἀνησύχησε τὸ Ράιχ – μὲ ἀποτέλεσμα νὰ δοθῆ ἀπὸ τὸ Βερολῖνο στὴν ἑλληνικὴ πλευρὰ ἡ διαβεβαίωση ὅτι, σὲ περίπτωση κατὰ τὴν ὁποία ἐπιτυγχανόταν ἑλληνοϊταλικὴ ἀνακωχή, θὰ ἀφηνόταν στὴν Ἑλλάδα ἡ Βόρειος Ἤπειρος (κάτι ποὺ οἱ Γερμανοὶ ἤθελαν νὰ κάνουν ἤδη κατὰ τὸν Α' Παγκόσμιο πόλεμο[290]) - ὑπὸ τὴν προϋπόθεση, ἐξυπακούεται, ὅτι θὰ φεύγανε ἀμέσως ἀπὸ τὴν

[287] *Ἑλληνικὸν Αἷμα* (Ἀθήνα), 9 Μαρτίου 1947· πρβλ. τὴν ἀπὸ 15 Ἰανουαρίου 1941 ἐπιστολὴ τοῦ ἴδιου πρὸς τὰ στελέχη τοῦ Κ.Κ.Ε. (*Ριζοσπάστης* [Ἀθήνα], 28 Ὀκτωβρίου 1945.)

[288] Γενικὸν Ἐπιτελεῖον Στρατοῦ, *Ὁ Ἑλληνικὸς Στρατὸς κατὰ τὸν Δεύτερον Παγκόσμιον πόλεμον. Ἡ Ἑλληνικὴ ἀντεπίθεσις (14 Νοεμβρίου 1940-6 Ἰανουαρίου 1941)*, Ἀθήνα: Διεύθυνσις Ἱστορίας Στρατοῦ, 1966, σσ. 207-214, 216.

[289] Αὐτόθι, σ. 215.

[290] Μαρτυρία τοῦ Ἰωάννου Καραβίτη, στὰ ἀκόμη ἀνέκδοτα *Ἀπομνημονεύματά* του ἀπὸ τὸν Α' Παγκόσμιο πόλεμο.

Ἑλλάδα ὅλοι οἱ Βρεταννοί.[291] Ὁ Μεταξᾶς ὅμως «ἐκώφευσε» ὅσον ἀφορᾶ τόσο τὴν κομμουνιστικὴ πλευρὰ ὅσο καὶ ἐκείνη τοῦ ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ Ράιχ· καὶ ἡ ἐνθουσιώδης πορεία τῆς Ἑλλάδας πρὸς τὴν καταστροφὴ συνεχίστηκε ὁρμητικὴ καὶ ἀκάθεκτη…

* * *

Ὅμως, παρὰ τὴν τόσο καλὰ μεθοδευμένη ἐμπλοκὴ τῆς Ἑλλάδας στὴν παγκόσμια σύρραξη, οἱ Βρεταννοὶ δὲν μπόρεσαν νὰ «βάλουνε πόδι» στὴ Θεσσαλονίκη, γιὰ νὰ βομβαρδίσουν ἀπὸ ἐκεῖ τὶς ρουμανικὲς πετρελαιοπηγές. Πράγματι, μόνο τὸ καλοκαίρι τοῦ 1943 οἱ Ἀμερικανοὶ καὶ ὄχι οἱ Ἄγγλοι μπόρεσαν ἐπιτυχῶς νὰ βομβαρδίσουν τὶς ρουμανικὲς πετρελαιοπηγὲς[292] - ἀλλὰ μὲ σημαντικὲς –λόγω τῆς ἀπόστασης- ἀπώλειες.[293] Ἡ πρὸς εἰδικὰ αὐτὴν τὴν ἀπαίτηση τῶν Βρεταννῶν ἀντίσταση τοῦ Μεταξᾶ, κατὰ τὸ ἔτος 1940 καὶ λίγο μετά, συνέβαλε στὸν θάνατό του λόγω *φλεγμονῆς τοῦ φάρυγγος*, ἥτις

[291] Ἀ. Ἰ. Κοραντῆ, *Διπλωματικὴ Ἱστορία τῆς Εὐρώπης (1919-1956)*, τόμ. Γ'(Θεσσαλονίκη: Ἵδρυμα Μελετῶν τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἵμου, 1979), σσ. 511-512.

[292] Zeki Kuneralp, *Just a Diplomat*, σ. 25.

[293] ΑΥΕ, *Κυβέρνηση Καΐρου*, 1943, Α/κ, Ραφαὴλ Ραφαήλ, πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος στὴν Τουρκία, πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν (στὸ Κάιρο), τηλεγράφημα ἀρ. 4995, Ἄγκυρα, 6 Αὐγούστου 1943.

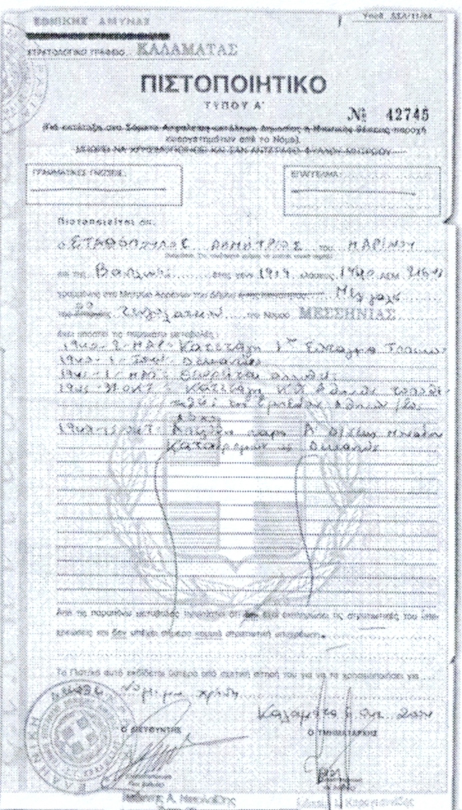
κατέληξε εἰς ἀπόστημα παραμυγδαλικόν,[294] στὶς 29 Ἰανουαρίου 1941. Παραδόξως, ὅμως, ὑπῆρξε ὁ μόνος ποὺ ἤδη ἀπὸ τὸ 1940 ἤξερε τί ἔμελλε νὰ κερδίση ἡ χώρα μας ἀπὸ τὴν ἐμπλοκή της στὸν Β' Παγκόσμιο πόλεμο: τὰ Δωδεκάνησα, μόνον αὐτὰ καὶ ὄχι καὶ τὴ Βόρειο Ἤπειρο καὶ τὴν Κύπρο.[295] Πῶς τὸ ἤξερε; Καὶ γιατί ἡ Σοβιετικὴ Ἕνωση ὑπῆρξε ἡ πρώτη ποὺ ἀποφασιστικῶς κατοχύρωσε τὴ στὴν Ἑλλάδα ἐνσωμάτωση τῆς Δωδεκανήσου, προτοῦ ἀκόμη νὰ λήξη ἡ παγκόσμια σύρραξη;[296] Καὶ γιατί, ἀκόμα περισσότερο, μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου οἱ Σοβιετικοὶ δέχτηκαν χωρὶς ἀνταλλάγματα τὴν ἐπέκταση τῆς ἑλληνικῆς κυριαρχίας στὰ Δωδεκάνησα, ἂν καὶ ἡ χώρα μας κάθε ἄλλο παρὰ φιλικὴ ἤτανε τότε πρὸς τὴν ΕΣΣΔ;[297] Καί, τέλος, πῶς ἤτανε ὁ Μεταξᾶς, ἤδη ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ καλοκαιριοῦ τοῦ 1941, σὲ θέση νὰ

[294] Ἰ. Μεταξᾶς. *Τὸ προσωπικό του ἡμερολόγιο*, τόμ. Δ' (Ἀθήνα: Γκοβόστης, ἄ. ἔ.), σ. 561.
[295] Ἰ. Μεταξᾶς. *Τὸ προσωπικό του ἡμερολόγιο*, τόμ. Δ', σ. 526. Πράγματι, οἱ ἑλληνικὲς διεκδικήσεις ἐπισήμως περιλάμβαναν ὄχι μόνο τὰ Δωδεκάνησα μὰ καὶ τὴ Βόρειο Ἤπειρο καὶ τὴν Κύπρο. (ΑΥΕ, *Ἀρχεῖο πρέσβυ Ἀθανασίου Πολίτη*, Ἐμμανουὴλ Τσουδερὸς πρὸς τὴν πρεσβεία τῆς Ἑλλάδος στὴν Ε.Σ.Σ.Δ., τηλεγράφημα ἀρ. 4603, Κάιρο, 17 Αὐγούστου 1943.)
[296] ΑΥΕ, *Ἀρχεῖο πρέσβυ Ἀθανασίου Πολίτη*, 9, ἡ ἑλληνικὴ πρεσβεία στὸ Ἰράν πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν (στὸ Κάιρο), τηλεγράφημα ἄ.ἀ., Τεχεράνη, 29 Μαΐου 1943.
[297] James F. Byrnes, *Speaking frankly* (Νέα Ὑόρκη καὶ Λονδῖνο: Harpers & Brothers, 1947), σ. 131.

προβλέψη ὅτι ἡ Γερμανία δὲν θὰ κέρδιζε τὸν πόλεμο, ἐπειδὴ «δὲν μποροῦσε νὰ τὸν κερδίση, διότι ὑπῆρχαν πολλὰ ἐμπόδια [ὡς πρὸς αὐτό]»;[298]

Εἰδικῶς στὰ ἐρωτήματα αὐτά, λοιπόν, πρέπει νὰ δοθῆ ἀπάντηση - ἀκροθιγῶς ἔστω.

[298] Ἰ. Μεταξᾶς. *Τὸ προσωπικό του ἡμερολόγιο*, τόμ. Δ', σ. 524· πρβλ. *αὐτόθι*, σ. 505 (ἐγγραφὴ 16ης Σεπτεμβρίου 1940).

ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ

ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΤΙΚΟ

ΤΥΠΟΥ Α'

№ 42745

ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ

Πιστοποιητικὸ τύπου Α' τοῦ Δημήτριου Σταθόπουλου ἀπὸ τὸ Ζευγολατιὸ τῆς Μεσσηνίας: Κλήθηκε νὰ ὑπηρετήση τὴ θητεία του στίς ἀρχὲς Μαρτίου τοῦ 1940· τὸν πρόλαβε ὁ πόλεμος καὶ ἐθεωρήθη ἀπολυθεὶς τὴν Πρωτομαγιὰ τοῦ 1941, μετὰ τὴν κατάληψη τῆς Ἀθήνας ἀπὸ τοὺς Γερμανούς. Κατατάχτηκε καὶ πάλι τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1945 καὶ ἀπολύθηκε ὁριστικὰ δύο χρόνια ἀργότερα. (Ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τῆς Βασιλικῆς Σταθοπούλου [Ἀθήνα])

ΕΠΙΛΟΓΟΣ
Ο ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ, Ο ΠΛΗΘΩΝ, Ο ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΠΙΤΩΛΙΟ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΩΝ

Vexilla regis prodeunt Inferni
(= Μπροστὰ πηγαίνουν οἱ σημαῖες
τοῦ βασιλιᾶ τῆς Κόλασης.)
Δάντη, *Κόλαση*

Ὁ Μεταξᾶς δὲν ἤτανε μόνο τέκτονας[299] καὶ μάλιστα ὑψηλόβαθμος·[300] ὑπῆρξε καὶ πλατωνικὸς[301] καὶ πυθαγόρειος.[302] Καὶ ἡ

---

299 *Ἰ. Μεταξᾶς. Τὸ προσωπικό του ἡμερολόγιο,* τόμ. Γ' (Ἀθήνα: Γκοβόστης, ἄ.ἔ.), σσ. 132 (ἐγγραφὴ 5ης Ὀκτωβρίου 1921), 133 (ἐγγραφὴ 14ης Ὀκτωβρίου 1921), 140 (ἐγγραφὴ 18ης Νοεμβρίου 1921), 150 (ἐγγραφὴ 11ης Ἰανουαρίου 1922), 155 (ἐγγραφὴ 4ης Φεβρουαρίου 1922), 159 (ἐγγραφὴ 1ης Μαρτίου 1922).

300 Ἀμβροσίου Τζίφου, *Ἀπὸ τὸ ἡμερολόγιό μου* (Ἀθήνα: Γκοβόστης, 1977), σ. 427.

301 *Αὐτόθι.*

πλατωνικὴ ἐκδοχὴ τοῦ Πυθαγορισμοῦ ἀποτελεῖ, ὡς γνωστόν, τὸ τελικὸ καὶ κορυφαῖο στάδιο τοῦ Τεκτονισμοῦ.[303] Ἡ ἀντανάκλαση, ἄλλωστε, τῆς πλατωνικῆς θεολογίας εἶναι ἐμφανὴς στὴ σκέψη τοῦ Μεταξᾶ: Πρόκειται γιὰ τοὺς περίφημους *δαίμονες/δαιμόνια*,[304] στοὺς ὁποίους ἀκραδάντως ἐπίστευαν καὶ ὁ Πυθαγόρας[305] καὶ ὁ Πλάτων[306] καὶ τῶν ὁποίων ἀναφορές, σποραδικὲς μὰ παθιασμένες καὶ σαφέστατες γίνονται ἀπὸ τὸν Μεταξᾶ .[307] Ἐπιπλέον, αὐτὸς ὁ τελευταῖος δὲν φοβόταν πολὺ τὸν θάνατο· καὶ σὲ αὐτὸ ὅμως εἶναι ἐμφανὴς ἡ ἐπίδραση τοῦ Πλατωνισμοῦ, στὰ πλαίσια τοῦ ὁποίου τὸ τέλος τῆς ἐπίγειας ζωῆς ἀποτελεῖ τὴ «μικρότερη συμφορά».[308] Μὲ λίγα λόγια, ὁ Μεταξᾶς ὁπωσδήποτε ὑπῆρξε ἐνταγμένος στὸ ρεῦμα ἐκεῖνο πού, κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἔπληξε τοὺς Πέρσες μὲ αὐτόματα ὅπλα[309]

302 Αὐτόθι.

303 Πρβλ. Ν. Χ. Λάσκαρι, *Ἐγκυκλοπαίδεια τῆς Ἐλευθέρας Τεκτονικῆς* (Ἀθήνα: «Ὅμηρος», 1951²), σ. 637 (λῆμμα «Ναὸς Σολομῶντος»).

304 *Ἰ. Μεταξᾶς. Τὸ προσωπικό του ἡμερολόγιο*, τόμ. Δ', σ. 290 (ἐγγραφὴ 7ης Δεκεμβρίου 1937).

305 *Πυθαγόρου Χρυσᾶ ἔπη*. Εἰσαγωγή: Ἐμμ. Γ. Παντελάκη (Ἀθήνα: Πάπυρος, 1938), σ. 18.

306 Πλάτωνος, *Νόμοι*, 985b-986b.

307 *Ἰ. Μεταξᾶς. Τὸ προσωπικό του ἡμερολόγιο*, τόμ. Γ', σ. 673 (*ἀπὸ τὸ τετράδιο τῶν σκέψεων*)· τόμ. Δ' , σ. 547 (ἐγγραφὴ 24ης Δεκεμβρίου 1940).

308 Πλάτωνος, *Νόμοι*, 854e.

309 Ἡροδότου, *Ἱστορία*, 8.37.

καὶ εἶδος πυραύλων[310]· ποὺ ἤξερε πολὺ καλὰ πῶς φαίνεται ὁ πλανήτης μας ἀπὸ τὸ διάστημα[311] καθὼς καὶ ὅτι ὁ ἥλιος καὶ ὄχι ἡ γῆ ἀποτελεῖ τὸ κέντρο τοῦ πλανητικοῦ μας συστήματος·[312] ποὺ ἔδωσε στοὺς Ἐπαμεινώνδα, Φίλιππο καὶ Μέγα Ἀλέξανδρο γνώσεις χάρη στὶς ὁποῖες αὐτοὶ ἐπιτέλεσαν τὰ σπουδαῖα πολεμικά τους κατορθώματα·[313] ποὺ ἔλυσε τὰ ἀρχιτεκτονικὰ προβλήματα τὰ ὁποῖα ἀνέκυψαν κατὰ τὴν οἰκοδόμηση τῆς ἐκκλησίας *τῆς τοῦ Θεοῦ Ἁγίας Σοφίας* στὴν Κωνσταντινούπολη (μίμηση *ἐν πολλοῖς* τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Μάρκου, στὴ Βενετία) καὶ ποὺ χάρη στὸν Γεώργιο Πλήθωνα πυροδότησε τὴν πνευματική, καλλιτεχνική, ἐπιστημονικὴ ἀλλὰ καὶ τεχνολογικὴ Ἀναγέννηση στὴν Ἰταλία καί, γενικῶς, τὴ Δυτικὴ Εὐρώπη·[314] τοῦ ὁποίου ἐκπρόσωπος βασικός, στὰ Βαλκάνια, κατὰ τὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας, ὑπῆρξε ὁ Εὐγένιος

310 Πλουτάρχου, *Βίοι παράλληλοι. Θεμιστοκλῆς*, 15.

311 Πλάτωνος, *Φαίδων*, 110b-110e

312 Πλάτωνος, *Νόμοι*, 987b.

313 Θεοδώρου Στ. Νικολάου, *Αἱ περὶ πολιτείας καὶ δικαίου ἰδέαι τοῦ Γ. Πλήθωνος Γεμιστοῦ* (Θεσσαλονίκη: Κέντρον Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν, 1974), σ. 84.

314 Ἐνδεικτικῶς: Δημητρίου Δέδε, «Θρησκεία καὶ πολιτικὴ κατὰ τὸν Γεώργιο Γεμιστὸ Πλήθωνα», *Φιλοσοφία*. Ἐπετηρὶς τοῦ Κέντρου Ἐρεύνης τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας [τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν], τχ. 5-6 (1975-76), σ. 435.

Βούλγαρις,[315] ὁ μόνος, μέχρι σήμερα ἑλληνοορθόδοξος ποὺ ἔγινε ποτὲ μέλος τῆς περίφημης Royal Society τοῦ Λονδίνου.[316] (Ἡ ὁποία Royal Society, βέβαια, ἀποτελεῖ θεσμὸ ὑπὸ στενὸ τεκτονικὸ ἔλεγχο.[317])Τὸ ρεῦμα ἐκεῖνο, μὲ ἄλλα λόγια, τὸ ὁποῖο διέπει τόσο τὴ ζωγραφικὴ τοῦ Μιχαὴλ Ἄγγελου στὴν Cappella Sistina, [318] ὅσο καὶ -κυρίως- τὸ ἔργο τοῦ Κωνσταντίνου Μπρουμίδη στὸν θόλο τοῦ Καπιτώλιου στὴν πρωτεύουσα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, τὸ ὁποῖο ἐμφανῶς διέπεται ἀπὸ τὴν πυθαγόρεια ἐπισήμανση: *Ἢν δ'ἀπολείψας σῶμα ἐς αἰθέρ'ἐλεύθερον ἔλθης·/ἔσσεαι ἀθάνατος, θεὸς ἄμβροτος, οὐκέτι*

[315] Ἐνδεικτικῶς: Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως, *Στοχασμοὶ εἰς τοὺς παρόντας κρισίμους καιρούς, τοῦ Κράτους τοῦ Ὀθωμανικοῦ*, Ἀθήνα, Κ.Χ. Σπανός, 1996².

[316] Ἀναστάσιου Διονυσόπουλου, «Ἡ κοσμολογία στὸ ἔργο τοῦ Εὐγένιου Βούλγαρη», *Μνημοσύνη* (Ἀθήνα), τόμ. ΙΘ' (2013), σσ. 611-612.

[317] Βλ. σχετικῶς Christopher Knight & Alan Butler, *Hiram Key Revisited. Freemasonry: A Plan for a New World Order* (Λονδῖνο: Watkins, 2010), σ. 195· πρβλ. Coroban, Costel, *Mişcarea Iacobită din Marea Britanie, 1688-1746* (Târgovişte: Cetatea de Scaun, 2011), σ. 207.

[318] Βλ. κυρίως Roy Doliner, *Il disegno segreto. I messaggi della Kabbalah nascosti nei capolavori dell'arte italiana.* Μετάφραση στὰ ἰταλικά: Stefano Galli, Μιλᾶνο: BUR saggi, 2013³· Roy Doliner καὶ Benjamin Blech, *I segreti della Sistina. Il messaggio proibito di Michelangelo.* Μετάφραση στὰ ἰταλικά: Stefano Galli, Μιλᾶνο: BUR, 2013².

θνητός.[319] Ὅ,τι πράγματι οὔτε ὁ ἴδιος ὁ Göring δὲν μπόρεσε νὰ καταλάβη («οἱ Ἀμερικανοὶ μόνο ξυραφάκια εἶναι σὲ θέση νὰ φτιάχνουνε») ἀμέσως τὸ ἐννόησε ὁ Μπρουμίδης· καὶ εὐγλώττως ἐξήγησε, μὲ τὴν τέχνη του, πῶς οἱ Ἀμερικανοί, ἀνθρώπινα ἀπορρίμματα τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀφρικῆς, ἀπέκτησαν τὴν τεχνολογία ποὺ τοὺς ἐπιτρέπει, σήμερα, νὰ καταδυναστεύουνε τὴν ἀνθρωπότητα.

Ὁ Μεταξᾶς ἤτανε ἐνταγμένος στὸ ρεῦμα αὐτό· εἶχε ἀρχίσει ὅμως τὴ διακριτικὴ ἀποστασιοποίησή του ἤδη στὰ τέλη τοῦ 1928:[320] *Δὲν ἠξεύρω ποιὸς εἶναι ὁ Θεὸς τοῦ Κόσμου, ὁ Θεὸς ὅμως τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι ὁ Χριστὸς – καὶ τί μᾶς μέλει γιὰ πάρα πέρα; Αὐτὸ μᾶς φθάνει.*[321] Ἡ *οἱονεὶ* ὁμολογία αὐτὴ σαφῶς ἦταν διαμετρικῶς ἀντίθετη πρὸς τὴν πεποίθηση τοῦ βαθύτατου, σκληροῦ πυρήνα τοῦ Τεκτονισμοῦ, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ ὅλη ἱστορία τοῦ Χριστοῦ δὲν εἶναι παρὰ «ἕνας μῦθος».[322] Βεβαίως ὁ Μεταξᾶς ἐπιμελῶς ἀπέφυγε δημοσίως νὰ πάρη θέση

[319] Σὲ μετάφραση ἐλεύθερη: «Ἐάν, ἀφήνοντας στὴ γῆ τὸ σῶμα σου, ἔρθης στὸν ἐλεύθερο ἀέρα, θὰ γίνης ἀθάνατος, θεὸς ἄφθαρτος καὶ ὄχι πιὰ ὂν θνητό». *Πυθαγόρου Χρυσᾶ ἔπη*, στ. 70-71.

[320] Ἀ. Τζίφου, *Ἀπὸ τὸ ἡμερολόγιό μου*, σ. 427 (σημείωση μὲ σχόλιο τῆς Λουκίας Ἰ. Μεταξᾶ).

[321] *Ἰ. Μεταξᾶς. Τὸ προσωπικό του ἡμερολόγιο*, τόμ. Γ', σ. 603 (ἐγγραφὴ 26ης Δεκεμβρίου 1928).

[322] C. Knight & A. Butler, *The Hiram Key Revisited…*, σ. 271.

κατὰ τοῦ Τεκτονισμοῦ·[323] δὲν εἶναι καθόλου ἀπίθανο, ὅμως, αὐτὴ ἡ σιωπηρὴ ἀποσκίρτησή του, ποὺ εἶχε πιὰ ὁλοκληρωθεῖ τὸ 1940,[324] νὰ συνέβαλε καὶ αὐτὴ στὸν θάνατό του ἐξ αἰτίας *παραμυγδαλικοῦ ἀποστήματος* τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1941.

Περίπου, δηλαδή, ὅ,τι ἔγινε καὶ μὲ τὸν Ἰωάννη Καποδίστρια, πρώην τέκτονα,[325] ποὺ δολοφονήθηκε λίγους μῆνες ἀφ'ὅτου ἀπαγόρευσε, μὲ ἐγκύκλιό του, τὴ συμμετοχὴ τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων σὲ «μυστικὲς ἑταιρεῖες»·[326] ἢ καὶ μὲ τὸν Ἰωάννη Συκουτρῆ, ποὺ ἐπίσης πέρασε ἀπὸ τὸν Τεκτονισμό,[327] ἀλλὰ κατέληξε στὸν Ἐθνικοσοσιαλισμό, μὲ ἀποτέλεσμα εἴτε νὰ αὐτοκτονήση στὴν Κόρινθο ἢ νὰ δολοφονηθῆ στὸν Ἀκροκόρινθο. (Καὶ βέβαια, τὸν δρόμο πρὸς τὴν καταστροφὴ τοῦ τὸν εἶχε ἀνοίξει ὁ Νικόλαος Λούβαρις, καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ πολιτικὴ προσωπικότητα, πεπεισμένος καὶ αὐτὸς, ἤδη ἀπὸ τὴν

---

323 Π.Β. Χατζηπάνου, *Ἑλληνικὸς Ἐλευθεροτεκτονισμός, 1740-1950* (Ἀθήνα: Πυρσός, 1950), σ. 324.

324 *Ἰ. Μεταξᾶς. Τὸ προσωπικό του ἡμερολόγιο*, τόμ. Δ', σσ. 469 (ἐγγραφὴ 20ῆς Μαΐου 1940), 470 (ἐγγραφὴ 23ης Μαΐου 1940), 471 (ἐγγραφὴ 31ης Μαΐου 1940), 474 (ἐγγραφὴ 10ης Ἰουνίου 1940), 477 (ἐγγραφὴ 21ης Ἰουνίου 1940), 479 (ἐγγραφὴ 30ῆς Ἰουνίου 1940) καὶ 516 (ἐγγραφὴ 28ης Ὀκτωβρίου 1940).

325 Κ. Σ. Κιτρινιάρη, *Ἐλευθεροτέκτονες ἀγωνισταὶ τοῦ Εἰκοσιένα. Ἕλληνες καὶ φιλέλληνες* (Ἀθήνα, 1975), σ. 16.

326 ΑΥΕ, 1831, 100.3.

327 Π. Β. Χατζηπάνου, *Ἑλληνικὸς Ἐλευθεροτεκτονισμός…*, σ. 239.

ἄνοιξη τοῦ 1941, ὅτι ὁ πόλεμος εἶχε χαθῆ γιὰ τὴ Γερμανία[328] – καὶ φυσικὰ τέκτονας.[329]) Ἤ, γιὰ νὰ φύγουμε γιὰ λίγο ἀπὸ τὸν ἑλλαδικὸ χῶρο, ὅ,τι περίπου ἔγινε μὲ τὸν Simón Bolívar, πρωτεργάτη τῆς -τεκτονικῆς ὑποκίνησης- ἐπιτυχοῦς ἐπανάστασης τῶν λαῶν τῆς Νότιας Ἀμερικῆς κατὰ τῆς κυριαρχίας τοῦ ἱσπανικοῦ στέμματος. Ὁ Bolívar ἤτανε τέκτονας·[330] ἀλλὰ μόλις ἄρχισε νὰ κατανοῆ ὅτι ἡ «ἐλευθερία» τὴν ὁποία ἐπαγγέλλονταν οἱ τέκτονες ἀποτελεῖ «ἀφόρητο ἐφιάλτη», ποὺ ἔμελλε νὰ ἐπιφέρη τὴν ὑποδούλωση τῆς πατρίδας του στὶς Η.Π.Α., ἐξέδωσε διάταγμα, τὸν Νοέμβριο τοῦ 1828, μὲ τὸ ὁποῖο ὅλες οἱ «μυστικὲς ἑταιρεῖες» κηρύσσονταν *ἐκτὸς νόμου*, ἐπειδὴ «οὔτε ἀγαθὲς εἶναι οὔτε ὠφέλιμες στὴν κοινωνία».[331] Ὅ,τι δηλαδὴ ἔκανε, τρία χρόνια ἀργότερα, καὶ ὁ *ἡμέτερος* Καποδίστριας. Ἁπλῶς ὁ Bolívar γλύτωσε ἀπὸ τὴ σχετικὴ ἐναντίον του δολοφονικὴ ἀπόπειρα… ἐπειδὴ πρόλαβε νὰ πεθάνη στὰ 47 του χρόνια ἀπὸ φυματίωση. Καὶ αὐτὸ *ἐν πολλοῖς* θυμίζει καὶ τὴν

---

328 Δημήτρη Μιχαλόπουλου, *Τὰ παρασκήνια τῆς εἰσβολῆς. Ἰωάννης Συκουτρῆς (1901-1937), ὁ ἄνθρωπος ποὺ ὁ Χίτλερ τὸν ἤθελε πρωθυπουργὸ* (Ἀθήνα: Ἐλεύθερος Κόσμος, 2012), σσ. 48-50.

329 Ν. Χ. Λάσκαρι, *Ἐγκυκλοπαίδεια τῆς Ἐλευθέρας Τεκτονικῆς* (Ἀθήνα: «Ὅμηρος», 1951²), σ. 503 (λῆμμα «Ἱστοριοκρατία ἢ ἱστορισμός).

330 C. Vidal, *Los Masones. La sociedad segreta más influente de la Historia* (Βαρκελώνη: Planeta, 2006), σ. 153.

331 *Αὐτόθι*, σσ. 155-156.

περίπτωση τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων Γεωργίου Β', ὁ ὁποῖος εἶχε, βεβαίως, «μυηθῆ» στὸν Τεκτονισμό, ἀλλὰ στὴ Βρεταννία καὶ καθυστερημένα, μόλις τὸ 1930 δηλαδή,[332] προφανῶς γιὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐπάνοδό του στὴν Ἑλλάδα.[333] Ὅταν τελικά, ὅμως, ἐπέστρεψε στὴ χώρα μας ἐπιμελῶς ἀπέφυγε κάθε ἐπαφή του μὲ τὶς «στοές»·[334] ἐπιπλέον, ἐκδήλωσε ἀμφιταλάντευση σχετικῶς μὲ τὸ ἐὰν ἡ Ἑλλάδα ἔπρεπε νὰ πολεμήσῃ κατὰ τῆς Γερμανίας. Ἔτσι, ὅταν τὸν Μάιο του 1941 βρέθηκε στὴν Κρήτη, ὁ Πρόεδρος τῶν Η.Π.Α., Fr. D. Roosevelt (τέκτονας ὅπως ἤδη ἐπισημάνθηκε), τοῦ ἔστειλε τὸν πρεσβύτερο γυιό του, James Roosevelt, λοχαγὸ τῶν πεζοναυτῶν ἐκείνη τὴν ἐποχή, μὲ μήνυμά του, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο ἡ Ἀμερικὴ δὲν θὰ ἀργοῦσε πολὺ νὰ μπῆ στὸν πόλεμο κατὰ τοῦ Ἄξονα.[335] Αὐτό, βέβαια, πλήρως ἀνέτρεπε τὸ δόγμα τοῦ George Washington, θεμελιωτῆ τῆς ἀμερικανικῆς ἀνεξαρτησίας, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο οἱ Η.Π.Α. ὄφειλαν ἐπιμελῶς νὰ ἀποφύγουνε κάθε

---

[332] Ν. Χ.Λάσκαρι, *Ἐγκυκλοπαίδεια τῆς Ἐλευθέρας Τεκτονικῆς*, σ. 251 (λῆμμα «Γεώργιος Β', Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων»).

[333] Πρβλ. Roger Peyrefitte, *Les fils de la lumière* (Παρίσι: J'ai lu, 1972), σ. 85.

[334] Γιὰ αὐτὸ καὶ δὲν ἀναφέρεται καθόλου στὸ ἔργο τοῦ Π.Β. Χατζηπάνου, *Ἑλληνικὸς Ἐλευθεροτεκτονισμός…*

[335] *Japan Times and Advertiser* (Τόκυο), φ. 17ης Μαΐου 1941.

ἐμπλοκὴ σὲ εὐρωπαϊκὸ πόλεμο,[336] ἀλλὰ γιὰ τὸν Roosevelt τὸ τεκτονικό του καθῆκον ἤτανε πάνω ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ εἶχε ὡς Ἀμερικανός. Ὅπως καὶ νὰ εἶναι, ὁ Γεώργιος Β' ἔδειξε πὼς πείστηκε·[337] οἱ Βρεταννοί, ὅμως, δὲν τοῦ εἴχανε πιὰ ἐμπιστοσύνη. Ἔτσι, ἀντὶ νὰ τὸν ἀφήσουνε στὸ Κάιρο, τὸν περιόρισαν στὸ Λονδῖνο καί, στὴ συνέχεια, καθυστέρησαν ὑπερβολικὰ τὴν ἐπιστροφή του στὴ χώρα μας. Σὲ ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα ὁ βασιλιὰς τῶν Ἑλλήνων παρέμεινε οὐσιαστικῶς «αἰχμάλωτος» τῶν -Ἀγγλοαμερικανῶν-συμμάχων.[338] Βέβαια, κατάφερε νὰ γυρίσῃ στὴ χώρα μας μετὰ τὸ δημοψήφισμα τῆς 31ης Μαρτίου 1946· τὴν 1η Ἀπριλίου 1947 ὅμως –καὶ ἐνῶ ἕως τότε δὲν εἶχε παρουσιάσει κανένα πρόβλημα ὑγείας- βρέθηκε *αἰφνιδίως* νεκρὸς *λόγῳ ἀρτηριοσκληρώσεως*.[339]

Πράγματι, ὁ Τεκτονισμὸς σκοτώνει (ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ὅτι ἡ μεγάλη πλειοψηφία τῶν τεκτόνων -εἰδικὰ στὴν Ἑλλάδα- αὐτὸ δὲν τὸ ἀντιλαμβάνεται). Γιὰ νὰ τὸ καταλάβῃ, ὅμως, κανείς, ἀρκεῖ νὰ λάβῃ ὑπόψη του ὅτι ἀκόμα καὶ ὁ ἐφευρέτης

---

[336] ΑΥΕ, 1935, Α.Α.Κ. 1, Δ. Σισιλιάνος, πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος στὶς Η.Π.Α., πρὸς τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, ἀρ. 1482, Οὐάσινγκτον, 29 Αὐγούστου 1935.

[337] *Japan Times and Advertiser*, φ. 17ης Μαΐου 1941.

[338] Σπ. Β. Μαρκεζίνη, *Σύγχρονη Πολιτικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος (1944-1951)*, τόμ. Β' (Ἀθήνα: Πάπυρος, 1994), σ. 300.

[339] Π. Πιπινέλη, λῆμμα «Γεώργιος Β'», *Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία. Συμπλήρωμα*, τόμ. Β' (Ἀθήνα: «Ὁ Φοῖνιξ», ἄ.ἔ.), σ. 443.

τῆς λαιμητόμου, Ἰωάννης-Ἰγνάτιος Guillotin, τέκτονας ἤτανε.[340]

Πάλι καλά, πάντως, ποὺ ὁ Μεταξᾶς δὲν «αὐτοκτόνησε μὲ δύο σφαῖρες στὴν καρδιὰ» - ὅπως ὁ Ἀλέξανδρος Κορυζῆς π.χ.[341] Ἀλλὰ βέβαια αὐτὸς ὁ τελευταῖος δὲν ἤταν ἐπιφανὴς τέκτονας· μόνο ροταριανὸς[342] καί, προφανῶς, οἱ διαδικασίες θανάτωσής του ὑπῆρξαν περισσότερο συνοπτικές.

Ὅπως καὶ νὰ εἶναι, πάντως, ὁ Τεκτονισμός, πράγματι, σταθερῶς πιστὸς στὰ βρετανικὰ του πρότυπα, σχεδὸν πάντοτε χτυπάει «μὲ χέρι ἄλλου».

Τὸ μέγα ζήτημα ὅμως παραμένει: Ἀπὸ ποῦ ἔρχεται αὐτὸ τὸ πλατωνικὸ/πυθαγόρειο ρεῦμα ('βιτρίνα' τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖ ὁ Τεκτονισμός); Ποῦ τὸ πάει; Καὶ τί ἐπιζητᾶ;

Ἡ ἀπάντηση ὅμως εἰδικῶς στὰ ἐρωτήματα αὐτὰ εἶναι, βέβαια, μιὰ ἄλλη ἱστορία…

---

340 *Αὐτόθι*, σ. 110.

341 Κ. Πλεύρη, *Ἰ. Μεταξᾶς. Βιογραφία* (Ἀθήνα: Κόκκινη Μηλιά, 1975), σ. 144.

342 ΑΥΕ, 1941, 52.1, συγχαρητήριο τηλεγράφημα (ἀπὸ 1ης Φεβρουαρίου 1941) τῶν μελῶν τοῦ Rotary τῆς Κύπρου πρὸς τὸν Ἀλ. Κορυζῆ (στὰ ἀγγλικά).

ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

ΠΗΓΕΣ

Ι. Ἀρχεῖα

1.Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Ἐλευθερίου Βενιζέλου: I/42/118· I/54/69.

2. Parliamentary Archives: BBK/G/5/1, BBK/G/11/9 , BBK/G/11/11.

3. Ὑπηρεσία Στρατιωτικῶν Ἀρχείων: φάκελλοι Ἀλεξάνδρου Παπάγου, Κωνσταντίνου Πλατῆ καὶ Ἰωάννου Στρίμπερ.

4. Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, Ἱστορικὸ ἀρχεῖο.
Κεντρικὴ ὑπηρεσία: 1831, 100.3· 1929, A/10· 1930, A/10/1· 1931, A/10/1· 1933-1935, A.A.K. 35· 1934-1939, A/6· , 1934, A/6/III/1·1934, A.A.K. 3· 1935, A/10/2· 1935, A/10/6-7· 1935, A.A.K. 1· 1935, A.A.K. 3· 1935, A.A.K. 7· 1935, A.A.K. 9· 1935, A.A.K. 14· 1936, 1.1· 1936, 35.3·, 1936, 51.7· 1939, A/6.3· 1939, A/10/8α· 1939, A/13/2· 1939-1940, A/14 · 1940, A.9· 1940, A/5/7· 1940, A/7/7· 1940, A/11/3,4· 1941, 52.1· 1944-1945, 82.6· 1945,27.2· 1945, 27.3· 1946, 78.2· 1947, 87.3.
Ἱστορία Ἑλλήνων Ἑβραίων, 1940, 4.5.
Κυβέρνηση Λονδίνου: 1942-1943, 8.

Κυβέρνηση Καΐρου, 1943, A/κ.
Ἀρχεῖο πρέσβυ Ἀθανασίου Πολίτη, 9.

ΙΙ. Ἐφημερίδες

Ἐλευθερία (Ἀθήνα)· *Ἑλληνικὸν Αἷμα* (Ἀθήνα)· *El País* (Μαδρίτη)· *Ἡ Καθημερινὴ* (Ἀθήνα)· *Japan Times and Advertiser* (Τόκυο)· *Il Messaggero* (Ρώμη)· *Il Messaggero di Rodi* (Ρόδος)· *Il Popolo d'Italia* (Μιλᾶνο)· *La Stampa* (Τουρίνο)· *Le Temps* (Παρίσι)· *Ριζοσπάστης* (Ἀθήνα).

ΙΙΙ. Συλλογὲς ἐγγράφων, ἡμερολόγια, ἀπομνημονεύματα, μαρτυρίες κ.λπ.

Braibant, Charles, *La guerre à Paris (8 novembre 1942-27 août 1944)*, Παρίσι : Corrêa, 1945.

Byrnes, James F., *Speaking frankly*, Νέα Ὑόρκη καὶ Λονδῖνο: Harpers & Brothers, 1947.

Ciano's Diplomatic Papers. Μετάφραση: Stuart Hood· ἐπιμέλεια: Malcolm Muggeridge, Λονδῖνο: Odhams Press, 1948.

Díaz de Villegas, José, *La división Azul en línea*, Βαρκελώνη: Acervo, 2003[2].

Iachino, Angelo, *Tramonto di una grande Marina*, Μιλᾶνο: Mondadori, 1966[3].

Ἰ. Μεταξᾶς. Τὸ προσωπικό του ἡμερολόγιο, τόμ. Α'-Δ', Ἀθήνα: Γκοβόστης, ἄ. ἔ.

Καββαδία, Ἐπαμεινώνδα Π., ἀντιναυάρχου ἐ.ἀ., *Ὁ ναυτικὸς πόλεμος τοῦ 1940 ὅπως τὸν ἔζησα*, Ἀθήνα: Πυρσός, 1950.

Δ. Καλλονᾶ, *Ἰωάννης Μεταξᾶς*, Ἀθήνα, 1938.
Κανελλόπουλου, Παναγιώτη, *Τὰ χρόνια τοῦ Μεγάλου Πολέμου, 1939-1944*, Ἀθήνα, 1964.
Kuneralp, Zeki, *Just a Diplomat*. Μετάφραση στὰ ἀγγλικά: Geoffrey Lewis,Κωνσταντινούπολη: Isis, 1992.
Ludwig, Emil, *Colloqui con Mussolini*, Μιλᾶνο: Mondadori, 1965[5].
Μπουμπουλίδου, Φαίδωνος Κ., *Ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος καὶ ἡ πολιτικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος. Ἄγνωστα καὶ ἀνέκδοτα ἔγγραφα τῶν ἐτῶν 1920-1922 καὶ 1934-1936*, Α', Ἀθήνα: Λέσχη Φιλελευθέρων-Μνήμη Ἐλευθερίου Βενιζέλου, 2000.
Παπάγου, ἀντιστρατήγου Ἀλεξάνδρου, *Δύο χρόνια στὰ στρατόπεδα συγκεντρώσεως τῆς Γερμανίας*, Ἀθήνα: Ἑταιρεία τῶν Φίλων τοῦ Λαοῦ, 2006[3].
Πετμεζᾶ, Ἡρακλῆ, *Ἐθνικὴ Ἀντίσταση καὶ κοινωνικὴ ἐπανάσταση. Ζέρβας καὶ Ε.Α.Μ.*, Ἀθήνα, 1991.
Σανουδάκη, Ἀντώνη Κ., *Καπετὰν Μπαντουβᾶ Ἀπομνημονεύματα*, Ἀθήνα: Κνωσός, 1978.
Στάλιν, Ἰωσήφ, «Διατί ἡ Ἀγγλία ἔχασε τὸ μονοπώλιον τῶν πετρελαίων», *Ἐλεύθερον Βῆμα* (Ἀθήνα), φ. 15ης Σεπτεμβρίου 1927.
Τζίφου, Ἀμβροσίου, *Ἀπὸ τὸ ἡμερολόγιό μου*, Ἀθήνα: Γκοβόστης, 1977.
Τσάτσου, Κωνσταντίνου, *Λογοδοσία μιᾶς ζωῆς*,τόμ. Α'-Β', Ἀθήνα: Οἱ ἐκδόσεις τῶν Φίλων, 2001[4].
Spain Betrayed. The Soviet Union in the Spanish Civil War.

Ἐπιμέλεια τῶν Ronald Radosh, Mary R. Habeck καὶ Grigory Sevostianov, Yale University Press, 2001.
Veniselos, Helena *À l'ombre de Veniselos*, Παρίσι: Génin, 1955.
Weinberg, Gerhard, *Hitler's Second Book. The Unpublished Sequel to Mein Kampf*, Νέα Ὑόρκη: Enigma Books, 2003.
Zay, Jean, *Souvenirs et solitude*, Παρίσι: Julliard, 1946.

Ἐπίσης:
Γενικὸν Ἐπιτελεῖον Στρατοῦ. Διεύθυνσις Ἱστορίας Στρατοῦ, *Ἡ πρὸς πόλεμον προπαρασκευὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ, 1940-1941*, Ἀθήνα,1969 (ἀνατύπωση 1983).
Γενικὸν Ἐπιτελεῖον Στρατοῦ. Διεύθυνσις Ἱστορίας Στρατοῦ, *Ὁ ἑλληνοϊταλικὸς πόλεμος, 1940-1941. Ἡ ἰταλικὴ εἰσβολὴ (28 Ὀκτωβρίου μέχρι 13 Νοεμβρίου 1940*, Ἀθήνα, 1960 (ἀνατύπωση τοῦ 1986).
Γενικὸν Ἐπιτελεῖον Στρατοῦ, *Ὁ Ἑλληνικὸς Στρατὸς κατὰ τὸν Δεύτερον Παγκόσμιον πόλεμον. Ἡ Ἑλληνικὴ ἀντεπίθεσις (14 Νοεμβρίου 1940-6 Ἰανουαρίου 1941)*, Ἀθήνα: Διεύθυνσις Ἱστορίας Στρατοῦ, 1966.
Ἑλληνοϊταλικὸς πόλεμος 1940-41. Χειμεριναὶ ἐπιχειρήσεις καὶ ἰταλικὴ ἐπίθεσις Μαρτίου, Ἀθήνα: Διεύθυνσις Ἱστορίας Στρατοῦ ΓΕΣ, 1966.

Πολυχρονοπούλου-Κλαδᾶ, Νίκας, *Ἱστορικὸ ἀρχεῖο Παναγιώτη Κανελλόπουλου*, Ἀθήνα:Ἑταιρεία Φίλων Παναγιώτη Κανελλόπουλου, 2006.

IV. Ἄλλες πηγὲς

Dante Alighieri, *La Divina Commedia.* Σχόλια: Dino Provenzal, Verona : Mondadori, 1965-1967[14].

Ἡροδότου, *Ἱστορία.*

Πλάτωνος, *Νόμοι· Φαίδων.*

Πλουτάρχου, *Βίοι παράλληλοι. Θεμιστοκλῆς*

Πυθαγόρου Χρυσᾶ Ἔπη. Εἰσαγωγὴ-μετάφραση-σημειώσεις: Ἐμμ. Γ. Παντελάκης, Ἀθήνα: Πάπυρος, 1938.

Ἐπίσης:

Βουλγάρεως, Εὐγενίου τοῦ, *Στοχασμοὶ εἰς τοὺς παρόντας κρισίμους καιρούς, τοῦ Κράτους τοῦ Ὀθωμανικοῦ*, Ἀθήνα, Κ.Χ. Σπανός, 1996[2].

Pike, Albert, *Morals and Dogma of the Ancient and Accepted Scottish Rite of Freemasonry*,Washington, D.C.: House of the Temple, 1966.

Ἡ Πηνελόπη Δέλτα καὶ ὁ κόσμος της, Ἀθήνα: Μουσεῖο Μπενάκη, 2006.

ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

Ἀνδρειωμένου, Γιώργου *Ἡ νέα γενιὰ ὑπὸ καθοδήγηση: τὸ παράδειγμα τοῦ περιοδικοῦ Ἡ Νεολαία (1938-1941)*, Ἀθήνα:Ἵδρυμα Κώστα καὶ Ἑλένης Οὐράνη, 2012.

Arendt, Hannah, *Eichmann en Jerusalén.* Μετάφραση (στὰ ἱσπανικά): Carlos Ribalta, Βαρκελώνη: Debolsillo, 2005[2].

Βελλιάδη, Ἀννίβα, *Μεταξᾶς-Χίτλερ. Ἑλληνογερμανικὲς σχέσεις στὴν Μεταξικὴ δικτατορία, 1936-1941*, Ἀθήνα: Ἐνάλιος, 2003.

Βιδάλη, Ὀρέστη, *Τὸ σύγχρονο γεωπολιτικὸ περιβάλλον καὶ ἡ ἐθνική μας πολιτική*, Ἀθήνα: Ἑλληνικὴ Εὐρωεκδοτική, 1988.

Barbul, Gheorghe, *Memorial Antonescu. Al Treilea Om al Axei*, Βουκουρέστι: Pro Historia, 2001.

Bolton, Kerry, *Stalin. The Enduring Legacy*, Λονδῖνο: Black House, 2012.

Calabrese, Fabio « Il grande equivoco », *L'Uomo libero*, τχ. 70 (Νοέμβριος 2010), σσ. 59- 72.

Cartier, Raymond, *Les secrets de la guerre dévoilés par Nuremberg*, Παρίσι: Arthème Fayard, 1946.

Cervi, Mario, *Storia della Guerra di Grecia*, Μιλᾶνο: Sugar, 1965[2].

Cosentino, Michele καὶ Stanglini, Ruggero, *The Italian Navy* , Φλωρεντία: Edizioni Aeronautiche Italiane, 1994.

Δαφνῆ, Γρηγορίου *Ἡ Ἑλλὰς μεταξὺ δύο πολέμων, 1923-1940*, τόμ. Α'-Β', Ἀθήνα: Κάκτος, 1997[2].

Fest, Joachim, *Hitler. Le Führer*. Μετάφραση στὰ γαλλικὰ τοῦ Guy Fritsch-EstranginΠαρίσι: Gallimard, 1973.

Giudici, Paolo, *Storia d'Italia*, V : *Il Regno d'Italia*, Φλωρεντία: G. Nerbini, 1940.

Gozzoli, Sergio, « La rivolta della volontà », *L'Uomo libero* (Μιλᾶνο), τχ. 66 (Σεπτέμβριος 2008), σσ. 9-60.

Κοραντῆ, Ἀ. Ἰ., *Διπλωματικὴ Ἱστορία τῆς Εὐρώπης (1919-1956)*, τόμ. Γ', Θεσσαλονίκη: Ἵδρυμα Μελετῶν τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἵμου, 1977.

Λιναρδάτου, Σπύρου, *Πῶς ἐφθάσαμε στὴν 4η Αὐγούστου*, Ἀθήνα: Θεμέλιο, 1965.

Μανωλικάκη, Γιάννη, *Ἐλευθέριος Βενιζέλος. Ἡ ἄγνωστη ζωή του*, Ἀθήνα: Γνώση, 1985.

Μαρκεζίνη, Σπ. Β., *Σύγχρονη Πολιτικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος (1944-1951)*, τόμ. Α'-Γ', Ἀθήνα: Πάπυρος, 1994.

Μιχαλόπουλου, Δημήτρη «Εἰσαγωγὴ» στὸν τόμο *Ἡ ἐξέλιξη τῆς Ἑλληνικῆς Ἐμπορικῆς Ναυτιλίας στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων*, Πειραιάς: Ἰνστιτοῦτο Ἱστορίας Ἐμπορικῆς Ναυτιλίας, 2014.

__, *Τὰ παρασκήνια τῆς εἰσβολῆς. Ἰωάννης Συκουτρῆς (1901-1937), ὁ ἄνθρωπος ποὺ ὁ Χίτλερ τὸν ἤθελε πρωθυπουργό*, Ἀθήνα: Ἐλεύθερος Κόσμος, 2012.

Michalopoulos, Dimitris, «La guerra oscura : «Origine e fine della campagna bellica della Grecia », *Παρνασσός*, τόμ. ΜΘ' (2007), σσ. 267-274.

__, « La Roumanie et la Grèce dans la Seconde Guerre mondiale », *Revue Roumaine d'Histoire*, XLIII (2004), N°s 1-4 (janvier-décembre), σσ.227-239.

__, « Nicolae Titulescu à Athènes : un entretien sur la portée du pacte balkanique », *Revue Roumaine d'Histoire* (Βουκουρέστι), τόμ. XLVIII (2009), Nos 3-4 (juillet-décembre), σσ. 295-306.

Moa, Pío, *Contra la mentira*, Βαρκελώνη: Debolsillo, 2006.

__, *Los mitos de la Guerra Civil*, Μαδρίτη: La Esfera de los libros, 2004.

Παΐζη-Παραδέλη, Κ., ἀρχιπλοιάρχου Π.Ν. *Τὰ πλοῖα τοῦ ἑλληνικοῦ Πολεμικοῦ Ναυτικοῦ, 1830-1979*, Ἔκδοση Γενικοῦ Ἐπιτελείου Ναυτικοῦ, 1979.

Πιπινέλη, Π., λῆμμα «Γεώργιος Β'», *Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία. Συμπλήρωμα*, τόμ. Β' (Ἀθήνα: «Ὁ Φοῖνιξ», ἄ.ἔ.), σσ. 440-443.

Πλεύρη, Κ., *Ἰ. Μεταξᾶς. Βιογραφία*, Ἀθήνα: Κόκκινη Μηλιά, 1975.

Payne, Stanley G., *El colapso de la República. Los orígenes de la Guerra Civil.* Μετάφραση τῆς Pilar López Pérez, Μαδρίτη: La Esfera de los libros, 2005[6].

Rosselli, Alberto, *Breve storia della Guerra Civile Greca,*

1944-1949, Ρώμη : Settimo Sigillo, 2009.

Seignobos, Ch., *Histoire politique de l'Europe contemporaine*, Παρίσι:Armand Colin, 1903.

Sella, Piero « Il *Mein Kampf* e la sua traduzione italiana », *L'Uomo libero* (Μιλάνο), τχ. 75 (Ἰούνιος 2013), σσ. 48-87.

__, « La madre di tutte le menzogne. Il conflitto 1939-1945 al vaglio del revisionismo », *L'Uomo libero* (Μιλᾶνο), τχ. 67 (Μάιος 2009), σσ. 5-50.

Στεφάνου, Στεφ. Ἰ., *Ἐλευθέριος Βενιζέλος, πλαστουργὸς Ἱστορίας*, Ἀθήνα, 1979[2].

Shuman, Milton, *Defeat in the West*, Νέα Ὑόρκη: E.P. Dutton, 1948.

Τόμας, Χιού, *Ἱστορία τοῦ Ἱσπανικοῦ Ἐμφύλιου πόλεμου.* Μετάφραση Ἀλίκης Γεωργούλη καὶ Τάκη Μενδράκου, τόμ. Α'-Β', Ἀθήνα: Τολίδης, 1971.

Δημ. Γρ.Τσάκωνα, *Ἡ Σχολὴ τῆς Θεσσαλονίκης*, Ἀθήνα: Liquid Letter, 1990.

Vené, Gian Franco, *Il processo di Verona*, Μιλᾶνο: Arnoldo Mondadori, 1967.

Ἐπίσης:

Barber, Malcolm, *The Trial of the Templars*, Cambridge University Press, 2006[2].

Γαλανόπουλου, Νίκου, *Τὸ παλαιστινιακὸ πρόβλημα*, Ἀθήνα, 1991.

Chevallier, Pierre, *Histoire de la Franc-Maçonnerie française.* Τόμ. Α'-Γ', Παρίσι: Fayard, 1975.

Coroban, Costel, *Mişcarea Iacobită din Marea Britanie, 1688-1746*, Târgovişte: Cetatea de Scaun, 2011.

Δέδε, Δημητρίου. «Θρησκεία καὶ πολιτικὴ κατὰ τὸν Γεώργιο Γεμιστὸ Πλήθωνα», *Φιλοσοφία.* Ἐπετηρὶς τοὺ Κέντρου Ἐρεύνης τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας [τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν], τχ. 5-6 (1975-76), σσ. 424-441.

Διονυσόπουλου, Ἀναστάσιου, «Ἡ κοσμολογία στὸ ἔργο τοῦ Εὐγένιου Βούλγαρη»,*Μνημοσύνη* (Ἀθήνα), τόμ. ΙΘ' (2013), σσ. 611-620.

Doliner, Roy, *Il disegno segreto. I messaggi della Kabbalah nascosti nei capolavori dell'arte italiana.* Μετάφραση στὰ ἰταλικά: Stefano Galli, Μιλᾶνο: BUR saggi, 2013[3].

__ καὶ Blech, Benjamin. *I segreti della Sistina. Il messaggio proibito di Michelangelo.* Μετάφραση στὰ ἰταλικά: Stefano Galli, Μιλᾶνο: BUR, 2013[2].

Goldberg, Jonah, *Liberal Fascism*, Λονδῖνο: Penguin Books, 2009.

Ἠλιόπουλου, Κωνσταντίνου Ν., *Ἡ δίκη τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τὸ φῶς τῶν Εὐαγγελίων καὶ τῆς ἐπιστήμης*, Ἀθήνα, 1984.

Κιτρινιάρη, Κ. Σ., *Ἐλευθεροτέκτονες ἀγωνισταὶ τοῦ Εἰκοσιένα. Ἕλληνες καὶ Φιλέλληνες*, Ἀθήνα, 1975.

Knight, Christopher & Butler, Alan, *The Hiram Key*

Revisited.Freemasonry: A Plan for a New World Order, Λονδῖνο: Watkins, 2010.

Λάσκαρι, Νέστορος Χ., *Ἐγκυκλοπαίδεια τῆς Ἐλευθέρας Τεκτονικῆς*, Ἀθήνα: «Ὅμηρος», 1951².

Μοντεφιόρε, Σάιμον Σίμπαγκ, *Ἱερουσαλήμ. Ἡ βιογραφία*. Μετάφραση: Ρένα Χατχούτ, Ἀθήνα: Ὠκεανίδα, 2014.

Molho, Réna « Thessalonique après 1912. Propagande étrangère et communauté juive », *La France et la Grèce dans la Grande Guerre. Actes du colloque tenu en novembre 1989 à Thessalonique* (Θεσσαλονίκη, 1992), σσ. 47-60.

Νικολάου, Θεοδώρου Στ., *Αἱ περὶ πολιτείας καὶ δικαίου ἰδέαι τοῦ Γ. Πλήθωνος Γεμιστοῦ*, Θεσσαλονίκη: Κέντρον Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν, 1974.

Peyrefitte, Roger, *Les fils de la lumière*, Παρίσι: J'ai lu, 1972.

__, *Οἱ Ἑβραῖοι*. Μετάφραση ἀπὸ (τὰ γαλλικὰ) τῆς Εὐγενίας Χόρτη, Ἀθήνα: Κάκτος, 2003.

Tabouis, G. R., *Solomon, Roi d'Israël*, Παρίσι: Payot, 1934.

Χατζηπάνου, Π.Β., *Ἑλληνικὸς Ἐλευθεροτεκτονισμός, 1740-1950*, Ἀθήνα: Πυρσός, 1950.

Vidal, César, *Los Masones. La sociedad segreta más influente de la Historia*, Βαρκελώνη: Planeta, 2006.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ Ο ΚΟΣΜΟΣ

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ '40, ΤΑ ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ

Ξέρετε γιατί ποτὲ δὲν ἀναζητήθηκαν οἱ ὑπεύθυνοι τοῦ τορπιλλισμοῦ τῆς «Ἕλλης»; Ἐπειδή, ὅσο παράλογο καὶ ἂν φαίνεται αὐτό, ὁ ἴδιος ὁ... Τσῶρτσιλ παρακίνησε τὸν Μουσολίνι νὰ ρίξη τὴν Ἰταλία στὸν Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο στὸ πλευρὸ τῆς Γερμανίας. Καὶ αὐτό, διότι ὁ τότε Βρεταννὸς πρωθυπουργὸς εἶχε τὴν «ἐλπίδα» ὅτι, λόγω τῆς διάβρωσης τῆς ἰταλικῆς κρατικῆς μηχανῆς ἀπὸ τὸν Τεκτονισμό, ἡ Ἰταλία τελικῶς θὰ παρέσερνε τὸ Ράιχ στὸν ὄλεθρο...

...Ὅπερ καὶ ἐγένετο ἄλλωστε. Ἡ παγίδευση ὅμως αὐτὴ τοῦ Μουσολίνι ἀπὸ τὸν Τσῶρτσιλ ἐπέφερε καὶ τὴν ἑλληνοϊταλικὴ σύρραξη τῶν ἐτῶν 1940-1941, ποὺ, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἔκβασή της, εἶχε τραγικὲς ἐπιπτώσεις στὴν σύγχρονη πορεία τοῦ Ἔθνους μας.

Οἱ δραματικὲς καταστάσεις, πράγματι, ποὺ σήμερα βιώνουν οἱ Ἕλληνες ἔχουνε τὶς ρίζες τους στὰ γεγονότα τῆς δεκαετίας τοῦ 1940.

ISBN: 978-960-6804-24-3